

Hovedfagsoppgave i kristendomskunnskap
Høsten 1996

"De stakkels Døvstumme"

Et tilbakeblikk på døvekirkens tilblivelse

Fra glemsel til familiedynasti

Av Øyvind Aspen

Det teologiske fakultet
Universitetet i Oslo

1. Innledning

1a) Forord

1b) Innledning til oppgaven

1c) Forsøk på definisjon av begrepet døvearbeid

2. Metode

2a) Innledning

2b) Beskrivelse av fremgangsmåte til innhenting av opplysninger

2c) Bakgrunn for innhenting av opplysninger

2d) Kildekritisk gjennomgang av kildemateriale

3. Bakgrunn for døvekirkens begynnelse

3a) Historikk

I Innledning

II Hvordan var døves situasjon på 1800-tallet?

III Sykekassen

IV Skoleverket

V Døveskolene ser dagens lys

VI Assosiasjonsånden i Norge - Starten på organisasjonsarbeidet?

VII Foreningsarbeidet og dens betydning for "Døvstummesagen"

VIII Tegnspråkdebatten - Statlig formynderi eller døves språkdebatt?

IX Konsekvens av tegnspråkdebatten

3b) Døve ønsker egen prest

3c) Døveskolene - en alliert for de døve?

3d) Conrad Svendsen en ildsjel for de døve?

3e) Behandlingen i Departementet og Stortinget av døveprestsaken

I Forspill

II Behandling i departementet

III Kongelig Resolusjon

IV Behandling i Stortinget

V Vedtaket ble gjennomført i Departementet

4. Starten av Kirken for døve

4a) Den første døvepresten

4b) Døveprestens deltidsstilling blir til fulltidsstilling

I Strid mellom døveprest og forening

II Finansiering av en heltids døvepreststilling

III Egen døvekirke

4c) De første årene i arbeidet for å etablere døvemenheter

I Menighetsarbeid og menighetsstruktur

II Besøkene til andre "menigheter"

5. Kirkens samarbeid med døveforeningene

5a) Foreningenes samarbeid med døvepresten.

5b) Nye menigheter

5c) Døveprestens arbeidsområder utvides

5d) Krav om flere døveprester fra døveforeningene

I Olaf Thormodsæter heltidsansatt hjelpeprest

5e) Nødløsninger - pionerånd og lappverk

5f) Samarbeidsproblemer i nord

5g) "De døves blad" som kommunikasjonsløsning

5h) Oppsummering

6. Conrad Svendsen foregangsmann for døvearbeid

6a) Kort biografi

6b) Bakgrunn for engasjementet for de døve

6c) Arbeidet som døvelærer

6d) Videre studier i tegnspråk og kommunikasjon med de døve

7. Utvikling av sosialt arbeid blant døve

7a) Beskrivelse av sosiale forhold for dårlig fungerende døve

7b) Hjemmet for døve

7c) Svendsens innsats frem til sin død (kort riss)

8. Oppsummering

9. Litteraturliste

Bøker

Skriv

Kilder

Fotnoter

1. Innledning

1.1a) Forord

Det har vært et vanskelig arbeid med mye leting og tilfeldigheter som har ført til at denne oppgaven ble slik den ble. Men samtidig har jeg hatt mange gode hjelpere som jeg vil takke for støtte i det som tidvis har virket som en ensom reise og slitsom ferd. Disse har hjulpet meg og gitt meg god støtte: May Helen Aspen, min kone, som har vært veldig hjelpsom og alltid sørget for trøst og oppmuntring når jeg trengte det som mest. I tillegg har hun kommentert deler av materialet mitt.

En annen av mine hjelpere har vært Sven Veine som gjennom vår felles kollokvie AKÚpe 94" har gitt meg tilstrekkelig positiv motstand til at jeg har fått nye idéer og samtidig gitt inspirasjon til å forsette arbeidet.

Jeg kan heller ikke glemme den uvurderlige hjelpen jeg har fått av min eksternveileder Odd-Inge Schröder (tilknyttet Institutt for spesialpedagogikk, UIO) som har bistått når jeg har vært tom for ideer og skriftlig materiale. Jeg skylder en takk til Døvekirken i Oslo, Trondheim og Bergen. Og til Thorbjørn Sander, som har gitt meg tips om hvor det finnes kilder. Dessuten må jeg få takke alle privatpersoner som har bidratt med kilder. Riksarkivet har også vært en behjelpelig institusjon med å finne frem i et uoversiktlig arkivmateriale. Og jeg vil takke alle de andre som har bidratt til oppmuntring og trøst.

Til slutt må jeg takke alle på Teologisk Fakultet som har hjulpet meg og støttet meg når det har røynt på som verst. Spesiell takk til Bjørn Erik Schjerverud, Dag Thorkildsen og min internveileder Berge Furre. Det var takken, nå står igjen den vanskeligste oppgaven for alle leserne, nemlig lesingen. God lesing!!

Oslo, 10. november 1996

1.1b) Innledning til oppgaven

100 år er ikke lang tid når man tenker på en kirke som har en nesten 2000 år lang tradisjon og er solid plassert i verdenshistorien. En tusen årig tradisjon her i Norge fortøner seg også som en lang tradisjon for en kirke som har stått sentralt i det politiske og religiøse liv for nordmenn flest. I en slik sammenheng er 100 år veldig kort tid.

Men samtidig har det skjedd store endringer i norsk kirkeliv både i autoritet og anseelse i det norske folks liv. Dette merkes enda tydeligere i en kirke som har noen marginalgrupper som har utviklet seg mye de siste hundre år. Disse gruppene har ikke vært, og er fortsatt ikke, mye synlige i norsk kirkeliv. At utviklingen har vært desto viktigere for disse gruppene, er noe av det denne oppgaven vil ta opp.

Jeg har valgt å se spesielt på en gruppe som fikk utviklet et særskilt arbeid innen kirken som er enestående i norsk kirkehistorie. Jeg vil se på utviklingen av et døvekirkelig arbeid, både "Hvilke sosialpolitiske og kirkelige faktorer som har virket til å utvikle et særskilt kirkelig døvearbeid, hvilken betydning dette har hatt for døve og hvordan dette arbeidet utviklet seg de første årene". Det er den konkrete problemstilling. Mitt fokus blir på de første 51 årene av det døvekirkelige arbeidets utvikling (1871-1922).

I mange år har mennesker innen døvearbeidet i Norge forsøkt å skrive noe fornuftig om døvekirkens historie. Men foreløpig har det ikke lyktes å få gjennomført dette. De første forsøkene ble gjort under krigen (1944), og etter krigen skrev daværende døveprest Conrad Bonnevie-Svendsen i festskriftet til De Døves Kirke at: *"...til denne begivenhet hadde Henning Dahl skrevet menighetens og kirkens historie, og man var kommet langt i forberedelsene når det gjaldt å få dette skrift trykket og utgitt. Forholdene under krigen ble imidlertid stadig vanskeligere, og utgivelsen måtte stilles i bero. Vi finner imidlertid det foreliggende materialet så verdifullt at det bør gjøres tilgjengelig for en større krets, og sender det nu ut i den foreliggende form."*¹

Dette ble skrevet i en tid da døvekirken ennå var i oppbyggings fasen og ressurser til å skrive døvekirkens historie ikke var tilgjengelig. I tillegg hadde krigen gjort sitt til, at prosjektet ikke ble fullført. Henning Dahl gjorde et godt forsøk på å prøve og skrive en døvekirke-historie, men i tillegg til full jobb som hovedbokholder hos Langaard Tobakksfabrikk, og ved siden av jobben som kirketjener og klokker, var det ikke mulig å skrive en grundig og vitenskapelig avhandling om døvekirken.

Det er et annet forsøk som også bør nevnes; Thorbjørn Sanders jubileumsbok Døves kirke 100 år (1894-1994). Den gir også en kort innføring i Døvekirkens historie med hovedpunktene i utviklingen av kirken som viktigste mål for fremstillingen.

Men begge disse forsøkene på historieskriving har vært av festskrift sjangeren, og kan derfor ikke betraktes som vitenskapelige avhandlinger, men er allikevel viktige bidrag til samtidens oppfattelse av hvordan kirken ble til og hvilke aktører som bidro til utviklingen av et døvekirkelig arbeid.

For fire år siden ble jeg utfordret til å skrive en døvekirke-historie fra mennesker som står døvekirken nær. Jeg synes det var en så god idé at jeg valgte å begynne på et slikt prosjekt. Etter hvert som jeg har sett nærmere på materialet om denne organiseringen av det kirkelige arbeidet, har det gått opp for meg at det ikke har vært en enkel oppgave å starte og å drive et slikt arbeid. Respekten for arbeidet som har blitt gjort er større og større. Samtidig har også en del spørsmål meldt seg i forbindelse med de personene som har vært involvert i arbeidet. Jeg har undret meg over på hvilken måte de selv har bevirket til at arbeidet ble gjennomført, hvilke kontakter de hadde og hvilke metoder som ble brukt for å oppnå det ønskede resultat.

Men for å finne disse svarene i kildene trenger man et verktøy og det er dette verktøyet jeg skal beskrive nedenfor.

Før jeg går løs på metodene vil jeg beskrive noen definisjoner på begrepet døvearbeid slik at vi har et noenlunde bilde av hva vi skal prøve å trenge dypere inn i nedenfor.

1.1c) Forsøk på definisjon av begrepet døvearbeid

I alle definisjoner ligger det føringer på at noe er uklart eller ikke fullstendig klargjort. Og det gjelder også begrepet døvearbeid som har mange implikasjoner som er fjerne for mange. Før jeg starter definisjonen av *døvearbeid*, vil jeg dvele ved den første delen av begrepet, ordet *døve*.

I min sammenheng er ordet knyttet til en funksjonshemming som indikerer et hørselstap som er så stort at det ikke er mulig å bruke den som støtte for oppfattelse av vanlig tale (her definert som lyd eller stemme som er laget av mennesker).² Det vil si at man ofte er overgitt til å bruke andre meddelelsesmidler enn tale, og for mange døve er dette tegnspråk. Slik forstått er det også en kulturell annerledes situasjon. Fordi språket ikke er det samme som den koden som vanlig hørende bruker er mange døve også isolert fra den hørendes verden og omvendt. Språket virker så annerledes at kulturen også blir opplevd annerledes.

Her kommer også kimen til et annet uttrykk som ofte anvendes i denne oppgaven, begrepet *døvestum*. Dette begrepet var vanlig i det forrige århundre, der de døves sosiale vilkår var helt annerledes enn slik vi finner det i dag. Slik som ordet antyder, var den vanlige oppfattelsen av døve følgende: "*Døvestumhed (...) er følgende: 1) Medfødt Sprogdøvhed (eller Døvhed i egentlig Forstand) medfører alltid Døvestumhed (forsaauidt ikke Døvheden selv helbredes, hvorpaa der gives enkelte Exempler (...))*

2) Sprogdøvhed, der intræder før 7 Aars Alder, medfører altid Døvestumhed.

3) Til Døvestumhed henføres alle døve indenfor de nævnte Grænser, der er i besiddelse af et naturligt Gebærdesprog. (...) i det ene Tilfælde bevirker total døvhed, idet andet Tunghørthed med følgetilstand af Stumhed eller mere eller mindre mangelfull Tale...".³ Døvestumme var altså en gruppe, i følge Uchermann, som ikke kunne uttrykke seg ved tale og samtidig ikke kunne høre tale. Begrepet holdt seg til begynnelsen av dette århundre og holdt seg faktisk helt opp til 1960 årene da ordet ble formelt avskaffet. Men som begrep var det godt innarbeidet i de hørendes verden og i de døves kultur. Selv om ordet i midten av 1890 ble sterkt kritisert av en del døve (se nedenfor).

Når det gjelder den andre delen av begrepet; *arbeid* er det myntet på den utviklingsprosessen og de organene som gir et tilbud til døve. Slik at når vi slår sammen begge begrepene så omfatter det alle typer virksomhet som impliserer

døve (frivillige organisasjoner, skoler, kirkelig aktivitet, politisk aktivitet) eller med døve som målgruppe.

Dette var definisjonene - nå - over til verktøyet som ble brukt for å spore opp dette arbeidet og på hvilken måte dette ble gjort.

2. Metode

2.1a) Innledning

Idealet for all historieforskning er å basere mest mulig av kildene på skriftlig materiale. Begrunnelsen for det er nødvendigheten av å etterprøve opplysningene. Det å innhente primærkilder til denne oppgaven har vært det vanskeligste arbeidet da disse er få og lite tilgjengelige. Kildene har vært spredd utover landet og noe blant privatpersoner. Jeg har brukt en del sekundærkilder, for i det hele tatt å kunne underbygge påstandene mine. De primærkildene jeg har brukt, spesielt stoff hentet fra Riksarkivet og Statsarkivet, er hovedsakelig håndskrevne dokumenter eller kladder fra saksbehandlere. Det har medført en del tolkningsproblematikk fordi håndskrift, spesielt kladder, alltid inneholder en viss form for uferdig gjengivelse av det endelige saksdokumentet. Det samme gjelder protokoller hentet fra døvekirken i Oslo og brev skrevet til ulike instanser (personer, institusjoner, foreninger m.m.).

Et annet problem var å basere kildene på personer som direkte berørte sakene fordi de av naturlige årsaker ikke var tilgjengelige. I visse saker var også dokumentasjonen dårlig. Derfor har det vært nødvendig å innhente opplysninger ved andre sekundærkilder som berørte temaet indirekte, men allikevel gav viktige bidrag til de personene som har vært involvert, slik at bitene i puslespillet falt på plass. Jeg har derfor funnet det nødvendig å bruke intervju og liknende metoder for å få tak i de opplysningene jeg trengte.

Jeg baserer deler av oppgaven på muntlige kilder slik som det etter hvert er blitt mere vanlig også blant historieforskere enn var tidligere. Årsaken er at jeg er avhengig av å få opplysninger sekundært. Spesielt i forhold til døvehistorieforskning er det helt nødvendig å bruke muntlige kilder. Dette henger sammen med den tradisjonen som døvemiljøet er bærer av hvor formidlingen har skjedd gjennom muntlig tradering og ikke gjennom skriftlig tradering. Dette finner man igjen også innen andre vitenskapsgrener så som NT og GT. De samme problemene med kilder møter en også når det gjelder forskning på språklige minoriteter så som samisk som lenge ikke hadde noe skriftlig språk, men baserte seg på muntlige overleveringer.⁴ Fordi døvekulturen er en språklig minoritet var det nødvendig at jeg brukte intervjuer og samtaler når jeg har samlet opplysninger til oppgaven. Selv om denne metoden inneholder visse svakheter som f.eks. at kilden ikke husker nøyaktig tid, sted og personer eller at de ikke er istand til å gjengi disse dataene riktig, var opplysningene av en slik karakter at jeg tolket de som så viktige at de oppveier for de metodiske svakhetene.

Det språklige har også vært en reise inn i det ukjente. Selv om forfatteren har tegnspråklige ferdigheter, betyr ikke dette at alle de språklige kodene har vært lett tilgjengelige. Tegnspråk som språk har en helt annen syntaks enn norsk. Og det medfører en del tolkninger som er vanskelig å håndtere uten å ha et verktøy som fungerer tilfredsstillende. Kjennskap til tegnspråk og ulike former for tegnspråk er

de barrierene som må overstiges. Denne kunnskapen er også nøkkelen til å forstå noen av de tolkningene som man må foreta seg. Et eksempel er navnetegn som har et helt annet innhold enn et vanlig navn på norsk kan ha. Der vanlig skriftspråk operer med en betydning kan navnetegnet ha opptil flere tolkninger.⁵

De metodiske problemene har ført til at jeg har måttet gå en del omveier for å finne kildene. De skriftlige kildene har i noen tilfeller ikke vært utførlige nok, slik at jeg har måttet gå til de muntlige kildene i noen sammenhenger. Veivalget mitt har metodiske svakheter (interjuvobjektet kan glemme nøyaktig navn, sted og tid) som vil svekke etterrettligheten. Samtidig ser jeg at det er bedre å bruke disse metodene enn å miste mange verdifulle opplysninger ved å holde meg til mere tradisjonell kildeinnsamling.

Når det er sagt er det viktig å understreke at historieforskningen i de siste 10 årene har vært åpne for andre metoder, noe vi bl.a. ser i Kjeldstadli sin metodebok i historie; "*Fortida er ikke hva den en gang var*". Han er en av flere forskere (Olaf Bull, Sivert Langholm m.fl.) som er åpne for å bruke muntlige kilder og bilder som kildemateriale for historieforskningen. På det grunnlaget har jeg valgt å bruke de ovennevnte strategier på å løse kildeproblematikken.

Jeg skal nedenfor gå nærmere inn på hvor jeg har hentet informasjonen til oppgaven og hvilke kilder jeg har brukt. Men først en beskrivelse av fremgangsmåte.

2.1b) Beskrivelse av fremgangsmåte til innhenting av opplysninger

Jeg har hovedsakelig basert mine skriftlige kilder på opplysninger hentet fra fire institusjoner: Riksarkivet (saksdokumenter, brev fra KUD og vica versa, reisebeskrivelser og søknader), Statsarkivet (årsberetninger), Døvekirken i Oslo (protokoller, journaler ,brev m.m.) og Universitetsbiblioteket (festskrift, generell litteratur, fagstoff, primærkilder). Men jeg har også fått tilgang på kilder fra privatpersoner som har lånt meg eksemplarer av f.eks. de døves blad. Disse personene har også gitt meg tips om hvor jeg kan hente opplysninger og hvem jeg kunne spørre etter slike opplysninger (jfr. interjuver og samtaler). Jeg har også hentet opplysninger fra de døves menigheter (Oslo, Bergen og Trondheim) ved å besøke menighetene eller å få tilsendt materiale. Dette materialet besto av brev og protokoller. Fagpersoner tilknyttet Institutt for spesialpedagogikk, UiO har også vært behjelpelig med fagstoff tilknyttet oppgaven.

Fra Riksarkivet har jeg tatt kopi av det mest interessante materialet, det vil si kilder som direkte eller indirekte går på utvikling av det døvekirkelige arbeidet og som kunne belyse virkningshistorien til institusjonene og personene som var involvert. Foruten kopiene av arkivsaker brukte jeg også mikrofiche på kirkebøker. Jeg hentet også opplysninger fra både statsarkivet og riksarkivet ved å gjøre nedtegnelser fra deler av arkivmaterialet til egne arkiver. Dette fordi materialet ikke var lovlig å ta med seg og at det var begrenset adgang til å få fotostatkopier av arkivmaterialet.

På Universitetsbiblioteket fant jeg frem til bøker og tidsskrifter som jeg skrev deler av. I noen tilfeller har jeg tatt fotostatkopier (kopier av festskrift for kristne døveorganisasjoner) av kilder som har vært relevant for oppgaven. Dette materialet omhandler den generelle døvehistorien fra den aktuelle tidsepoken og utgjør ca. halvparten av primærkildene jeg har anvendt.

Noen av mine kilder er knyttet til nålevende personer som i form av interjuv (båndopptaker som dokumentasjonsutstyr) og samtaler har gitt meg nyttige opplysninger. Imidlertid oppsto det noen tekniske problemer som gjorde at ikke alle de planlagte interjuvene ble dokumentert. Men ett interjuv ble dokumentert på lydbånd. Samtalene var av mer uformell karakter og fikk derfor en annen dokumentasjonsform. Samtalene er tidfestet med navn til samtalepartner og godkjenning fra samtalepartner ble gitt.

Selve utvalget av stoffet og systematiseringen av materialet kommer jeg tilbake til nedenfor.

2.1c) Bakgrunn for innhenting av opplysninger, problemstilling og teori

Hovedsiktemålet i oppgaven min er å beskrive og analysere "*Hvilke sosialpolitiske og kirkelige faktorer virket til å utvikle et særlig kirkelig døvearbeid?*" Dette vil jeg gjøre ut fra teorien om at dette arbeidet startet hovedsakelig på grunnlag av en person, Conrad Svendsen som påvirket de politiske og kirkelige maktfaktorer for å få etablert et slikt arbeid.

Neste ledd i problemstillingen min er "*Hvordan ble dette arbeidet utviklet de første årene?*", med den oppfatning at samme person trakk opp linjene for hvordan dette arbeidet utviklet seg de første årene. Jeg valgte likevel å ikke ha et bestemt navn med i problemstillingen, med den begrunnelse at det ville binde oppgaven altfor mye til en bestemt person.

Kriteriene for hvilken type materiale jeg skulle bruke til mine funn og analyser var basert på om de kunne dekke problemstillingen min. I den grad de dekket begrepene *utvikling, sosialpolitisk og kirkelig* direkte eller indirekte knyttet til min oppgavetekst, var de relevante med den begrensning at de ikke skulle overskride tidsspennet 1871 - 1922. Riktignok har jeg brutt denne regelen i den generelle historikken om døveskolenes tilvekst, der historien begynner ca. 80 år før døvekirkens historie starter. Årsaken til dette er det faktum at skolene er viktige for å kunne forstå døvekirkens tilblivelse. Skolenes historie beskriver også et helhetsbilde over de døves sosiale situasjon og det gir også et bilde av hvilke muligheter de hadde før skolene ble etablert. Bortsett fra dette unntaket har jeg holdt meg innenfor ovennevnte tidsepoke i utvalget av materiale.

Jeg valgte tidsbegrensningen på 51 år fordi de viktigste endringene i døvekirkens tilblivelse skjedde i denne epoken. Det var i denne epoken kirken fikk etablert en struktur og det var i samme epoke de mest interessante begivenhetene i døvekirkens historie fant sted. Spissformulert kan man si at det var i denne

perioden døvekirkeens historie ble skapt. På dette grunnlaget valgte jeg denne perioden som utgangspunkt for oppgaven.

Neste steg blir å gå gjennom kildene som er brukt og kommentere dem.

2d) Kildekritisk gjennomgang av kildemateriale

Her vil jeg beskrive 1) Hvordan jeg har systematisert stoffet 2) Hvordan jeg har forholdt meg til levninger og beretninger 3) Hvordan jeg skiller mellom kilder og litteratur 4) Og til slutt gå gjennom kapitlenes kilder kildekritisk.

1) I systematiseringen av stoffet har jeg lagt til grunn det prinsipp at materialet blir henviset til i fotnoter, men at fulle biografiske opplysninger blir gjengitt i egen litteraturliste. Fotnotene er plassert nederst på tekstsidene og med mindre skrifttyper for å unngå at de tar for mye plass. Jeg har gjengitt flere kilder i samme fotnote for å unngå at altfor mange fotnoter blir satt for tett opptil hverandre. Henvisningen av kildene kommer enten umiddelbart etter at opplysningen blir gitt eller den blir gjengitt i slutten av avsnittet hvis alle opplysningene i avsnittet stammer fra samme kilde. Jeg har også kommet med ekstra opplysninger i fotnotene når det har vært påkrevd. I tillegg er de opplysninger som er knyttet til protokoller og større dokumenter bare angitt med dato, siden de ikke hadde paginering av sidene.

Jeg har forsøkt å angi de opplysningene som går direkte på kilden først og deretter gjengitt andre steder samme opplysning opptrer, for å sørge for at kildene er kildekritisk ugjendrivelige.

I litteraturlisten har jeg ikke skilt mellom primærkilder og sekundær-kilder fordi de ofte blir brukt om hverandre i fotnoteapparatet. De blir også gjengitt alfabetisk med forfatterens etternavn først. Det eneste unntaket er hvis det ikke er oppgitt noen forfatter i kilden, da blir kilden bare gjengitt med tittelen eller navn på avsender av brev, dokument o.l. Systematiseringen bærer litt preg av at stoffet er hentet fra ulike tidsepoker (som jeg skal komme tilbake til) derfor vil ikke stoffet være i kronlogisk riktig rekkefølge. Materialet er hentet hovedsakelig fra norske "Aforfattere", men noe av kildematerialet er også hentet fra andre nordiske land (spesielt stoff nedtegnet før 1900). Noe engelskspråklig fagstoff som er knyttet til spesielle døvehistoriske hendelser eller faglig vanskelig stoff, som er lite omtalt i norsk forskning er også hentet inn. Systematiseringen er forsøkt gjennomført med basis i størst mulig grad av akribi uten å virke forstyrrende i teksten.

2) I forholdet mellom levninger og beretninger har jeg forsøkt å skille ut levningene som et historisk resultat som danner bakgrunnen for et fenomen. Mens en beretning her er definert som en forklaring til et emne eller objekt. Det vil si at levningene er rester av historien som jeg ut ifra de historiske restene slutter til helheten⁶ (f.eks. i kap.3 om døveskolenes sosiale rolle i døvemiljøet i det forrige århundre, en levning i så måte er klassetreff etter avsluttet skolegang). Når det gjelder beretninger, er det her definert som saksdokumenter eller tidsskrifter

som beretter om et saksforhold eller et emne (f.eks. "Departementstidene"). Jeg vil komme nærmere inn på hva som er levning eller beretning i kommentarene til kildene i de enkelte kapitlene.

3) Skillet mellom kilder og litteratur har jeg definert slik at alle typer materiale som direkte eller indirekte gjengir et saksforhold knyttet til et emne og med saksmessig tilknytning (eksempelvis utredninger fra departementet, innstillinger fra kirkekomiteen, brev og protokoller o.l.) til emnet blir definert som kilde. Mens litteratur her blir definert som materiale knyttet faglig til et emne eller som ikke har personer direkte knyttet til stoffet (fagstoff, foredrag, leksikon o.l.).

4) Nå står den kildekritiske gjennomgangen igjen. Her vil jeg kort kommentere kilder, litteratur og arkivstoff som jeg har brukt i de enkelte kapitlene. Jeg kommenterer ikke fagstoffet som er brukt i forbindelse med metodekapittelet og heller ikke i innledningskapittelet. Dette vil også gjelde kilder som ikke er et kildekritisk problem. Det vil si at gjennomgangen starter med kapittel 3 og forsetter suksessivt gjennom alle kapitlene som har et kildekritisk problem. Det betyr at jeg ikke kommer til kommentere kapitler som ikke har et kildekritisk problem.

Jeg har brukt en del festskrifter som en del av grunnlagsmaterialet i forskningen min. Tre av de viktigste festskriftene er: Døveforeningen 1878-1978 av Odd-Inge Schrøder, Med landets døve gjennom hundre år av Thorbjørn Sander og til slutt De døves kirke av Henning Dahl. Alle festskrifter til døveforeninger er av slik karakter at de skal opplyse og ikke være et vitenskapelig skrift for fagfolk. Derfor er deres akribi ikke så nøye gjennomført og er derfor heller ikke så pålitelige kilder. Men de er av vitenskapelig interesse da de kan bidra til å gi opplysninger som man ellers ikke hadde fått tilgang på. Stoffet er gjerne hentet fra skriftlige kilder, men like mye hentet fra muntlige fremstillinger fra mennesker som har opplevd foreningens utvikling og kjenner historien.

Slik er det også i fremstillingen av sykekassen (se kap. 3a), III Sykekassen). Det finnes en protokoll om sykekassen, men opplysningene er ikke så utfyllende (Forhandlings-protokol for De Døvstummes Forening) som de er i festskriftet. Dette henger sammen med fortellertradisjonen i døve-miljøet. Opplysningene i protokollen blir korte sammendrag av diskusjonen eller kun vedtaket, men forholdene rundt vedtaket er også av interesse og de kommer kun frem i festskriftene.

Jeg har også brukt Thorbjørn Sanders jubileumsbok; Døves kirke 100 år, i tilknytning til kapitlet om Døveskolene (underkapittel V, kap.3a). Dette jubileumsskriftet er heller ikke en vitenskapelig avhandling og har derfor ikke samme akribi som man ville finne i en forskers avhandling. Men Thorbjørn Sander har vært og er aktiv i døvehistorisk forskning og er derfor et viktig supplement på dette området som er så fylt av hvite flekker på forsknings-kartet. Materialet som er brukt fra boka er vanskelig å dokumentere, men det finnes likevel skriftlige kilder som dokumenterer deler av bokas innhold og derfor har jeg kunnet bruke

dette materialet. Boka anvender bilder og fotografier som er autentiske og er derfor kildemateriale som er mulig å etterprøve.

Trygve Skjølberg sin bok om: Trondheim offentlige skole for døve (...) er også et kildematerialet som ikke har samme akribi som ovennevnte avhandlinger. Slik at behandlingen av døveskolene kan inneholde feil (som jeg tar opp i underkap. V, kap.3a). Boka var ment som festskrift i forbindelse med døveskolens 160 års jubileum, men ble i stedet en mellomting mellom festskrift og fagbok. Den har ikke fotnoter som henviser direkte til litteratur eller kilder som han har brukt. Derimot har han en utførlig litteraturliste sammen med autentiske bilder av personer, dokumenter, personallister og klasselister, dette gjør at boka likevel er etterrettelig. Og mine funn samholdt med kilder jeg har tilgang til (bl.a. Kongelig Fundats 17.april 1807) tyder på dette.

Av arkivmaterialet som jeg brukte mest av, er to arkivbokser viktige å nevne : "nr. 223: Geistlig betjening for døve, budsjettsaker 1888/89-1940/41" og "nr.224: Geistlig betjening for døve, om reiser foretatt av Norges døveprest og hans hjelpeprest(...)." Begge disse arkivboksene inneholdt for det meste håndskrevet materialet av mye forskjellig utseende og kvalitet. Tolkingsarbeidet har således vært vanskelig. I underkapittel IX (3a) Konsekvens av tegnspråkdebatten bruker jeg bare arkivboks nr.223 fordi jeg ikke fant noe interessant materialet om temaet i boks nr.224. Selv om arbeidet med tolkningen var vanskelig inneholdt boksen opplysninger av stor betydning for fremstillingen. Og dette er også en kilde, som forteller noe om situasjonen for døve og den ber om en endring for disse. Slik jeg definerte begrepet levning ovenfor så er den ikke her brukt som levning , men som beretning.7 Stoffet knyttes til en påstand om hvordan virkeligheten fortoner seg , og denne beskrivelsen er en beretning.

I kapittel 3c) bruker jeg et bilde som dokumentasjon på en begivenhet knyttet til konfirmasjon. Bildet har ingen plakett under bildet som forteller noe om begivenheten, men bildet kan identifisere stedet og handlingen, ved hjelp av kjennskap til maleren og bildets aktører. Bildet verifiserer hendelsen og stedet for hendelsen, det lar seg gjøre å etterprøve kilden.

I kapittel 3e) underkapittel II gjengir kilden Schrøder som ordinand mens den muntlige kilden gjengir Skredder som riktig navn. Årsaken er igjen tolkning av håndskrevet materialet (arkivboks nr.223: Geistlige betjening for døve, budsjettsaker(...)) Lesemåten er viktig her og i dette tilfellet var den skriftlige kilden unøyaktig og den muntlige kilden korrekt.

I kapittel 5b) har jeg brukt Per Anderssons foredragsserie holdt i forbindelse "utdanningskurs for døvelærere". denne boka operer heller ikke med fotnoteregistrering av kilder, men foredragene er over tema som kan verifiseres gjennom nyere forskning og oppslagsverk (f.eks. Achehoug store norske). Men denne foredragsserien ble likevel foretrukket p.g.a. foredragenes karakter som verifiserbare kilder og kilder knyttet opptil hendelser som ikke er beskrevet på

samme måte andre steder. Selv om stoffet tydelig er preget av en fortellertradisjon så er stoffet mulig å etterprøve deler av materialet igjennom andre kilder.

Kilden som er knyttet til 5f) har jeg nevnt i tidligere kommentarer og her er kommentaren knyttet til skrift tolking igjen. Kilden som er gjengitt i forbindelse med overgrepssaken er her hentet fra boks nr.224: Om reiser foretatt av Norges døveprest(...). Siden teksten har bestått av vanskelig tilgjengelig skrift har en del av sitatene blitt forkortet, uten at innholdet dermed har blitt forringet. Innholdsmessig er saken lik den som vi finner i andre gjengivelser av saksforholdet (f.eks. Vedkommende de døves geistlige betjening den raadgivende komite). Dette til tross for at fremstillingen er annerledes, så er dette kun knyttet til vektleggingen og måten stoffet blir fremstilt på. Protokollen for rådgivende komite er også subjektivt og vektlegger andre ting enn erklæringen til C. O. Olsen gjør.

I de andre kapitlene var det ingen tekstkritiske problemer som var nødvendige å kommentere av hensyn til de metodiske problemstillinger.

3. Bakgrunn for døvekirkens begynnelse

3.1a) Historikk

I Innledning

For å få en viss oversikt over de begivenheter som førte til starten av en døvekirke, må vi se litt på bakgrunnen til de døve. Hvilke lover og regler regulerte de sosiale forhold de døve levde under på 1800-tallet? Og hvilke muligheter hadde de til å skaffe seg arbeid, utdanning og husvære? Vanskelighetene var mange og de ble sett på som mindreverdige mennesker uten rettigheter. Den urett som de følte førte til politisk engasjement blant døve for å fremme integrering og likeverd i samfunnet.

For å få tak i de ulike prosessene som førte frem til døvekirkens begynnelse må også tegnspråket få en hvis plass i fremstillingen.

II Hvordan var døves situasjon på 1800-tallet?

Det vi vet om døves sosiale forhold på 1800-tallet, kjenner vi til gjennom de få glimtene vi får i det historiske materialet. Det eneste vitenskapelige materialet om døve her til lands, finner vi hos professor Vilhelm Uchermann. Han kunne konkludere ut fra sine undersøkelser gjort i perioden 1875-1896, hovedsakelig basert på skriftlige kilder fra prester og *fattigpleien*; "*Forøvrigt foreligger der om vort Lands Døvstumme ingen Oplysninger Lige til langt ind i dette Aarhundre.*"⁸ Med det mente han å si at det ikke forelå noen opplysninger om Norges døve i lovverket, innregistrerte konfirmanter eller vitenskapelige opplysninger som han kjente til før 1820.

Siden det ikke var skriftlige opplysninger av vitenskapelig karakter i 1880-åra som gav noen tilfredsstillende informasjon om døve og deres levekår startet Uchermann sine eget vitenskapelig arbeid. Han ønsket å kartlegge de døves sosiale levekår med spesielt blikk på årsakene til døvheten. Mangelen på eksakte kunnskaper om døve var stor blant forskere og derfor var slike undersøkelser viktige for å kunne forstå de døve. En undersøkelse Uchermann for øvrig brukte over 20 år på.

Det var ulike synspunkter på hvordan de døve hadde fått sin funksjonshemming blant forskere, noe den faglige debatten utover det 19. århundre tydet på. Blant vanlige borgere var meningene om døve mange og betegnelser som dumme og late var utbredt i store deler av befolkningen i Norge. Dette merket døve på kroppen ved at de hadde vansker med å få seg arbeid. Mange ønsket ikke å ha de døve i lære eller i skolen, og om analfabetismen var stor blant vanlige borgere så var den enda større blant døve. Noen døve slo seg inn på forbryterbanen eller tigging for å overleve.⁹

I tillegg til døvhhet hadde også en del døve tilleggs-handikap. Dette medførte ekstra vanskeligheter med å skaffe seg arbeid for å kunne brødfø seg selv eller familie hvis de hadde det. Få døve fikk muligheten til å gifte seg. Årsaken til det var at de ikke ble konfirmert da de verken kunne lese eller skrive. Da ble de heller ikke inkludert i de voksnes samfunn. Derfor falt mange døve utenfor det sosiale nettverk hørende hadde.

Myndighetene hadde ikke bygget opp et tilbud som kunne ta seg av de fattigste på dette tidspunktet (1820- og 30-tallet). *Fattighjelpen* kom først med Lov av 1845, og var en felles lov for fattige. Denne loven gjaldt for hele landet. Men den kvalifiserte kun noen få grupper mennesker til å få hjelp.¹⁰ Dette rammet spesielt de døve fordi døve ofte ikke hadde muligheten til å uttrykke sine behov for hjelp. For mange døve ble det svært vanskelig å klare seg i denne perioden spesielt utenfor de sentrale bystrøk uten mulighet for arbeid. Mange fattige og døve måtte da forholde seg til Arbeidshjem i byene eller til *Lægdvæsenet* på landsbygda der fattige kunne få bo og arbeide. Det var Fattigkommisjonen, bestående av presten og fremstående menn i byene eller på bygda, som hadde ansvaret for fattigpleien. Men den kunne ikke rekke over alle fattige. På landsbygda var kontakten mellom medlemmene mye lettere p.g.a. mere oversiktlige og mindre forhold. Dette førte til at kontakten mellom de fattige og medlemmene av fattigpleiestyret vanligvis var tettere, mens situasjonen var annerledes i byene. Jo større byene var, jo vanskeligere ble det for de fattige og få kontakt med kommisjonsmedlemmene.¹¹

Frivillige borgere så at den hjelpen myndigheten gav de trengende, bl.a. for fattige døve, var for lite i forhold til behovene. Dette førte til at den frivillig organiserte hjelpen økte. De filantropiske foreningene, som i mange tilfelle hadde fått sin fødsel gjennom misjons- og avholds-bevegelsen, startet det private sosiale arbeid i Norge. Disse foreningene var svært spesialiserte, men til sammen hadde de et vidtfavnende sosialt arbeid innenfor alkoholskadde, barnevern (tidl. omtalt som barneredning), hjem og hjelp til løslate fanger og til slutt kom også foreninger for funksjonshemmede.¹²

III Sykekassen

Sygekassen for Norges Døvstumme var et utslag av en slik spesialisering. Det var fortsatt store økonomiske problemer for døve på tross av Fattigkommisjonen og mange måtte fortsatt ty til tyveri eller tigging. Derfor ble *Sygekassen* sentral i innsamling av midler til de fattige døve (de ble kalt "ubemidlede"). I 1868 var det en gruppe blant døve som foreslo en sykekasseforening opprettet for å hjelpe de mest trengende i Kristiania-området. Initiativtakerne til denne kassen var alle døve og hadde høyt ansette stillinger i samfunnet. Disse mennene var; Erik Olsen Strangestad - døvelærer ved Balchen døveskole, Halvard Aschehoug - bokhandler, Lars A. Larsen (senere forandret navn til Lars A. Havstad¹³) - kopist i *Departementet for indre Sager* og en tid redaktør av Eidsvoll Blad, var også privatsekretær for statsråd Sverdrup og var siden utgiver av brev skrevet av statsråden. Carl Hansen (endret senere navnet til Bjune) - virket som

kobberstikker, Halfdan Bjørnstad og Fredrik Gulbrandsen begge arbeidet som typografer.¹⁴

Denne sykekassen ("*Sygekasse for Norges døvstumme*") ble opprettet 1873¹⁵ og skulle hjelpe de mest trengende til å kunne skaffe seg det mest nødvendige av mat og klær. Det var foreningens representanter som foreslo kandidater til sykekassen og kassereren som sørget for at familien fikk den økonomiske støtte de trengte.

Men dette var kun i Kristiania. Resten av landet hadde ikke lignende ordninger før på slutten av 1880-årene.¹⁶ Slik var situasjonen for de døve rundt 1870. Styremedlemmene ønsket først og fremst å ta opp de mer spesielle problemene de døve hadde og ikke avhjelpe den allmenne sosiale nøden blant de døve i byene og bygdene, selv om dette også var et viktig mandat for sykekassen. Den skulle hjelpe de syke og dernest de fattige blant de døve. Denne sykekassen skulle senere gå inn i en forening for døvstumme og skulle fremme det sosiale arbeidet blant døve i Kristiania. Hovedårsaken til den store nøden på 1800-tallet, i følge sykekassens styre skyldes mangel på undervisning og skoler egnet for døve. Det var lite eller ingen organisert undervisning av de døve. Hva da med skoleverket hadde ikke den fulgt opp?

IV Skoleverket

En egen skole for døve kom ikke før begynnelsen av 1800-tallet her i Norge. Noen døve fikk frivillig undervisning fra prester/klokkere eller andre døve som hadde lært seg å lese og skrive. Men de fleste døve fikk ingen undervisning i det hele tatt. Den første døveskole ble startet først i 1825 i Trondheim. Før denne skolen kom fantes det ingen egen døveundervisning i Norge og det var svært få som fikk stipend eller annen støtte til å reise til København som da var den nærmeste døveskolen. De fattigste og funksjonshemmede fikk dermed ingen skolegang.

Utviklingen av en allmenn skoleplikt i Norge, førte også til at spørsmålet om å ha skoletilbud for funksjonshemmede ble presserende. Landsallmueskoleloven av 1860 lovfestet rett og plikt til skolegang for alle barn fra syv år og oppover. For de døve betydde dette at de fikk fem års skolegang mot lite eller ingen skoletilbud før loven kom. Loven fastsatte som krav at hele landet skulle deles opp i skolekretser. Der det var minst 30 barn skulle det være en fastskole.

Staten var nå forpliktet til å ha et visst økonomisk ansvar for allmueskolen, i motsetning til tidligere lovgivning hvor den enkelte kommune og foreldre hadde ansvaret for skoledriften. Kommunene som oppfylte minstekravet i loven og bevilget mere midler enn dette, hadde automatisk rett på å få statsstøtte til å dekke de ekstra tiltakene skolen hadde startet. Statsstøtten skulle overføres til en amtsskolekasse, og amtstinget fordelte støtten til de enkelte kommunene.

Loven fastsatte også et minstekrav av undervisningstid for barna. Det skulle være minimum 12 uker undervisning i året, men dette varierte sterkt i fra kommune til kommune.¹⁷

Dette var positive tiltak for alle funksjonsfriske, selv om det fortsatt var stor analfabetisme i landet. Men for de døve var situasjonen en helt annen. I Norge var det Fattigvesenet som hadde ansvaret for undervisningen til denne gruppen og ikke staten. Staten hadde innført sparetiltak p.g.a. de høye utgiftene til Fattigvesenet, og reviderte den gamle fattigloven fra 1845. Den reviderte loven av 6.juni 1863¹⁸ begrenset det offentliges ansvar for bl.a. de fattige og funksjonshemmede. Dette er en sosial-politisk faktor som indirekte berørte de døve. Skoleverket hadde ikke mulighet til å fange opp de døve og staten så det ikke som sin oppgave å dekke alle behovene for de funksjonshemmede.

Den økonomiske liberalisme sammen med stigende uro over fattigutgiftene fikk økonomiske konsekvenser for de døve. Det politiske miljøet i Stortinget innså hvor stor utgiftspost loven av 1845 hadde medført for de enkelte kommunene som hadde ansvaret for å gjennomføre loven. I en uttalelse til en av lovkomisjonenes lovforslag fremmet i 1834 til Stortinget, sa Isaach Willoch om fattighjelpen at den lovet "*...den Ørkesløse og den Letsindige den Sikkerhed for Udkommet, som ene burde være Frugten af all hans Kræfter og Evners Anstrængelse.*"¹⁹ Med det mente han å si at fattighjelp oppfordret til lettsindighet, fordi man ved å gi hjelp oppfordret de fattige til ikke å gjøre noe med sin egen situasjon. Den oppfordret med andre ord til latskap. Og dette var også en utbredt forestilling i det politiske miljø i 1860 årene.

For de døve fikk dette førte dette synet til forandringer. De hadde ikke annen mulighet å skaffe seg utkomme på, enn å prøve å skaffe seg et arbeide eller å tigge. Men det å få seg arbeid krevde et minimum av skolegang og slike tilbud kunne ikke den offentlige skole gi de døve. Dermed var alternativet som oftest tigging eller tyveri.

Da er det grunn til stille seg dette spørsmålet; Hva gjorde de døve i denne situasjonen på begynnelsen av forrige århundre?

V Døveskolene ser dagens lys

Døvstummeundervisningen som fenomen startet blant den spanske adelen i Sør-Europa fordi det ble erkjent at de døvstumme manglet undervisning for å kunne tale. Det var en betingelse for at barna skulle være arveberettiget etter gammel romersk lov.²⁰

Det var konfirmasjonen eller rettere sagt fermingen som var årsaken til at den katolske pateren startet undervisning av døve barn, han som senere skulle bli kjent som døvstummeundervisningens far: abbe le Epée. Den franske katolske pateren Charles-Michel Epée - som heretter blir forkortet med abbe le Epée (f.1712-d.1789) - var den første som tok i bruk tegn i undervisningen. Han kom i

kontakt med fattige døve barn gjennom fermings-forberedelsene som alle katolske barn i Paris måtte igjennom. Ingen andre prester i soknet ville ta de døve barna til fermingsforberedelsene, og de ble henvist til abbe le Epée. Han tok dem til side i Kirken og prøvde å kommunisere med dem på tegn. Men han oppdaget snart at dette ikke var nok. Barna kunne ikke lese eller skrive og hadde derfor heller ingen mulighet til å få seg jobb i byene, derfor ble de ofte henvist til å tigge. Han bestemte seg for å lære noen av disse barna å lese og skrive. Med den begrunnelse at også disse barna måtte bli frelst. Og det kunne man ikke uten å ha lært seg å lese bibelen og lære seg kirkens bønner. Han tok dem hjem til seg og forsøkte å undervise dem med tegn som de døve brukte seg i mellom.²¹ Slik var starten til den første døveskole i verden som offisielt ble åpnet i 1770.²²

Flere Skoler ble etablert utover i Europa mot slutten av 1700-tallet. Det ble startet skoler i Paris (1770), Leipzig (1778), Wien (1779), Roma (1780), Karlsruhe (1783), Praha (1786), Lübeck (1787), Berlin (1788), Gråningen (1790), London (1792), Waitsen (1802), München (1804) og St. Petersburg (1806).²³

Hvorfor nådde ikke denne bevegelsen Norge først på begynnelsen av 1800-tallet? Noen av grunnene til dette ligger i befolkningstettheten og de geografiske forholdene. I tillegg var ikke det politiske klima særlig mottakelig for egne spesialskoler før første halvdel av 1800-tallet. Årsaken til at slike skoler ikke ble prioritert i Norge av politisk delegerte myndigheter kan være slik: a) at slike skoler eksisterte i andre europeiske land var ukjent for de fleste i Norge b) det var ikke politiske krefter og vilje til å arbeide for bedring av skolevilkårene for døve barn og voksne på 1700 - tallet i Norge. I tillegg var Norge en lite interessant som provins under det store riket til den dansk-norske konge, Christian VIII som ikke konsentrerte de økonomiske midlene til denne delen av riket. Dessuten skulle døveskolen i København teoretisk dekke begge tvillingrikene, f.eks. skulle innsamlingen av offermidler til døveskolen gjelde for alle kirker i *Riget*.²⁴

Hva skjedde så med de døve barna? Dette vet man ikke noe sikkert om, bortsett fra et tilfelle der en pike fikk adgang (1799) til nattverdsbordet under den forutsetning at foreldrene kunne gå god for at hun hadde lært og skjønt hovedtrekkene i den kristne lære. Det må antas at hun fikk undervisning av en eller annen form.²⁵ Men ellers antar man at barna ble forsøkt integrert i vanlige skoler, hvis barnet kunne få utbytte av det. Dette er rapportert fra tilsynsmennene (prestene) rundt omkring på landsbygda. Men disse kunne også rapportere at denne praksisen ikke var særlig vellykket.²⁶

Det var først i 1807 den første nordiske skole for døvstumme ble etablert. Den ble startet av dr. med. Peter Atke Castberg (1779-1823)²⁷ i København og fikk navnet Det Kongelige Døvstummeinstitut. Etter noen års forsøk (1801-1804) på å helbrede de døve fra deres døvhet ved hjelp av galvanisme-metode²⁸ - uten resultat - ønsket han nå å hjelpe de døve ved å gi dem undervisning i lesing, regning og tale. Han fikk støtte fra kong Christian den VII til å starte instituttet for døve. Instituttets mål var å virke til;.. "*Døvsstummes dannelse til Brugbarhed for det borgerlige liv*."²⁹ Han baserte seg på l'Épée sine metoder, som gikk ut på å

undervise ut fra tegn basert på naturlige fakter og tegn som døve selv gjorde seg bruk av.

Denne metoden ble også benyttet av en av hans elever som startet den første døveskolen i Norge, Andreas Christian Møller (1796-1874)³⁰, som selv var döv. Han tok med seg sine kunnskaper fra døveskolen i København til Norge og ønsket å bruke dem overfor andre døve som ikke hadde fått de samme muligheter som ham.

Fattigvesenet i Trondheim hadde økonomiske vansker med å sende døvstumme til København for å få undervisning. Castberg foreslo overfor Fattigvesenet at de kunne opprette en egen skole for døve i Trondheim. Fattigvesenet tok kontakt med stiftsdireksjonen som da var ledet av biskop dr. theol. Fredrik Bugge og han ble svært interessert. Castberg sendte en henvendelse til den norske regjering om nødvendigheten av en døvstumme skole i Norge. Han viser til at A. Møller som har vært elev på instituttet hans og er en utmerket lærer for de døvstumme. Dette førte til en innstilling fra Kirke-departementet til regjeringen 24. oktober 1824. Etter å ha skaffet midler til skolen via midler fra Kirken til formålet, gav fra privatpersoner og midler fra Staten kunne *Thronthejms Døvstumme-institut* starte.³¹

Møller hadde 7 elever som grunnlag for den skolen som da skulle dekke hele landet fra Bergen i sør til Kirkenes i nord. Dette betydde lange reiser til skolen og på grunn av avstandene, foretrakk noen foreldre med god økonomi å sende barna til København. Men til tross for disse avstandene var skolen en realitet. I den første tiden ble det undervist i tegnmetoden³², siden ble dette endret og skriftmetoden³³ overtok.

Først på midten av forrige århundre ble det fart i byggingen av døveskoler. Man innså behovet for skolene og for undervisning blant døve barn og bygget flere skoler. Men dette skjedde først etter nesten 25 år med kun én skole i Norge.

De første skolene ble bygget etter annen lest enn Møllers døveskole i Trondheim. Skolene i sør bygget på talemotoden som med blandet mottakelse ble brukt i undervisningen. Den første skolen i sør kom i Kristiania (1848), senere i Bergen (1850)³⁴ og Kristiansand (1850)³⁵. Disse nye skolene var private, mens døveskolen i Trondheim var statlig. Det trengtes flere skoler, og flere skoler kom, men først på 1900-tallet.³⁶ Disse skolene var regulert etter Lov om *Abnorme Børns Undervisning av 1881*. Denne loven fastsatte at det var staten som hadde ansvaret for at det ble tilstrekkelig undervisningstid i skoler for døvstumme, blinde og åndssvake barn. Disse skolene fikk statsstøtte til å drive skole for "*Abnorme Børn*".

Døveskolenes mål var å gi så langt det var mulig det samme som i de ordinære skolene, og i tillegg gi elevene en praktisk opplæring. Skolene skulle også ha ansvaret for konfirmasjonsforberedelsene av statskirkebarna. Det skulle undervises enten etter tegnmetoden eller talemotoden eller skriftmetoden.

Blandede metoder var ikke tillatt. I realiteten betydde det at tegnspråket forsvant ut av døveskolen.³⁷

Men poenget var at barna fikk en start i livet til enten å få seg arbeid eller å gå videre på skole, selv om det siste var de færreste som valgte eller fikk mulighet til å benytte seg av.³⁸ Gjennom skolene fikk også de døve et organisert skoletilbud, i tillegg skulle den også skape grobunn for nesten alle døveforeningene som dukket opp fra 1878 og utover.

VI Assosiasjonsånden i Norge - Starten på organisasjonsarbeidet?

En bølge rullet over Norge som senere skulle danne basis for døveforeningene. Dette hadde et felles utspring i den bevegelsen som ofte blir karakterisert som "*Assosiasjonsånden*". Dette var en bevegelse som spredte seg fra Europa med utgangspunkt i Frankrike (jfr. Den franske revolusjon, februarrevolusjonen i 1848) og videre til England og Tyskland, før den nådde Skandinavia og dermed Norge i begynnelsen av 1850-årene. I Norge erstattet foreningene slekt- og arbeidsfelleskapene som hadde vært utbredt i det gamle bondesamfunnet. Organisasjonssamfunnet søkte andre måter å løse felles oppgaver og problemer på som ikke det gamle bondesamfunnets arbeidsmønster klarte å løse. Et av de store problemene samfunnet sto overfor var det store skille mellom fattige (fortrinnsvis industri-arbeidere og arbeidsløse) og rike (borgerlige) som hadde tjent gode penger på den gryende industrialiseringen som kom i 1840-50 årene.³⁹ Dette førte til stadig "murring" fra industriarbeidere, arbeidsløse og eiendomsløse som hadde den franske revolusjonsbølge⁴⁰ i ryggen. Og med den pågående industrialiseringen, ble det utviklet stadig bedre kommunikasjon over landegrensene (veier, båthavner, togforbindelser etc.). Dette førte til større bevissthet om egne rettigheter og bedre fordeling av godene (økonomi, land, gårdsbruk osv.)

Fram fra denne misnøyen dukket Marcus Thrane opp og startet det som senere ble Thrane-bevegelsen.⁴¹ Denne bevegelsen skulle spre seg store deler av landet og var den første organiserte politiske bevegelsen i Norge. Den første Arbeiderforeningen ble stiftet i desember 1848 i Drammen. Senere bredte bevegelsen seg til hele Øst- og Sørlandet, spesielt i arbeidermiljøene i byene. Etter hvert bredte den seg til bygdene på Vestlandet og nådde til slutt Trøndelag.⁴² Men bevegelsen fikk et kort liv og ble senere erstattet med andre mere rotfestede organisasjonsliv.

Et typisk trekk for de foreningene som kom etter 1850, var at de hadde avgrensede mål som skulle nås. Det kunne være ; avholdssaken, misjon eller krav fra yrkesgrupper.

Et annet viktig kjennemerke for disse organisasjonene var at de rekrutterte medlemmer fra et bredere lag av befolkningen, ikke bare fra slekt, venner og arbeidskamerater. Foreningene hadde også en demokratisk struktur som gjorde at flere kunne delta i styringsprosessen og være med å vedta foreningenes formål

og aktiviteter. De første foreningene som ble startet var opptatt av religiøse, etiske eller humanitære formål. I 1860-årene kom de første idrettslagene, ungdomslag og andre lag som ynglet i kjølvannet til organisasjonsvekkelsen ("Associationsaanden"). Etter hvert kom også de første fagforeningene (1870-årene) og til slutt ble de første partiene etablert, samtidig som arbeiderbevegelsen startet sitt arbeid i 1880-årene.⁴³

Det var akkurat i denne perioden foreningsarbeidet for funksjonshemmede dukket opp. Det var humanitære organisasjoner eller *filantropiske foreninger* som hadde barmhjertighetsarbeide som hovedmål i deres arbeid. De første humanitære organisasjonene var opptatt av allmenne problem som skulle løses. Dette kunne være foreninger som arbeidet for "*asylens fremme*" (1838) til støtteforeninger som arbeidet med "*løsladte forbrytere*" (1841.) Den første humanitære organisasjonen som arbeidet med funksjonshemmede spesielt var Landsforeningen for blinde (1858)⁴⁴ som besto av foreldre til blinde barn med et klart formål å skape utdanning og oppholdelsested for de blinde. Senere ble organisasjonen også en kamporganisasjon for de blindes sak. Den samme utviklingen vil vi også se nedenfor at de foreningene som jobbet med døvespørsmål hadde, og spesielt én forening kamp for døves sak arbeidet aktivt for å forme et særlig kirkelig arbeid for døve i Kristiania. Et særtrekk ved disse organisasjonene var at de var etablert av døve og ikke for døve (altså hørende ledere).

VII Foreningsarbeidet og dens betydning for "Døvstummesagen"

Døveforeningene, som opprinnelig utgikk fra dette sosiale engasjement i de filantropiske foreningene, hadde en spesiell karakter. Foreningene ble som oftest startet på grunnlag av døveskolene sitt arbeid for sosialt fellesskap blant døve.⁴⁵ Det var på døveskolene de var samlet og det var her ønske om å få et utvidet sosialt samvær ble utvekslet og virkeliggjort. Det var også her arbeidet for egen døveprest ble fremmet overfor Stortinget og departementet.

Den første døveforening ble som tidligere omtalt startet i Kristiania som et resultat av den sosiale nøden blant døve. Det var riktignok noen døve som meldte seg inn i *Arbeidersamfundet* i 1870, men disse fant seg ikke tilrette der.⁴⁶ De ønsket å etablere noe de selv kunne legge premissene for. Derfor startet de *Sygekasse for Norges døvstumme*, som ble etablert som offisiell sykekasse i 1873. Det var også denne sykekassen som skulle danne det økonomiske grunnlaget for en egen forening. Men allerede i 1871 hadde de døve egne "gudstjenester" som de holdt hjemme hos hverandre (først hos Havstad og senere hos skomaker Thomassen). I Kristiania fikk de døve senere låne lokalene til "*Balchen Døvstummeinstitut*" for å ha sine samlinger der. Disse samlingene ble helt fra starten av "*døvegudstjenester*", men også et sosialt samlingspunkt for tidligere elever ved skolen. Den kjensgjerning at de døve følte seg isolert førte til at det oppsto et engasjement for døvearbeidet og at de døve følte et behov for å organisere seg i en døveforening. De døves behov for å kunne ta del i de samme gjøremål som de hørende var avgjørende for at dette engasjementet oppsto. De døve ønsket å bli integrert i samfunnet på lik linje med de hørende.

I 1877 begynte sykekasseforeningens styre å gjøre en del undersøkelser for å finne ut hvordan man skulle gå frem for å starte en egen forening. Dette styret (som senere for øvrig ble det første døveforeningsstyre) besto av Lars Havstad, Carl Hansen (senere Bjune), Halfdan Bjørnstad, Fredrik Gulbrandsen, Sven Langslet, Erik Strangestad og Halvard Aschehoug inngikk en avtale med skolebestyrer Fredrik Glad Balchen og fru Rosing om å starte en basar til inntekt for en egen døveforening. Basaren fikk støtte fra mange fremstående borgere i Christiania, inkludert den svenske kongefamilien. Basaren førte til en landsdekkende innsamlingsaksjon for de døve blant velsituerte fruer langs kysten like til Trondheim. Resultatet av innsamlingen ble 14 834 spesidaler som var et stort økonomisk løft for mange av dem som støttet foreningen. Foreningen ble offisielt opprettet den 17. november 1878 og fikk navnet De norske døvstummes forening i Christiania.⁴⁷ Foreningen var ment som landsdekkende men det ble det aldri noe av, p.g.a. økonomiske forhold.

Foreningen skulle senere spille en sentral rolle i opprettelsen av et døvepreststilling. Flere foreninger ble etablert forskjellige steder i lander som Bergen (1880), Trondheim (1892), Stavanger (1900) og Kristiansand (1910).⁴⁸ Døveforeningene fikk en avgjørende betydning for døves eget engasjement for blant annet anerkjennelsen av tegnspråk som et eget språk.

Senere sluttet lokalforeningene opp om å starte en fellesorganisasjon som skulle være landsdekkende. Den ble stiftet 18. mai 1918 i Trondheim og var representert ved 6 av landets døveforeninger (fem menn og en kvinne).

VIII Tegnspråkdebatten - Statlig formynderi eller døves språkdebatt?

Hovedproblematikken i alt døveskolearbeid, såvel som kirkelig døvearbeid, er språkbarrieren mellom døve og hørende. Dette har også medført en stor debatt om hvilke kommunikasjons-metoder som er best egnet i undervisningen av døve. Det er denne debatten jeg skal tegne et bilde av her.

For de døve ble distinksjonen mellom talemethoden og tegn-til-tale eller tegnsprog (se nedenfor) også like mye et ideologisk prinsipp som et spørsmål om kommunikasjon med omverdenen. Hvilke metoder som var best eller dårligst egnet i undervisning av døve var også viktige diskusjonstema mellom de ulike døveskolene. De første døveskolene her i Norge hadde som mål å lære de døve så mye taleferdigheter at de kunne tale med hørende og forstå de hørende. Det syntes å være stor enighet blant døvelærerne at deres mål var å lære de døve så mye kommunikasjons-ferdigheter som nødvendig for å kunne bli forstått og gjøre seg forstått på de hørendes premisser. Noen av døveskolene gikk også langt for å oppnå dette ved å bl.a. forby de døve å bruke "geberder og fakter" i undervisningen. Dette fremkom f.eks. i "*Døvstummelærernes Congres*" avholdt i Milano i 1881, der de første forsøk på å legitimere tegnspråk ble avvist.⁴⁹

Mange døve og deres støttespillere gav uttrykk for sin skuffelse over at døve ikke fikk bruke tegnspråk i undervisningen. Et populært synspunkt som kom på trykk i

det nyopprettede informasjonsmagasinet for døve, Journal for døve fra 1890 skriver slik på lederplass;

"Siden talesproget under udtrykkelig udelukkelse af tegn blev inført i de lande, hvor hidtil Abbé de l'Epées methode herskede, gjør der sig gjældende i vide kredse iblant de døve en bevægelse, der treder alltid kraftigere ind for tegnmethodens anvendelse. Det er jo ogsaa let forstaaelig; thi der kommer jo her i betragtning det spørgsmaal, der egner seg til at paavirke uddannelsens art og maade hos døve. Heller ikke kan det nægtes, at der opstaar mangan falsk opfatning om tegnmethoden inden de døves læreres kreds, men ogsaa dyptgaaende vildfarelser om talesproget inden de døves. Lærerne forkastede tegnene ved undervisningen, ligesom den i aaret 1881, i Mailand⁵⁰ afholdte "Døvestummelæreres Congres" har forkyndt for hele verden ".⁵¹

Her er det helt tydelig at et partsinnlegget prøver å vinne frem med tegnspråk som språk i et skoleverk som tydeligvis ikke festet noe særlig tillit til *abbé le épées* metode. Metoden var ikke særlig utbredt her i Norge, men svært utbredt i andre land. I Europa var det stor diskusjon omkring bruken av "Talemethode"⁵² til fordel for tegn - til - tale- metoden eller tegnsprog⁵³ og etter hvert var det "Talemethode" som vant frem og fikk størst utbredelse etter kongressen i Milano i 1880. I Norge fikk denne konferansen store konsekvenser for metode bruken. Det virker som de døve ikke var meningsberettiget i denne diskusjonen om hvilken metode som var best, selv om det var deres eget språk og identitet diskusjonen dypest sett dreiet seg om. Tyske døve hadde under sin kongress i Hannover bl.a. sendt et brev til Keiser Fredrik Wilhelm III. Der påpekte de det dypt urettmessige i at døve ikke selv fikk være med i diskusjonen om å hvilke metode som var best egnet. De ønsket å få innført *tegnsprog* som undervisningsspråk i skolen igjen.⁵⁴ Men de fikk først svar et år etter kongressen i 1891, der keiserens minister hevdet at døve ville bli enda isolert fra omverdenen ved å kun bruke tegnspråk i døveskolene og at bare talemethode kunne tilbakeføre de døve til samfunnet igjen.⁵⁵

Mange av døveskolene foretrakk å gå over til "Talemethode", fordi mange av kongressens døvelærere hadde blitt overbevist om at dette var den riktige undervisnings-metode for døve. De hadde blitt overbevist gjennom demonstrasjoner fra elever i taleskoler i Milano.⁵⁶ De skolene som representantene til verdenskongressen besøkte i Milano var begge utelukkende taleskoler. Disse skolene hadde riktignok benyttet seg av Abbé le Epée sin metode tidligere, men gått fra dette fordi *Pereire Society* som ønsket å spre *den orale methodes* filosofi hadde utøvet trykk mot skolene for å få dem til benytte seg av *den orale methode* før kongressen startet.⁵⁷ Det var derfor ingen tegnspråklig skole representert blant de skolene som delegatene fikk besøke. Det ble også spekulert i om skolene som sto for demonstrasjonene hadde jukset for å fremheve metodenes fordelaktighet, ved å la elevene vite hva som skulle sies før spørsmålene ble stilt til elevene.⁵⁸ Metoden fikk stor utbredelse i Norge og fikk prege metode debatten i mange år etter at metoden "døde ut" i resten av Europa.

Det var andre døvepedagoger som ønsket seg en mere blandet metode bestående av både tegn og tale (*den blandede metode*). En av foregangsfigurene for denne metoden var Johannes Heidsiek. Han mente at tegn og tale hørte sammen, fordi døve brukte tegn i friminuttene seg i mellom. Derfor måtte den naturlige konsekvens bli at tegn også ble benyttet i timene. Han bemerket at mange lærere måtte bruke tegn til elevene sine for at de i det hele tatt kunne kommunisere med dem. Og det ville være inkonsekvent å ikke bruke tegn mellom elevene når de skulle lære seg å kommunisere med hørende og med hverandre.⁵⁹ I den norske skolen var målet at alle døve skulle lære talespråket, gjerne omtalt som den Orale Methode eller Hill-Methoden (oppkalt etter døvelærer, Friedrich Moritz Hill).⁶⁰

Denne metoden la vekt på; "...*oppøving av evnen til å bruke språket, øvelser i tale, munnnavlesning, skriving og lesing*" i følge læreboka *Anleitung zum Sprachunterricht taubstummer Kinder* som første gang kom ut i 1840 i Tyskland.⁶¹

Det er her klart at døveskolene i Norge ikke så nytten av tegnspråk som morsmål for døve før langt ut på 1900-tallet. Slik sto stillingene mellom metodetilhengerne i de ulike retningene, noen ønsket en ren talemethode, mens andre ønsket en ren tegn-til-talemetode som støttet seg til Heidsiek eller bare tegn som Abbé de "lé Épée sine teorier la opp til. Dette fikk praktiske konsekvenser for de døve og formet seg tre leirer i tegnspråkdebatten. De som ønsket tegnspråket velkommen som en del av undervisningen og de som ikke ønsket å bruke tegnspråk i undervisningen, men la vekten på talemethode. De som ikke behersket talemethode ble sendt til *Thronthiems Døvstumme-Institut* for å lære tegnspråk. De ble stemplet som tapere siden de ikke var i stand til lære seg talespråket.⁶² Frustrasjonen over manglende forståelse for tegnspråket medførte at døve bl.a. Lars A. Havstad, en av de store forgrunnsskikkelser og som selv var døv, uttrykte sin misnøye skriftlig. Lars A. Havstad skrev i "*Journal for døve*" at han selv ikke var i mot at døve skulle lære talespråket, men det som falt ham tungt å akseptere var resultatet til Uchermann sin sosialmedisinske undersøkelse (ref. tidl.). Denne undersøkelsen hadde konkludert med at talespråket var mere utbredt i Bergen enn i døveskolen i Kristiania. Det betydde at talespråket hadde fått større utbredelse i Norge enn det Havstad ville være seg bekjent med.⁶³

Dette sier noe om den posisjon talemethode hadde på dette tidspunktet. En av årsakene til at taleskolene hadde så stor utbredelse var den vektlegging av talespråket som det viktigste bindeleddet til samfunnet. Taleskolene la stor vekt på at de døve skulle beherske skrift og tale som var en av forutsetningene for å kunne integreres i samfunnet. Svært mange døve hadde så dårlig hørsel at de ikke kunne bruke hørselen som redskap for å lære seg talespråket,⁶⁴ derfor ble de også karakterisert som språkløse. De språkløse hadde ingen rettigheter som vanlige borgere i samfunnet. De var avhengig av støtte fra samfunnets besteborgere, som ofte oppfattet dem som "*stakkels døvstumme*" (også blant sine egne). De ble sosialisert vekk fra samfunnets besluttende arena (Storting, Regjering, bystyre etc.). I tillegg var det lovfestet ved *Abnormskoleloven av 1881* at det bare skulle undervises i én metode på hver enkelt skole. Dette var et viktig

sosialpolitisk virkemiddel som bevirket til at døve reelt sett ikke hadde noe valg, fordi staten satte premissene for hvem som skulle velge metode. Dette fikk også betydning for hvordan man så på de døve. Ut fra den forståelsen av språk som taleskolene la til grunn, er det ikke så rart at døve ble betegnet som døvstumme, altså mennesker som var døve og ikke kunne tale. I Castbergs "*Første Læsebog for Døvstumme*" lar han en tenkt elev beskrive sin situasjon slik: "*..nogle mennesker kan ikke høre, de er døve. Jeg er døv. For...nogle Aar siden var jeg døvstum. Nu er jeg ikke lenger døvstum, nu er jeg bare døv.*"⁶⁵ Døves selvforståelse var nå knyttet til å kunne snakke og ved hjelp av døveskolen fikk noen døve en selvforståelse der tale var en "naturlig del" av deres identitet. Dette fordi de nå hadde lært å snakke slik som omverdenen krevde.

Døveskolene hadde et rykte å ivareta og var derfor vare overfor kritikk som kunne støte bort dem som støttet skolene økonomisk. For mange hørende oppfattet man døveskolene som *dummeskolene*,⁶⁶ nettopp fordi døve ikke kunne kommunisere på "*vanlig måte*" og derfor ble betegnet som språkløse. Og i denne sammenhengen er det også forståelig at døveskolene la ned så mye resurser i "*talemethode*" for å lære de døve å snakke. Diskusjonen om hvilken metode som skulle gjelde fortsatte, som vi har sett ovenfor, til langt ut i slutten av det 19. århundre og langt inn i vårt århundre. Det fikk stor betydning for hvordan man oppfattet de døve som individer; Enten som tanketomme mennesker uten forutsetninger for å tenke logisk og uten talespråk å formidle seg gjennom (Hill), eller som ressurssterke mennesker som kunne kommunisere, og det på sitt eget språk; tegn (Abbé lé Épée). Den holdningen som taleskolene sto for, gjenspeilte seg også hos makthaverne og de sentrale myndigheter. Tegn ble ikke allment akseptert. Denne sosialpolitiske faktoren berørte direkte døves muligheter i samfunnet og hvilken plass samfunnet gav de døve, nemlig som en utgruppe. Det viser at dette også er og har vært ideologiske spørsmål som har hatt stor betydning for døves selvforståelse. Uten språket har heller ikke døves egenidentitet blitt tatt på alvor. Døve har selv måttet kjempe for å få aksept for at deres språk er tett knyttet sammen med deres egenutvikling som menneske. Tegnspråk er også et kulturspråk like mye som det var og er et sosialt kommunikasjonsspråk. Språket i seg selv var da også et ideologisk mål. Det var ønskelig at full aksept av språket skulle nås.⁶⁷ Tegnspråksaken hadde trange kår på skolene i 1880-årene og de besluttende myndighetene behandlet de døve som umyndige. Slik sett har de døve måttet stå bak i køen når det gjelder anerkjennelse av sitt språk på linje med andre minoritetsgrupper som f.eks. samene, og vært utsatt for samme overformynderi.

Nå har vi sett hvordan skoleverket har håndtert døve og språkproblematikken rundt dem. Men hvilke konsekvenser fikk dette?

IX Konsekvens av tegnspråkdebatten

Etter denne debatten i ulike fora stilte de døve seg spørsmålet; Hvordan ville debatten påvirke spørsmålet om egen døveprest?

Årsaken ligger i problemstillingen. De døve anså det nå som viktig at en egen døveprest var påkrevet, nettopp p.g.a. språket. Prestene i den lokale menigheten kunne ikke kommunisere på deres eget språk. Og munnnavlesning som metode var ikke tilstrekkelig til å kunne kommunisere med de døve. Tegnspråk var døves "hertesspråk" som Henning Dahl uttrykker det i jubileumsskriftet fra 1964. Denne mangelen blant prestene hadde biskop Jacob Neumann tatt opp mange år før (1831), der han skriver til Kirkedepartementet:

*"..Jeg kan ikke unnlade ved denne Leilighed at bemærke at ligesom jeg anser det for en Mangel ved vort Universitet, at Theol.Cand. ikke lære der at prædike og at cathekisere, for hvilket der dog fordres af dem offentlig Prøve, saaledes er der ogsaa en Mangel ved samme, at Candidater gjøres bekendte med nødvendigste af Døvstumme-Undervisningen efter Castbergs Veiledning, for i enkelte Tilfælde at kunne bibringe Vedkommende de fornødne Religionsbegreber."*68

Sitatet viser litt av den situasjonen døve befant seg i og som dermed måtte løses. Universitetet gjorde ingen forandring med presteutdannelsen i den retning Neumann ønsket det, dermed sto døve uten andre alternativer i statlig regi.

Løsningene de døve sto overfor da, var enten at døve holdt andaktene selv på deres eget språk eller å få etablert en fast presteordning, med en prest som kunne tegnspråk. De døve var prisgitt at de ble forstått og selv kunne forstå det som ble meddelt dem. Derfor var det så nødvendig for dem at de fikk en varig ordning for som Kristiania døveforening noen år senere skrev til Kirkedepartementet: *"..Kirkens nådemidler (...)kan under de nuværende forhold kun blive budt de døve af mænd, der ikke kan gjøre sig forståelig for dem, hvoraf følgen er, at kirkens hellige handlinger altfor ofte for de døve bliver noget udvortes, der ikke taler til deres hjerte.."*.69 Det ble også direkte uttalt fra et av de viktigste nyhets- og diskusjonsorgan blant de døve: Journal for døve at:

"..tegnsproget er og forbliver den døvstummes naturlige sprog, at dette sprog af erfarne døvstumme ansees absolut uundværligt som hjælpemiddel(...)at mundtlig gudstjeneste er af ingen nytte og uden opbyggelse for dem, som ikke hører, derfor bør gudstjenesten og religionsundervisningen ske ved hjælp af tegnsproget..".70

Det var også nødvendig at det ble stilt faglige krav til presten og at; *"...En sjælesørger for de døve må(...)kunne bruge alle de forskjellige måder at meddele sig på. Til de døvstumme må han kunne tale med fingeralfabet og tegn.."*.71 Dette ble så viktig for dem at de døve valgte først å starte en frivillig andakts-tjeneste betjent av døve allerede i 1871 og siden søkte om å få en fast prestatjeneste. Begrunnelsen for å få en egen døveprest var kravet til tegnspråk-kyndighet hos forrettende prest. Vi skal nedenfor komme tilbake til denne prestatjenesten.

3.1b) Døve ønsker egen prest

Tidligere har vi nevnt Den norske døvstumme forening i Kristiania som hadde sin forløper i sykekassens medlemmer. Her var fellesskapet mellom de døve sentralt. Et fellesskap som først sprang ut av den private gudstjeneste fellesskapet i hjemmene. Siden et fellesskap som senere ble flyttet over til *Christinia Døvstummeinstitutt*. Det var døvelærer cand. philos. Fredrik Glad Balchen som inviterte de døve til å ha søndagssamlingene på døveskolen, etter at de først hadde blitt holdt hjemme hos de døve. Disse søndagssamlingene fortsatte i døveforeningen. Men et ønske om å ha kontinuerlige gudstjenester med en prest som kunne forstå deres språk, ble mere og mere viktig for dem. Ønsket var så sterkt at dette ble fremmet som skriftlig krav til departementet. Døvelærer Conrad Svendsen sto i spissen for denne kampen.

De døve selv ønsket å kjempe for egen døveprest som kunne gi de døve samme muligheter som hørende til å delta i gudstjenester. De døve skulle bli integrert i samfunnet på dette området ved at de hadde det samme tilbudet som hørende. Dette ser vi bl.a. i brevet fra de døve til Stortinget, der de ønsker en døveprest som kan betjene dem på deres eget språk.⁷² De ønsket å bli tatt på alvor, derfor trengte de en større kirkelig organisasjon som skulle ivareta ikke bare døves religiøse interesse i Kristiania, men også døve i resten av landets ønske om en prest. De følte seg lite velsett som gruppe og mange av de døve ble sett på som mennesker med "*et saa lavt intellektuelt Standpunkt*"⁷³ at de ikke kunne regnes som samfunnets støttespillere. Dessuten var konfirmasjonen en milepæl som var nødvendig å nå for å i det hele tatt komme i betraktning til arbeid, videre skolegang og for å kunne gifte seg. Derfor ble religionsundervisningen et viktig punkt for de døve. Dessuten hadde mange døve et sosialt behov som kunne dekkes ved gudstjenestene der de var samlet. Dessuten ønsket de å få dekket sitt religiøse behov. Det er også dette som fremkommer i de kildene som har vært tilgjengelig i denne fremstillingen. Døve hadde følt seg isolert og tilsidesatt i mange kulturelle aktiviteter, i skolevesenet, i yrkeslivet og sosialt. Nå hadde de fått døveforeninger som hadde gitt dem sosialt fellesskap med andre i samme situasjon, de hadde fått mulighet til utdanning og yrkesmuligheter. Men en komponent manglet "det religiøse liv". Alle hørende hadde tilgang til gudstjeneste og geistlig betjening. Dette var ikke like selvfølgelig for de døve.

Døve så det som viktig for deres egen sak å få betjening av en prest som kunne kommunisere med dem. De fleste døve hadde ingen utbytte av gudstjenestene i den ordinære kirken, så derfor valgte de å ha andakter selv. I første omgang ble disse holdt av døve som hadde fått undervisning på døveskolen til Balchen. De ble holdt i hjemmet til Lars A. Havstad som var student ved Universitetet.⁷⁴

De døve arrangerte andakter og bibelleserlinger og basarer til inntekt for døveforeningen. Disse andaktene startet i 1871 og fortsatte til 1886. Etter hvert fikk de hjelp av døvelærerne på skolen. Da skolestyrer Balchen fikk høre om gudstjenestene i 1873 fikk de døve låne døveskolens lokaler til å arrangere gudstjenestene der. Døvegudstjenestene ble flyttet til døveskolens lokaler på Schaftelekka på Frogner.

Døveforeningens styre hadde lenge vært opptatt av døveprest- spørsmålet. De ønsket å ha en fast prest som kunne betjene døve på deres eget språk. I 1886 valgte styret å ansette Conrad Svendsen, som den gang var døvelærer ved Balchen Døvstumme Institut, til andaktsholder, og de lønnet C. Svendsen med 100 kroner for å holde disse andaktene. Han var også ansatt som veileder for foreningens medlemmer.⁷⁵

Andaktene ble flyttet til døveforeningens lokaler i Nordahl Bruns gate 17. Her holdt Conrad Svendsen søndagsandaktene. I begynnelsen annenhver søndag, etter hvert hver søndag. Lokalet til døveforeningen var innredet veldig enkelt for søndagsandaktene. Det inneholdt et alterklede med innbrodert gyllent kors og var festet på talestolen. I tillegg var det to bilder med motiv hentet fra evangeliene: Jesus og barna (Luk. 18,15-17) og Peter og Jesus på Genesaretsjøen (Matt. 14,22-33).

Spørsmålet om egen døveprest var stadig oppe i Kristiania døveforening. Conrad Svendsen var nå medlem i foreningens styre. Døveforeningen vedtok å sende et brev til kirkeminister Jakob Sverdrup. Dette brevet ble undertegnet av hele styret og sendt 28. des. 1888. I dette brevet ønsket døveforeningen å forklare kirkedepartementet hvordan den sosiale situasjon var for døve i 1880-årene. De begrunnet en døvepreststilling med at presten kunne bedre den sosiale situasjonen for de døve. En av døveforeningens argumenter var de mange døves hang til alkoholmisbruk; "*Mange af dem er utgået af dårlig hjem og vil allerede af den grund let lade sig hendrage til drik og andre laster*"⁷⁶

Døveforeningen la også i dette brevet stor vekt på at døvepresten skulle kommunisere med de døve på deres eget språk. Det ble krevd at: "*En sjælesørger for de døve må altså kunne bruge alle de forskjellige måder at meddele sig på.*"⁷⁷ Videre blir det spesifisert hvilke kommunikasjonsmåter døvepresten må kunne bruke;

*"Til de døvstumme må han kunne tale med fingeralfabet og tegn (...) ved meddelelse med de efter den ældre talemethode underviste døve må han kunne bruge tegn som hjælpemiddel(...) såvel disse som de efter den rene talemethode oplærte, have en smuk og tydelig "uttale", det vil sige korrekte bevægelser af munden og tungen."*⁷⁸

Dette sitatet viser at tegn skulle benyttes og det var et viktig argument for å få en egen døveprest-tjeneste i Norge. Ekstra viktig var dette for å nå frem til de døve med kirkens budskap og "*kirkens Naademidler*" (nattverd, dåp, konfirmasjon, vielse og begravelser etc.).

Med dette brevet fremsatte de døve for første gang sine egne krav overfor staten. Dette var nytt fra en funksjonshemmet gruppe. Enda mer spesielt var det at de fremmet et krav om egen prest. De søkte om 800 kr til døveprest stillingen og håpet å få et beløp ikke langt unna dette. Førte dette frem?

5. april 1889 vedtok Stortinget som svar på forespørselen fra døveforeningen et tilskudd på 500,00 kroner til Svendsen for "... *Guds Ords Forkyndelse blant Døve.*"⁷⁹ Disse midlene ble bevilget fra Stortingets budsjett for 89/90. Dette var av stor sosialpolitisk betydning for de døve og fikk ringvirkninger for det som senere skulle bli døvekirken.

Men det var ikke nok bare med støtten fra Stortinget for å lønne Conrad Svendsen. Døveforeningen i Kristiania supplerte med 100 kr, og Christiania Brændevinssamlag (sammenslutning av forskjellige brennevinsprodusenter) ga fra sitt årsoverskudd til denne stillingen.⁸⁰ Han fikk da til sammen 720 kroner til tjenesten han utførte blant døve. Han begynte å besøke fattige døve og syke som var plassert på sykehus. Fra 1889 ble andaktene holdt mere regelmessig og fikk større oppslutning.

De døve henvendte seg til Conrad Svendsen og ba ham hjelpe dem til å få sin egen prest. Svendsen kontaktet bestyrer Kristian Martin Eckhoff ved studentehjemmet, som hadde vervet ham til Balchen døveskole i studietiden. Pastor Kristian Martin Eckhoff (1850-1914)⁸¹ skrev til kirkestatsråden Jakob Sverdrup i 1889 for å undersøke muligheten for at departementet ville støtte en slik sak. Stadsråden svarte Eckhoff at de døve skulle få sin egen prest hvis Svendsen selv ville overta en slik stilling. Eckhoff la dette frem for døveforeningens styre og fikk etter en kort debatt fullmakt til å kontakte biskop Carl Peter Parelius Essendrop (1818-1893)⁸² angående egen døveprest. Biskop Essendrops sosiale engasjement⁸³ gjorde det til en selvfølge for han at det burde være naturlig med en døveprest, og at det derfor ikke skulle være nødvendig å søke særskilt om dette. En særskilt døvepresttjeneste burde være kirkens oppgave. Essendrop svarte på Eckhoffs henvendelse, hvis Conrad Svendsen ønsket å bli ordinert så var det ikke nødvendig at saken gikk gjennom døveforeningen, selv om henvendelsen kom fra dem. Svendsen kunne selv søke direkte til departementet om å bli ordinert som prest for de døve. Men Biskopen føyde også til "... *Jeg, lover Dem at De skal oppnå hva De ønsker.*"⁸⁴

Døveforeningen drøftet dette svaret, men etter en lengre debatt blant styrets representanter kom de ikke til enighet om Conrad Svendsen var ønsket til stillingen. Hva denne uenigheten besto i er vanskelig å ta stilling til, fordi kildene ikke sier noe om dette. Men det er kanskje ikke urimelig å tenke seg de døves bekymring over at C. Svendsen ikke hadde fullført embetstudiumet og derfor ikke var "ordentlig prest". Han hadde kun tatt 1. eksamen (som var en opptaksprøve til Universitet) og forberedende språkprøve i hebraisk. C. Svendsen hadde sluttet ved universitet etter å ha fått tilbud om fast lærerpost ved Balchen Døvstummeinstitut. Senere ble han ansatt som førstelærer hos *fru Rosing døvstumme institut*, som var en ren taleskole, i 1889.

Men prestespørsmålet ble foreløpig lagt på is og først tatt opp igjen ved påsketider i 1892. Flere av foreningens medlemmer med bl.a. foreningens formann Lars A. Havstad i spissen, ba Svendsen om å ta stillingen. Svendsen godtok oppfordringen og sa seg villig til å være prest for de døve. Men betingelsen var at

dette måtte igjennom Storting og departement og i tillegg bli godkjennes av biskopen.⁸⁵ Det siste var allerede en formalsak, men den måtte først gjennom en utredning i departementet og midlene måtte bevilges i Stortinget. Spørsmålet en kan stille seg er om en slik sak kunne få støtte i Stortinget og om det fantes andre instanser som ville støtte de døves sak. Hva f. eks. med døveskolene?

3.1c) Døveskolene - en alliert for de døve?

Så langt har døveskolene vært indirekte medspillere i debatten om en døveprest. Balchen ga de døve lokaler til å holde døvegudstjenester inntil de ble flyttet. Døvelærerne stilte opp som forkynnere. Det grunn til å minne om at Conrad Svendsen begynte som døveskolelærer. Det var egentlig der han hadde sitt utgangspunkt.

Spørsmålet nå er om døveskolene bidrog direkte til at døve fikk egen prest. Vi vet at søknaden som døveforeningen sendte til Kirkedepartementet i 1888 fikk støtteerklæringer fra døveskolene, i tillegg til anbefalinger fra enkelte av lærerne ved skolene. Balchen var en av dem. Gustav Jensen, som var prest og medlem av kommisjonen for abnormskolene, ga en god anbefaling for de døve til kirkedepartementet om å støtte de døves ønske om å ha en egen prest. Også tidligere tilsynsmann ved abnormskolene Andreas Hansen res. kap. i Kristiania domkirke, gav sin varme anbefaling til de døves ønske.

Problemet for de døve var at døveskolene ikke opptrådte som samlet enhet i støtten for egen døveprest. Det var ofte enkeltindivider og ildsjeler som støttet denne saken. Derfor kan man jo stille seg spørsmålet om døveskolene virkelig stilte seg bak døveprestsaken. Til dette spørsmålet kan det gis i alle fall to svar. I sitt historisk tilbakeblikk fra 1944 skriver Henning Dahl: "*...i døveskolene har religionen alltid vært ansett som det viktigste faget fordi den - rett forstått og tilegnet - danner grunnlaget for oppbyggingen av en helstøpt karakter.*"⁸⁶ Dette kan tyde på at døveskolene i hvert fall hadde interesse av å ha en regulær gudstjenesteordning spesielt rettet mot de døve. Men andre mente at de døve skulle delta i den regulære gudstjenesten i de hørende menighetene med spesiell oppfølging av den lokale presten. Sterkeste forkjemperen for dette synet var fru Rosing, som mente dette var viktig i forbindelse med konfirmasjon av døve.⁸⁷ Problemet var at slik ordning ikke var utbygd i de hørende menighetene. Dette problemet ble som ovenfor nevnt allerede påklaget under biskop Jacob Neumann (1772-1848) som skrev til Kirkedepartementet i 1831 og klaget på den dårlige standard på utdannelsen til prestene på dette området.

Henning Dahl påpekte dette fra sin synsvinkel og skriver i forordet til et jubileumshefte som først ble gitt ut ved kirkens 70 års⁸⁸ dag, at det var ;...ytterst sjelden om det overhodet noen gang hendte at deres menighetsprest søkte dem opp eller de gikk til ham, frasett enkelte tilfeller hvor presten gjennom virke i døveskolene var kommet i berøring med de døve barn."⁸⁹ Her er det tydelig at samkvemet mellom døveskolene og kirken har vært sporadisk. Det var heller ingen offisiell politikk på området blant døveskolenes ledere om hvordan de

skulle gå frem i døveprestspørsmålet. Dette går frem når man leser de instruksene døveskolene hadde fått fra departementet. Døveskolene skulle gi kristen oppdragelse og "helstøpt karakter", men de skulle ikke og kunne ikke gi egen oppfølging av de døve med egne gudstjenester. De nøyde seg med å følge de døve til gudstjenestene i den lokale menighet og følge elevene til konfirmasjonen til de som var skikket til det, noe døvelærerne ved døveskolene selv avgjorde. Hedvig Rosing som drev "*fru Rosings skole for døve*" sendte sine elever til den lokale kirken og var forsiktig med å sende barna til døveforeningen fordi hun mente det ville ha uheldige konsekvenser for barnets tale, fordi barnet ikke fikk trent stemmen sin.⁹⁰ Barna ble sendt til den lokale menighet etter samråd med den lokale presten.⁹¹ De fleste døve fra Balchens skole ble konfirmert i Vestre Aker kirke, der bror av bestyreren var prest.⁹²

Døveskolene utgjorde ikke selv en direkte sosialpolitisk faktor, derimot støttet de gjeldende ordninger. Selv om skolene ikke hadde en offisiell politikk, der de støttet de døves egne ønsker om å få egen prest, var der likevel ildsjeler i de enkelte døveskolene som støttet forslaget til egen døveprest (Fredrik Glad Balchen og fru Hedvig Rosing som begge satt i styret til Kristiania døveforening). I den grad døveskolene ga sin felles oppslutning så var det via sine tilsynsmenn (Gustav Jensen og Andreas Hansen) og enkelte døvelærere (bl.a. Sven Gripne).⁹³ Men de påvirket indirekte gjennom støtte til søknaden til Kirkedepartementet. Det var først senere skolene utgjorde en støtte for døvepresten og døvekirkens arbeid gjennom samarbeid og forslag til departementet.

Derfor er det vanskelig å si at det oppsto et eget engasjement fra døveskolene om å støtte en døveprest i Norge. Men ildsjeler i døveforeningene, der mange døvelærere satt i styret⁹⁴ som vedtok⁹⁵ de fleste tiltakene for egen døveprest, utgjorde en støtte til en fast gudstjenestelig ordning blant døve.

Hva da med han som hadde blitt utpekt til døveprest? Hvordan engasjerte han seg i dette arbeidet?

3.1d) Conrad Svendsen en ildsjel for de døve?

Conrad Svendsen var tidlig engasjert i de døves arbeid, første gang som døvelærer ved Fredrik Balchens dövstummeinstitut fra 1884. Der han jobbet helt frem til 1886 og siden ved Fru Rosing skole for døve til 1895, da stillingen som prest for døve ble omgjort til en hel stilling ved kgl. res. I tillegg til jobben ved fru Hedvig Rosings skole for døve, var han redaktør for "*Journal for døve*" fra 1891.

Han var også aktiv i "*Christiania Døvstummeforening*" (endret navn i 1885 til *De døves forening, Kristiania*) og han satt i styret i en lang periode (1886-1933 i 47 år !) i kraft av sin stilling som førstelærer ved de to døveskolene og senere prest for døve. Han var også formann i samme forening fra 1896-99.⁹⁶

Han var svært opptatt av døves sosiale situasjon og døves posisjon i samfunnet. I 1888 brukte han noen vårmåneder på å reise rundt i utlandet (Tyskland, Danmark,

Italia og Frankrike⁹⁷) for å lære mere om de døves undervisning og bruken av tegnspråk. Han utgav en rekke bøker om døveundervisning. Han syslet også med tanken om å lage en bok om "*tegnsproget*", det kan vi se av de notatene som han etterlot etter sin død.⁹⁸ Han var også delaktig i de døves arbeidsliv og hjalp en rekke døve med å skaffe arbeid. Det samme gjaldt alkoholskadde døve som han besøkte og senere startet hjem for, det som fikk navnet "*Hjemmet for døve*". I tillegg var han opptatt av de gamle døve i foreningen og i byen. Senere som prest besøkte han en rekke gamle og syke døve rundt om i landet.⁹⁹

Men det var først og fremst hans engasjement som lærer han var kjent for de første årene han virket blant døve. Han startet med lærergjeringen som bijobb ved siden av studiene ved Teologisk Fakultet på Universitetet i Kristiania. Han kjente ikke noen døve fra før og var helt ukjent med døves forhold, før han fikk en henvendelse fra en studiekamerat cand. theol. Kristian Martin Eckhoff i 1883 om han kunne tenke seg å jobbe ved Balchen Døvstummeinstitut. Og siden oppsøkte han Balchen og fikk møte en klasse med døve barn. Ifølge en anekdote skulle dette møte ha skjedd på følgende måte; Balchen presenterte C. Svendsen for klassen og forlot klasserommet, slik at Svendsen ble stående igjen alene med barna og dermed ble tvunget til å forsøke og kommunisere med barna.¹⁰⁰

Årsaken til at Balchen gjorde dette forteller ikke kildene noe om, men en grunn kan være at Balchen ønsket at C. Svendsen skulle selv klare å kommunisere med barna uten andre tilsatte til stede eller rett og slett fordi han ønsket å gi til kjenne at det var et vanskelig yrke Svendsen skulle gi seg inn på.

Hans engasjement blant døve, strakk seg som overfor nevnt både til det sosiale og det faglige. Han var forkjemper for bruken av tegnspråk, både blant hørende og døve. Det var også noen døve (bl.a. Lars A. Havstad) som var i mot tegnspråket som eneste alternativ til talespråket. Han synes det også var uheldig at døve ble konfirmert i døves kirke, fordi det etter hans oppfatning skulle døve konfirmeres i sin lokale menighet.¹⁰¹ Et av argumentene mot tegnspråk var at det svekket "åndslivet", andre hevdet at dette ville ha uheldige konsekvenser for fysiologien (f.eks. dårlige lunger Jfr. ovenfor).

C. Svendsen ønsket å gjøre begge syn gjeldende og inntok en mellomstilling, der den rene talem metode og tegnspråk-metoden ble erstattet med tegn-til-tale-metoden, der begge metoder ble anvendt i samtale med de døve og hørende. Denne metoden skulle også brukes i alle offentlige sammenhenger, der døve og hørende var til stede, men C. Svendsen brukte i kommunikasjon med døve brukte alle måter.¹⁰²

Hans sosiale engasjement i fattige og arbeidsledige døve var en av mange oppgaver han prioriterte høyt. Han sørget for at de døve fikk lån fra foreningen og arbeid innen forskjellige bedrifter eller offentlige etater.¹⁰³

I 1889 utvidet døveforeningen stillingen han hadde som forkynner i foreningen til også omfatte en sosialsekretær-post. Hans utvidede stilling medførte at han

engasjerte seg enda mer for sosiale problemer som fantes blant døve i 1870-80 årene.¹⁰⁴

Det var C. Svendsen som tok initiativet til opprettelsen av et diakonalt hjem for gamle og unge "*ikke oplyste døve*", det fantes ca.200 "*ikke oplyste døve*" rundt 1900 (Se kap. 8). I tillegg var han flittig brukt foredragsholder i døveforeningen der han tok opp forskjellige temaer som berørte de døve (avholdssaken, samlivsspørsmål, arbeidsløshet etc).

Jeg skal komme tilbake til disse sakene nedenfor. Men jeg vil bare tilføye at uten C. Svendsens engasjement hadde mye av døvekirkens historie sett annerledes ut. Men hva skjedd egentlig forut for denne ordinasjonen av C. Svendsen og hvordan ble dette behandlet i styrende organer som Storting og Regjering?

3.1e) Behandlingen i Departementet og Stortinget av døveprestsaken

I Forspill

Tidligere nevnte vi søknaden som døveforeningen sendte til Kirkedepartementet i 1888, der de døve fikk etablert en forkynner stilling i foreningen samme år. De fikk 500 kr hvert år til stillingen, som de måtte søke om å få tildelt hvert eneste år. Derfor var ønsket om å få utvidet stillingen blitt gradvis sterkere og C. Svendsen ble forespurt våren 1892 om han kunne tenke seg en slik stilling. Han var da villig og døveforeningen stilte seg bak å sende en søknad til Kongen med tillatelse til ordinasjon av stud. theol. Conrad Svendsen. Riktignok sier C. Svendsen selv om denne saken ved 10 års jubileumet for hans prestevirke at: "*...Det var ikke et øieblikk faldt mig ind, at jeg skulde blive denne presten.*"¹⁰⁵ Så det kan jo tenkes at C. Svendsen ikke var så aktiv i denne prosessen som Henning Dahl beskriver det. En annen forklaring kan også være "falsk beskjedenhet" eller talemåte fra Svendsens side. Det var i hvert fall ingen tvil om Svendsens kvalifikasjoner for jobben og den tillit han hadde blant døve.

Det viser listen over døve som støttet Svendsen. Det var 50 voksne døve som hadde undertegnet listen som fulgte søknaden med følgende oppfordring: "*På denne liste bedes de om at tegne sit navn, som ønsker at Guds ord forkyndes blant de døve, kandidat Svendsen, skal modtage indvielse som præst.*"¹⁰⁶ Det er også flere i kirken som støttet en slik søknad, bl.a. pastor Gustav Jensen, som også støttet den første søknaden fra døveforeningen i 1888, og stiftsprost Julius Bruun og biskop Essendrop. Alle tre hadde egne skriftlige vedlegg som fulgte søknaden. I tillegg sendte også Conrad Svendsen et brev til foreningen som ble videreformidlet til departementet. Her la han ved en liste over prioriterte oppgaver som han hadde forsøkt å gjøre og som han synes det burde gjøres noe med. Dette gjaldt bl.a. fast gudstjeneste hver søndag, sykebesøk, arrangere stevner/samlinger, spesielle gudstjeneste handlinger for døve og fengselbesøk m.fl.¹⁰⁷

For de døve var det viktig å understreke at ordningen med C. Svendsen hadde fungert bra, men at de ønsket en prest som kunne vie hele sin oppmerksomhet til døves "religiøse behov". De ønsket en prest som kunne ordineres snarest uten altfor langvarig opplæringstid i tegnspråk. Ovenfor nevnte vi at C. Svendsen hadde virket som "prest" for de døve i Kristiania døveforening og foreningen hadde ikke andre alternativer enn Svendsen, så de ønsket å bruke ham i den utvidede rollen som prest for alle landets døve. Han skulle ikke bare være prest for Kristianas døve, men for alle døve i Norge. I søknaden foreslo døveforeningen at døvepresten skulle bruke sommerhalvåret til å reise rundt i landet for å besøke andre døve. I tillegg skulle han fungere som prest for de døve i Kristiania med faste gudstjenester hver søndag i døveforeningens lokaler. Søknaden ble sendt etter enstemmig godkjenning fra døveforeningen, til kirkedepartementet i juni 1892.¹⁰⁸

Hva skjedde så? Hva gjorde departementet med søknaden?

II Behandling i departementet

Departementet med kirkeminister Jakob Liv Rosted Sverdrup (1845-1899)¹⁰⁹ i spissen hadde tidligere støttet vedtaket om å gi døveforeningen tilskudd på 500 kr årlig til "*Guds Ords Forkyndelse*" blant døve. Nå var han gått av i denne perioden (1890 til 1893) og døveforeningen fikk en annen statsråd å forholde seg til i behandlingsperioden. Nå var det Vilhelm Andreas Wexelsen som fungerte som statsråd fra 6/3 1891. Men funksjonsperioden varte bare til 2/5 -93. Han fulgte opp den samme linjen som Sverdrup hadde lagt seg på. Han hadde sett hva hans forgjenger, Sverdrup hadde gjort i samme sak vedrørende egen prest til døveforeningen i 1889, der han hadde gått inn for å fremme forslag til kirkekomiteen om lønnsmidler til Svendsen. Slik sett var det ikke så underlig at også han gikk inn for å støtte søknaden fra Kristiania Døveforening. Problemet var penger, hvordan skulle man få løfter om midler i Stortinget til en egen prest for døve? Wexelsen overførte saken til Hans Jørgen Helner Grundt, byråsjef i Kirkeavdelingen, som skulle sørge for at det ble laget en innstilling til regjeringen om saken. Denne innstillingen skulle være en detaljert fremstilling av døves historie og de sosiale forhold døve levde under som skulle forelegges Kongen i statsråd (Kongen forordner alle kirkesaker jfr. Grunnlovens " 16).¹¹⁰ Innstillingen ble etter behandlingen i Regjeringen og kirkekomiteen lagt frem i Stortinget i 1893.

I "*Foredraget*" som Kirkedepartementet ga til Kongen i statsråd, refererer Kirkedepartementet til søknaden fra De døves forening i Kristiania. Der heter det bl.a. at: "...*der maa blive meddelt naadigst Tilladelse til, at studiosus theologiæ, Førstelærer ved Fru Rosings skole for døve Børn Conrad Svendsen Ordineres som præst til Udførelse af kirkelige Forretninger blant Døve.*"¹¹¹ Departementet fulgte døveforeningens anmodning og anbefalte C. Svendsen til prest for de døve. I tillegg ønsket Departementet å endre bevilgningsposten, slik det fremgår av Sth. Prp. No.2. at bevilgningene ikke lenger blir utredet i Statskassen (slik det hadde blitt gjort siden 1889), men heller blir tatt fra *Oplysningsvæsenets Fonds Særbudget* fra 1893.¹¹² Dette fondet var oppsamlede midler etter salg av

prestegårder, som ble brukt på kirkelige formål (prestelønninger, kirkelige stillinger, undervisning etc.). Årsaken til denne endringen skyldes iflg. departementet at; *"...denne Bevilgning efter hele sit Øiemed rettest hører hjemme paa Oplysningsvæsenets Fonds Budget, hvor der allerede tidligere findes et Par Bevilgninger, hvormed nærværende nærmest maa sættes i samme Klasse og idet man gaar ud fra, at der intet vil findes til Hinder for, at Bevilgningen herefter overføres til nævnte Fonds Budget..."*.113

Da departementet fant det naturlig å overføre budsjettposten til en post egnet for kirkelige formål, istedenfor å bli fremstilt som et særtilfelle utredet av Statskassen, var det også et taktisk grep for å få døvepreststillingen akseptert som en del av den kirkelige struktur.

Departementet gjenga også i Departements Tidende samme år, en lengre utredning med døveforeningens fremstilling av de problemer som de døve måtte stri med og tegnspråkets viktige rolle i kommunikasjonen mellom døve og hørende. Det var anført fra departementets side i innstillingen at det var nødvendig å ha egen gudstjeneste fordi: *"...det efter de eldre Døves Behov afpassede Foredrag ikke harmonerede med Undervisningsmethode, som fra syttiaarene af var begyndt at anvendes i skolerne."*114 Departementet la her vekt på at metodeutviklingen i døveskolene ikke hadde tatt den retning som man hadde håpet og i tillegg var skolegangen for kort til at døve fikk noe særlig utbytte av den. Døves utdanning var på et så lavt: *"...Udviklingstrin i det hele ("at de")*115 *ikke kan gjøre sig fuldt og forstaaelige for Omverdenen..."*.116 Derfor kan de ikke nås av : *"..kirkens almindelige forkyndelse."*117 Slik departementet fremstiller det, var de døve sett på som en misjonsmark, der de døve måtte *"vækkes til Længsel efter Evangeliet"*118 , som fortsatt ikke var nådd av Kirken. Dette argumentet var særlig anvendt som begrunnelse av departementet til C. Svendsen's søknad om ordinasjon til prestegjeringen. Foruten hans personlige egenskaper som gjorde ham spesielt egnet (ren vandel, kristent sinn og dyktighet i tegnspråk), så måtte hans gjerning likestilles med en misjonærs gjerning i misjonsmarken.119 Derfor argumenterer også Stiftsprosten i følge departementet for at: *"..Analogien fra de paa Misjonsskolen uddannede Personer Ordination har megen Vægt ved Afgjørelsen af det foreliggende Spørsmaal."*120 I tillegg bemerker han at døvepreststillingen kan settes: *"..paa lige Trin af Betydningsfuldhed med hines, da Behandlingen af Døvestumme i Sjælesørgisk henseende er omtrent umulig for andre Kræfter"*121 og ville med dette argumentere for Svendsen sitt kandidatur. De skrev at det var: *"...paa Tide at udsende en Mand, der kan udføre denne om alvorligt paakrævede Missionsvirksomhed i Dybderne af Hovedstadens döve Befolkning.."*.122 Hovedproblemet var at C. Svendsen ikke var ferdig utdannet prestekandidat etter loven. Det var et krav at en prestekandidat måtte ha fullført embetseksamen før han kunne fremstilles for ordinasjon. Dette slo også kirke departementet fast og henviste til forordning av 23.mars 1629 (Kristian den IV's forordning) som sier at menn som ønsker å bli prester i den norske Statskirke måtte underkaste seg en offentlig prøve der de ble prøvd i : *"..Iecione biblica øvede ere, og in locis communibus sanæ doktrinæ et confessioni saa grundede, at man formoder, de med Guds Aands og Naades Hjælp og Bistand sig med god*

Forhaabning hos Superintendentener til videre Examen og hos Provster og Menigheder til at lade sig høre, hvor noget Kald ledigt vorder, og ellers kunne angive."¹²³ Men departementet pekte på at selv om C. Svendsen ikke var ferdig utdannet kandidat, så hadde bestemmelsene i Norske Lover 2-3-9 som sier at : **"...ingen maa til Preste-Embete indvies, uden han til noget Kald og Embete er kaldet"**¹²⁴ og i tillegg ikke oppfylte Universitetsinstruksen "39 som krevde at; **"...ingen befordres til noget Presteembede, ligesom Loven af 16 juni 1848 "2 opstiller praktisk-theologisk Embedseksamen som Betingelse for Udnævnelse til noget geistlig Embede."**¹²⁵ Men dette var ikke absolutte krav, bestemmelsene kunne omgås. Det var gjort unntak fra disse bestemmelsene ved tidligere anledninger. Det ble vist til en rekke eksempler fra tidligere prestevielse der det var gitt dispensasjon for. Det vises bl.a. til at: **"...Ordinationen af theologiske Kandidater som Missionsprester, hvilken Ordinationen ikke giver Ret til Geistlig Virksomhed her i Riget (nu udenfor den Adgang, som Kgl.resl. af 24 juni 1884 om Kirkens benyttelse giver). Første Tilfælde af denne Art var Tilladelsen til Schrøders"**¹²⁶ **Ordination, meddelt ved Kgl.Resl. af 8 December 1842."**¹²⁷ Her viser departementet til misjonsmarkene som eksempel. Det er tydelig at departementet måtte bruke "kraftig lut" for å ha overbevisende argumenter for denne type stilling, uten å gå på tvers av norsk lov og å støte prestestanden ved å undergrave Universitets godt innarbeide embetseksamensordning. Derfor viser departementet også til andre saker der teologiske kandidater har fått prestevigsel. Det blir vist til sykdom hos innehaveren av embetet og til **"..Ordination af theologiske Kandidater, der kaldes til Prester for norske menigheder i Amerika."**¹²⁸ Alle tilfellene skulle brukes som argumenter for å bygge opp om en særordning, for å få gjennomslag i regjeringen i statsråd for ordinasjon av Svendsen og støtte fra Stortinget til midler til prestestillingen.

Dette viser også den stilling som døve hadde på den tiden. Døve var noen: **"..aandelig forkomne Mennesker, der trænger til religiøs Paavirkning og Veiledning"**.¹²⁹ Det var derfor ikke underlig at døve ble jamstilt med hedninger i Afrika og andre fjerne steder siden de for det første ikke hadde noe språk som hørende var inneforstått med og at de ikke kunne høre andres tale, dette vanskeliggjorde kommunikasjon mellom døve og hørende. Det samme var også tilfelle med **"hedninger fra hedningeland"** som ikke snakket den hvite manns språk. Derfor ville det være enklere å argumentere for en prestestilling som var av en spesiell karakter og derfor krevde et unntak fra de vanlige kravene til prestevigsel.

Det var flere som sto bak ønsket om å få Svendsen ordinert og flere fra presteskapet støttet ham, ut fra de ovenfor gitte grunner til prestevigsel. Stiftsprosten anbefaler å ordinere C. Svendsen til prest for de døve: **"..der maatte trænge til og søge ham ."**¹³⁰ Det samme gjør biskopen i Kristiania. Han anbefaler Svendsen til prest for de døve og ser ingen hinder for at han kan bli ordinert til tjenesten. Han tilføyer at det ikke er noen: **"...Udsigt til, at nogen anden end den foreslaaede, for Arbeidet fortrinlig skikkede Mand paa længre Tid vil vunde erverves for denne Tjeneste."**¹³¹ Slik sett var det ingen andre som var kompetent

nok til å ta den stillingen, der og da. Derfor var det ekstra viktig å få en mann som var tilgjengelig. Det var C. Svendsen.

Men ordningen krevde struktur, og biskopen ønsket å innordne den i den kirkelige embetssystem og ville fastsette en instruks for samme stilling. I tillegg skulle den underlegges den vanlige visitas ordning som det kirkelige tilsyn hadde ovenfor hørende menigheter. For de døve var dette et positivt tiltak fra kirkens side, da døvepresten og døveforeningen på denne måten fikk en sikring mot å falle utenfor de kirkelige instanser og dermed risikere å ikke få deres arbeid "godkjent" som fullgodt med de hørendes kirkelige arbeid.

Departementet ga også garanti for at C. Svendsen kunne ordineres på bakgrunn av N. L. " 2 - 3 - 9 (som vi har sett argumenteringen for ovenfor). Departementet begrunner dette med at C. Svendsen er kalt av menigheten (i dette tilfelle; døveforeningen) til å være prest for dem og sikter da til overfor nevnte lover og den augsburske bekjennelse der det heter i artikkel 14: "*..at ingen i Kirken (Menigheden) skal lære offentlig eller forvalte Sakramentene, uden at "han ordentlig kaldet."*"¹³²

I samme innstilling sier departementet at : "*..ved tidligere Leiligheder (..) er imidlertid det nævnte Lovsted oftere forhen med kongeligt Samtykke fraveget lige overfor forskjellige Slags "Kald" og "Embeter".*"¹³³ Departementet føyer også til at: "*..Andragende fra private Foreninger været tilladt at ordinere uexaminerede Mand, der udgaar som Missionærer til Hedningelande og ingensomhelst Brug for kan gjøre af sin Ordination herhjemme.*"¹³⁴ Siden det har vært en mulighet til å bruke ikke ferdig eksaminerte teologiske kandidater på misjonsmarken, må det også være anledning til å bruke det i andre tilfeller er departementets argument. Derfor mener departementet at det ikke er noen grunn til å se annerledes på kalls- og embete-spørsmålet når det gjelder C. Svendsen ønske om å bli ordinert som prest. Departementet ser ikke på denne stillingen som en vanlig prestestilling, men som en ekstraordinær stilling som ikke vil gjentas senere. Nettopp fordi stillingen er av en spesiell karakter og utforming. Det vil ikke være nødvendig å gjenta samme prosedyre når stillingen har fått virket en stund, fordi departementet antar at det da finnes folk som har kunnskaper nok om tegn til å kunne kommunisere med døve og at de har embetseksamen i teologi. Dessuten omfatter stillingen en så snever krets at det neppe kan sees på som et vanlig embete. Og med den sterke anbefalingen fra biskopen i Kristiania og med bevilgning av midler fra Stortinget vil det ikke være noen hinder for C. Svendsen å få gjøre prestegjerning for de døve. Og dette er interessant når man legger merke til at biskopen ville integrere de døve i den vanlige kirkelige tilsyns struktur og dermed gjøre døveforeningen som likeverdig med hørende menigheter i Statskirken. Mens departementet argumenterer med at dette er et spesialtilfelle og ikke en vanlig menighet.

Men den eneste hindringen som, i følge departementet, kan være et problem er den tidligere omtalte "*Universitetsfundatsen*" av 28. juli 1824 som krever avlagt embetseksamen til presteembete i tillegg til forordning av 27. mars 1629 (som vist

ovenfor). Departementet mener at denne loven ikke omhandler denne stillingskategorien som Svendsen skal tilsettes i. Denne stillingen har ingen hatt før Svendsen derfor måtte stillingen ansees som en spesialordning som ikke omfattes av "*Universitets-fundatsen af 28. juli 1824*". Derfor vil kirkedepartementet gå inn for å gi C. Svendsen ordinasjon under forutsetning av at følgende betingelser blir oppfylt:

"1. At den kun giver Hr.Svendsen Ret til at udføre kirkelige Forretninger for Døve(..) 2. At han enten i hvert forekommende Tilfælde eller ved Overenskomst en Gang for alle forud sikrer sig Samtykke til Udførelse af ministrielle Forretninger fra de Sognepræster, inden hvis Embedsbedrifter han maatte komme til at virke."¹³⁵

Dermed var det ikke lenger noen ting som sto i veien for Svendsen å bli ordinert til prest i "*Statskirken*" med det samme kall som en annen menighetsprest, bortsett fra at han ikke hadde en egen kirke, men måtte søke om tillatelse til å bruke en kirke til kirkelige handlinger. Departementet ønsket å få instruksfestet stillingen, i tillegg til at han skulle være underlagt biskopen i Kristiania, der han hvert år skulle avlegge en årsrapport om sin virksomhet.¹³⁶ Med departementets velsignelse var første viktige hinder passert. Neste steg var nå Kongen i statsråd (Regjeringen).

III Kongelig Resolusjon

Etter innstillingen fra departementet ble denne enstemmig vedtatt i Den Norske Regjering 21. januar 1893¹³⁷. Den Kgl. resolusjon kom en uke senere den 27. januar. Her fikk C. Svendsen tillatelse til å ordineres.¹³⁸ For i resolusjonen står det at: "*...stud. theol. og Døvstummelærer Conrad Svendsen uden hinder af N. L. 2-3-9 meddeles præstlig indvielse af den av Rigets Biskoper, som dertil maatte være villig, for at forrette som præst for de Døve...*"¹³⁹ Her får han også lov til å bære "*Embetsdrakten*" etter ordinasjonen. C. Svendsen ble regnet med som en del av embetsverket selv om han ikke hadde fullført utdannelsen som man i utgangspunktet krevde til en slik stilling. Riktignok var det forbehold i stillingsinstruksen som andre prester ikke hadde (se ovenfor), men like fullt ble han regnet som en del av presteskaper, med status som misjonær blant døve.

Dette betydde at han kunne ordineres under den forutsetning at Stortinget bevilget midler til stillingen.

IV Behandling i Stortinget

Saken ble etter behandling i departementet sendt videre til Stortingets Kirkekomite til videre behandling der. Kirkekomiteens 9 medlemmer var:

1. Olaus Arvesen¹⁴⁰
2. Andreas Olsen Berger¹⁴¹
3. Jacob Aall Bonnevie ¹⁴²
4. Hans Theodor Hansen Bøen¹⁴³
5. Hans Torkildsen Gunheim ¹⁴⁴

6. Jacob Tørgersen Hoff 145
7. Hans Jacob Horst146
8. Andreas Henriksen Hval147
9. Anfinus Larsen Refsdal148

De leverte følgende innstilling til Stortingets behandling av "*Opplysningsvesenets Fonds Budget*" for 1893, fremlagt av Hval: "*...de Opgaver, som i denne Henseende har været stillede i det forløbne Aar, har været vanskelige, Trangen til Sjælepleie har været stor. Fremmødet til Gudstjenesterne har været over al Forventning; stundom har paa én Gang over Halvparten af de Døve i Hovedstaden været samlede til Andagt.*"¹⁴⁹

De legger vekt på at de oppgaver som Bestyrelsen for "De Døves Forening" har vært pålagt, er for stor i forhold til det budsjettet de har måttet forholde seg til på kr. 500 pr. år. Kirkekomiteen legger også vekt på det foreningsstyret ønsker; å gi et bedre tilbud til de døve. Derfor må det å: "*..udvikle og befæste Menighedslivet blant de Døve (...) være Gjenstand for alvorligt Arbeide, og de mange Sjæle, der endnu staar udenfor, maa vindes.*"¹⁵⁰ De argumenterer videre med at en: "*...forsat Bevilgning vil muliggjøre en kraftig Virksomhed i denne Retning.*"¹⁵¹

For døveforeningen var det viktig å understreke at C. Svendsen fikk gode økonomiske vilkår for å drive med: "*Prædiken hver Søndag Formiddag (...) Bibellæsninger (...) Syge- og Husbeseøg blant de Døve rundt omkring i Byens Menigheder, Bistand ved Nadverens Uddeling til Syge, Ligtaler i Kapellet ved Døvstummes Begravelser samt Besøg i Straf anstalterne.*"¹⁵² Derfor ba døveforeningens styre om en annen økonomisk ordning enn den som hadde blitt praktisert tidligere. Det hadde også Departementet støttet. Kirkekomiteen støttet døveforeningens og departementets ønske om at døveforeningens budsjett til C. Svendsen skulle: "*...bleven overført fra Abnormskolebudgettet til Opplysningsvesenets Fonds Budget...*"¹⁵³ , og at lønnen til C. Svendsen "*... maa blive forhøiet.*"¹⁵⁴

At døveforeningen ønsket en økonomisk heving av de tidligere budsjettene er ikke spesielt med tanke på de nye oppgaver presten skulle få, men det spesielle var at midlene skulle overføres til et annet budsjett. Dette betydde mere midler fordi abnormskolebudsjettet den gang var lite med mange brukere. Budsjettposten var heller ikke særlig høyt verdsatt i det politiske miljø p.g.a. den stillingen funksjonshemmede hadde på 1880-90 åra (jfr. ovenfor). Dessuten ville støtte fra Opplysningsvesenets fond¹⁵⁵ bedre døveforeningens muligheter til å få midler til egen prest fordi midlene var øremerket til bl.a. lønning av geistlige.¹⁵⁶ Også i anseelse betydde det mye å få overføring fra Opplysningsvesenets Fond fordi det var mere i tråd med samtidens måte å tenke på. Det var mer betydningsfullt å få støtte fra et fond som ikke var "spesiallaget" for abnormskoler, men for kirkelig betjening. Det var et langt skritt fra "idioti og aandsvage", som var stempelet døveskolene fikk av de hørende.

Det var også kirkelige oppgaver komiteen ville støtte. Dermed støttet Kirkekomiteen henstillingen fra døveforeningen og : *"...finder, at det anførte Beløb passende bør forhøies til Kr. 800,00, og indstiller i Overenstemmelse hermed.*¹⁵⁷ Det har ikke vært mulig å finne noen innvendelser fra Kirkekomiteen i saksgangen så langt i prosessen. Dette tyder på at argumentene til døveforeningen og departementet var overbevisende nok og derfor ble akseptert uten innvendinger. Det som gjenstod da var behandlingen av kirkekomiteens innstilling til Stortinget.¹⁵⁸

Under fremleggelsen av innstillingene skulle man forventet en debatt om saken, men det bemerkelsesverdige er at ingen debatt er å spore i tinget. I *"Storthings tidende"* der stortingets debatt om saken burde foreligge, er ingen kommentarer eller merknader lagt til grunn i den endelige voteringen om saken. I budsjettbehandlingene fra 1893 for *"Oplysningsvæsenets Fonds Budget"* står det kort: *"IV. Præstlig Betjening af de Døve...800 kr(...) Votering: komiteens indstilling II-V, 1-4 bifaldets enstemmig"*.¹⁵⁹

Hvorfor ble det ikke ytret en kommentar i forbindelse med budsjettbehandlingene? En forklaring er den godt gjennomarbeidede innstillingen fra departementet og stortingets kirkekomite. I tillegg hadde døveforeningens støttespillere gitt sitt samtykke til en slik stilling. Saken var heller ikke en prestisjesak på Stortinget, som mange andre kirkepolitiske saker var. Et eksempel er menighetsinndelingene i Kristiania, som krevde en egen votering før saken ble avsluttet.¹⁶⁰ Når døvepresten i tillegg hadde støtte fra de døve i Kristiania med egen underskriftskampanje til Kirke- og undervisnings-departementet, som også lå til grunn i innstillingen, så hadde Stortinget ingenting å innvende. Saken hadde ikke noen viktige sider som Stortinget anså som nødvendig å diskutere. Det er nok de viktigste faktorene, som spilte inn i det kortfattede vedtaket som ble gjort i Stortinget.

Stortinget tok også Kirkekomiteens innstilling om forhøyelse av C. Svendsens honorar (se ovenfor) til etterretning og plussset på budsjettet til stillingen med 300 kr. Totalt ble det bevilget 800 kr til egen døveprest, slik som døveforeningen hadde søkt om. I og med beslutningen om å hente midlene fra *"Oplysningevæsenets Fonds Budget"* hadde også døveforeningen fått øremerket en slik stilling i Stortingets faste budsjett. Det ble lettere å få midler til en tjeneste som var innarbeidet på et budsjett.¹⁶¹

Ovenfor har vi sett at departementet og Stortingets Kirkekomite har gitt uforbeholden støtte til døveforeningens krav om å gi foreningen egen døveprest, og det var historisk sett overraskende ut fra de stramme budsjettene staten hadde å rutte med. Så sett på bakgrunn av dette var det nytt for det politiske miljøet at de våget å satse penger på dette prosjektet. Men samtidig var det politiske miljøet under press ved at alle instanser i kirken, deler av skolen og hele døvemiljøet støttet dette. Dermed hadde ikke departementet noe valg og støttet opprettelsen av en norsk døveprest-stilling. Alle instansene hadde gitt sin tilslutning, både departementet, kirkekomiteen og Stortinget.

Et nybrottsarbeid var gjennomført og regjeringen og stortinget hadde akseptert argumentasjonen til KUD, og C. Svendsen kunne begynne sitt arbeid etter at formalitetene var i orden. Og formalitetene skulle biskopen i Kristiania og departementet stå for. Vedtaket skulle med andre ord settes ut i livet, og dette var departementets ansvar.

V Vedtaket ble gjennomført i Departementet

I den kgl. resolusjon i statsråd fikk departementet i oppdrag å "...*udfærdiget Instrux*."162 til C. Svendsen sammen med biskopen i Kristiania. Med døveforeningen som høringsinstans, siden de tross alt var arbeidsgiver til Svendsen. Biskopen i Kristiania fikk ansvaret for utformingen av instruksene siden han var biskopen i det distriktet C. Svendsen sognet til og dermed var C. Svendsens geistlige overordnede. I tillegg til instruksene krevde også endringer i ordinasjonsritualet til Svendsen. Resolusjonen påla biskopen å gjøre forandringer "...*som maatte foranlediges af de særegne Omstændigheder*..."163 rundt ordinasjonen. C. Svendsen hadde også fått tillatelse til; "... *at bære vor geistlige Embetsdragt*."164 Nå var nesten alt det formelle ordnet, men utferdigelsen av den nye instruksene sto igjen. Det var ikke utformet instruks til slik tjeneste tidligere, derfor var det nødvendig å lage en helt ny instruks.

Biskopen hadde fått i oppdrag å utforme et utkast til instruks etter de anbefalinger som døveforeningen i Kristiania hadde gitt. Instruksene ble approbert av Kristiania biskop den 9. mai 1893. Grunnen til at KUD ikke hadde noe med utarbeidelsen av instruksene var av den enkle grunn at det var et privat foretagende som var arbeidsgiver, ikke staten. Dette var et viktig skille som senere skulle vise seg nødvendig å forandre på.

Instruksene fikk navnet "Instruks for den blant de døde virkende prest".165 Den inneholdt de samme betingelsene som den kgl. res. fra 18. mars 1893. Døvepresten måtte spørre sognepresten i det distriktet han skulle utføre sine geistlige handlinger for døde om å få låne lokaler. Han skulle bare betjene statskirkens medlemmer som ikke kunne: "...*betjenes af vedkommende Menigheds Præst*."166 I tillegg inneholdt instruksene et arbeidsgiverforhold til "De døves forening i Kristiania", noe som var uvanlig på den tiden. Døvepresten måtte rapportere til døveforeningen og hvis det oppsto uoverensstemmelser måtte dette gjennom en spesiell tjenestevei: Først gjennom døveforeningen og så havnet det hos biskopen som evt. videresendte saken til departementet hvis saken krevde det. Dessuten skulle døvepresten rapportere til døveforeningen om sin virksomhet. Dette gjaldt også søknader om tjenestefri, som ble sendt til døveforeningen og oversendt til biskopen som avgjorde søknaden.

Instruksene krevde også at presten skulle ha gudstjenester i Kristiania hver søndag, med unntak av sommermånedene juli og august ("3). En av disse månedene skulle presten sette av til å reise rundt i landet for å besøke døde der de bodde ("4). Gudstjenestene skulle avholdes i døveforeningen inntil et kirkebygg for døde ble innviet ("3). Dessuten skulle han føre kirkebok ("7), samt

en dagbok over hans virksomhet, som han skulle levere sammen med årsrapporten for prestedtjenesten ("8).

Han skulle også føre en; "...*Fortegnelse over voxne døve i Kristiania.*"¹⁶⁷ Det vil si at han også hadde tilsynsansvar med de døve; hvor de bodde, hvor mange barn de hadde, hvilket yrke de hadde etc. Denne skulle sendes til departementet og døveforeningen. Døvepresten fikk med dette en enorm innflytelse på de døves sosiale liv. I noen tilfeller var dette problematisk fordi presten kunne rapportere om døve i arbeid, men som mottok støtte fra *Fattigvæsenet*. Selv om familien var fattig måtte han rapportere til myndighetene. Den positive siden av tilbakemeldingen til myndighetene var at døve som tidligere ikke hadde fått hjelp, kunne nå få hjelp fordi de hadde blitt oppdaget og ikke lenger var "usynlige" for øvrigheten. Døvepresten hadde også møteplikt i døveforeningens styremøter.¹⁶⁸ Noe som gjorde at han fikk innsyn i saker som berørte døve i menigheten og dermed lettet hans arbeid overfor døve som trengte hans hjelp.

Oppsummerende kan vi trekke opp følgende linjer: Døveforeningen i Kristiania fikk sin døveprest etter en lang runde med privatpersoner, biskoper, departementet og Storting som støttet en egen prestedtjeneste for døve. Men kverna rullet langsomt før prestedtjenesten for døve ble et faktum. Flere problemer dukket opp siden man startet andakter i døveforeningens regi. Hovedpersonen til prestedtjenesten måtte overtales, døveforeningens egne medlemmer måtte overbevises og departementet måtte lage fullgode argumenter for en slik stilling og få godkjenning med henvisning til misjonstjeneste og *hedningeland*. Deretter gikk saken lett gjennom i Stortinget og det gjensto kun formaliteter.

Men hva da med selve prestedtjenesten og mannen som skulle stå for denne tjenesten i over 40 år? Hvordan fortonet virket som prest for en så spesiell gruppe som døve seg i 1900-tallets Norge?

4. Starten av Kirken for døve

4.1a) Den første døvepresten

Første døveprest-stillingen i Norge og Norden var nå endelig opprettet. Selv om stillingen i første omgang var en bistilling, med begrenset reisetid (en måned) i resten av landet og begrensede midler til virksomheten i Kristiania, så var det en viktig endring i det kirkelige døvearbeidet som hadde funnet sted.

Døvepresten hadde nå fått lovfestet mandat til å utøve en særskilt prestedtjeneste for døve, etter kongelig resolusjon av 18 mars 1893. Før resolusjonen av 1893 hadde tjenesten blitt utført uten prestevigsel og omfanget av tjenesten var mye mindre og stedbundet (geografisk knyttet til Kristiania). Med biskop Essendrops ordinasjon av Conrad Svendsen, den 26. april 1893 i Vår Frelses kirke¹⁶⁹, var det ikke lenger så høy terskel for døve å oppsøke gudstjenester i statskirken, fordi de døve ikke lenger møtte de samme problemene som de hadde møtt i den "hørende kirken".

Men den utvidete tjenesten førte med seg mange nye oppgaver som skulle løses i følge instruksene, og etter hvert som de nye behovene meldte seg når døvepreststillingen ble kjent for landets døve, økte arbeidsmengden dramatisk for Svendsen. Det ble svært problematisk å få tiden til å strekke til. Foruten arbeidsoppgavene som prest, hadde han fortsatt stillingen som førstelærer ved Fru Rosings Døveskole og dette medførte også et økonomisk problem, hvordan skulle han livnære seg kun på den nye stillingen alene? Stillingen som døveprest var å regne som en bistilling (ca. 1/3 stilling) og dermed hadde ikke Svendsen lønnsmidler nok til å brødfø sin familie med kun døvepreststillingen. Dette betydde at stillingen før eller siden måtte gjøres om til en heltidsstilling, noe vi skal se nærmere på senere.

I tillegg til disse problemene som måtte løses, manglet de døve et lokale som var egnet for døvegudstjenester. Disse problemene tok C. Svendsen allerede opp med kirkedepartementet i sin første årsrapport i desember 1893. Her skriver han at; *"...Da den i min instruks forudsatte skyds og diætbevilgning ikke var given, havde jeg ikke anledning til i nogen større udstrækning at komme omkring til de døve udenfor Kristiania."*¹⁷⁰ I samme skriv nevner han de plassproblemene som var mere påtrengende etter den store pågangen til gudstjenestene som var oppstått etter at døvepreststillingen ble opprettet. I tillegg nevner han at lokalene er uhensiktsmessige til de døves bruk. Det er dårlige lysforhold og ofte store avstander til kirkene i Kristiania (mange av de døve hadde ofte et tilleggshandikap av fysisk art som gjorde vanskelig for dem å gå langt) som ble brukt til gudstjenestene. Det lokalet som oftest ble brukt i Nordahls Bruns gate 17, døveforeningens eget lokale, var uhensiktsmessig til gudstjenestebruk og at dette lokalet gjorde at det ble *"..paa flere maader lagt hindringer i veien for de almindelige søndagsgudstjenester..."*¹⁷¹. Men at det var bedre tider i vente for de døve, fordi; *"..De døves forening har inkjøbt et bedehus i Sofiesgade, som vil*

søges indviet til Kirke og blive inredet etter de døves behov"¹⁷² Noe som betydde at de døve fikk et bedre formålstjenlig lokale med bedre plass for sine gudstjenester.

Han fikk også invitasjon om å komme til Bergen Døvstummeforening det første året han var prest. Men problemet var at han ikke hadde midler til denne reisen. Dette skyldes at han ikke hadde fått reisegodtgjørelse av staten (Jfr. ovenfor). Ved hjelp av innsamlede midler kunne han likevel reise til Bergen Døvstummeforening og bli der en uke. Der holdt han andakter i døveforeningen og to gudstjenester med nattverd, dåp og en vielse av et døvt par. Oppslutningen var så stor at lokalet som døveforeningen og C. Svendsen hadde tenkt å bruke til gudstjenestene og andaktene ble "sprengt"(40 døve av i alt 60 døve i Bergen). For at ikke de som ikke kom inn, skulle føle seg utestengt av den nye døvepresten, besluttet Svendsen å arrangere ekstra andakter og gudstjenester.¹⁷³ Den voldsomme oppslutningen skyldes delvis at de døve i Bergen ikke hadde hatt noen fast gudstjenestelig ordning for døve og i tillegg at døve endelig hadde fått en talsmann fra kirken som kunne hjelpe dem med deres sosiale og åndelige problemer. Indikasjoner på at dette var årsaken finner vi i årsrapporten som Svendsen leverte til departementet, der han bl.a. skriver at; "*...Der var mange, som Kom for at tale personlig med mig, og en dag indfandt der sig saa mange paa engang i min Kontortid, at det ikke var muligt at tale med den enkelte..*".¹⁷⁴ I følge Svendsen skyldes oppmøtet at det var "*..en levende trang efter Guds ord.*"¹⁷⁵ Etter oppmøte å dømme var behovet for en døveprest som kunne døves språk svært viktig for de døve, nettopp fordi så mange ikke hadde fått hjelp av en mann med den stillingen og kunnskapene i tegnspråk som Svendsen var innehaver av.

Når han skulle forlate Bergen, måtte han love at han skulle komme tilbake året etter for å preke og holde gudstjenester for dem. Han ble også invitert til døveforeningen i Stavanger og holdt andakt for ti døve der. Også her måtte han love å komme igjen neste år. Behovet for en døveprest var til stede. Men hvordan skjedde dette? Det er det vi skal se på i neste kap.

4.1b) Døveprestens deltidstilling blir til fulltidstilling

Ovenfor så vi at døveprest-stillingen krevde mye tid, og det var særlig vanskelig å kombinere denne stillingen med fulltidspost på *Fru Rosings Taleskole* som førstelærer. Derfor ønsket C. Svendsen og døveforeningen i Kristiania å utvide døveprest stilling til en fulltidspost. Til nå hadde stillingen vært en tredjedels stilling foruten full reisevirksomhet i sommermånedene juni og juli.

Disse reisene tok veldig lang tid og det var stadig et problem for C. Svendsen hvordan han skulle få tid til å nå rundt til alle de døve som ønsket hans besøk. Dette resulterte i at han sendte en egen rapport til Kirkedepartementet om reisevirksomheten. Den kom til departementet oktober 1894. Her skriver han: "*....Min reise til døve udenfor Kristiania foregik i et tidsrum af 29 dage, idet tiden fra 1ste til 23nde juli og fra 15de til 20nde august anvendes dertil.*"¹⁷⁶ Han hadde fått instruks om å reise til flest mulig døve på flest mulige steder. I tillegg fikk han

også i oppdrag å besøke ; *"..ikke-underviste døvstumme for at prøve, om der Kunde gjøres noget for dem."*¹⁷⁷

I rapporten beskrev han også vanskelighetene med å nå ut til de døve og problemene med å få de døve samlet på et sted. I rapporten nevner han; at ikke alle prestene var like villige til å gi beskjed til de døve at døvepresten kom til kirken han hadde lånt. Og det var ikke alle sogneprestene som var like villige til å låne ut kirkebygget til døvegudstjeneste. Hvorfor kommer ikke frem i kildene, men en forklaring kan jo være at døve fortsatt ikke hadde noen høy stjerne i det norske samfunn og at mange av prestene i statskirken følte at de ville støte vekk menigheten i sognet ved å tillate utlån av kirken til døve. Døve var fortsatt omtalt som *imbisiler og idioter* (Jfr. Uchermann sin undersøkelse).

For mange døve var det et problem at det var langt å gå til kirken (opptil 40 km). Til tross for disse problemene var oppmøte godt og for Svendsen var det et; *"..vidnesbyrd om, at der var en alminnelig trang til stede til at blive delagtig i Guds ord..."*¹⁷⁸ og han tilføyer; *"..og de mange takkeord, jeg fik for mit komme, og de stadig gjentagne opfordringer om at komme igjen næste aar, bestyrkede mig i denne opfatning."*¹⁷⁹ Han beskriver også store mangler med undervisningen av de døve. Mange døve kan knapt lese eller skrive, og mange av dem hadde også glemt de basale kunnskapene om kirkens lære, hvis de noen gang hadde fått dem! Mange hadde heller ikke blitt konfirmert. Det var vanskelig å rekke over alle døve og med det tempoet og tidsrammen han hadde til rådighet ca. en måned pr. sommer. Med det tempoet ville han, i følge brevet hans, bruke 12 år for å komme rundt til alle døve. Han anslår antallet døve til å være omkring 1500 og at ca.1200 av disse ennå ikke har fått besøk av døvepresten.¹⁸⁰

Med dette brevet hentyder han at stillingen må utvides til en heltidsstilling. Allerede samme høsten skriver C. Svendsen et nytt brev til departementet der han på nytt kommer inn på de døves levevilkår. Han skriver i brevet datert 14de november til kirkedepartementet:

*"...I beretningen om min prestelige virksomhet i 1893 tillod jeg mig at henlede det ærede departements opmærksomhed paa forholdene blant de døve udenfor Kristiania, idet jeg anførte ,at der mellom de ca 1500 voksne døve, som findes i vort land, er omtrent 300, der er opvoksede uden nogensomhelst undervisning, og at der af de övrige var en liden del, som havde drevet det nogenlunde langt i udvikling, medens de fleste stod paa et saa lavt standpunkt i sproglig henseende, at de udenfor den dagligdagse matrielle sfære ikke kan forstaa, hvad der tales til dem og ikke læse sin bibel, ja ikke engang en for folket skrevet bog."*¹⁸¹

Situasjonen er ikke god slik Svendsen tegner den, og han bruker den bevisst som argument for det som er hans hovedanliggende nemlig å få departementet med på å gi penger og hjemmel til en utvidet stilling. Han beskriver en nødstilstand blant de døve som departementet må ta stilling til. Hvis ikke det skjer, vil det etter hans syn oppstå en tragedie med henblikk på alle dem som ikke vil bli hjulpet *"..i religiös henseende.."*¹⁸² Han mener at han må få mere tid til å følge opp den

enkelte døve, slik at de kan lære å be, lese bibelen og ikke minst å hjelpe de døve å få inn basalkunnskaper som å skrive og å lese. Dette siste ville jo for departementets del være et viktig poeng, uansett religiøs begrunnelse for en egen stilling blant døve, så derfor argumenterte Svendsen for å bedre den allmenne opplæringen for ikke-underviste døve.

Han foreslår i første omgang en utvidelse på reisetiden utenfor Kristiania til 3 måneder. Og han foreslår brevveksling med den enkelte døve i forbindelse med; *"...mit sjælesorgarbeide her i Kristiania..."*¹⁸³ som erstatning for hans fravær. Men det betyr at han må oppgi sin stilling som lærer ved døveskolen og; *"...helt anvendte min tid for prestestillingen."*¹⁸⁴

Dette la han frem med henvisning til de katastrofale forhold som finnes rundt om i landet, og krevde en full-finansiert døvepreststilling, fordi som han sier; *"...Det har hidtil ligget nær for mig at anse lærergjerningen som min fremtidsstilling, og jeg har derfor siden 1883 arbeidet paa min uddannelse med det formaal for 185 vil engang at komme til at opnaa en bestyrerstilling inden døvstummeskolen."*¹⁸⁶ Videre skriver han: *"...Det arbeide med Guds ords forkyndelse, som jeg har udført helt siden 1885.....optog jeg Kun, fordi jeg saa, at det maatte gjøres, og der ingen anden der var til at udføre det."*¹⁸⁷ Men nå har han innsett at det kreves en mann som har inngående kjennskap til tegnspråket, og at denne mannen skal betjene de døve på heltid. Og han nevner seg selv som det beste alternativet, hvis han får gunstige forhold som tillater ham å satse på heltidsstilling. Det vil si bedre lønnsforhold enn det han er forespeilt i lærerposten, som han opprinnelig hadde utdannet seg til. For at stillingen ikke skal lide den skjebnen å forbli en deltidsstilling, men en *"..stilling for fremtiden.."*¹⁸⁸, ønsker C. Svendsen å legge frem et konkret lønnsforslag for den *"..Kommende Storthing Kgl. proposition om, at presten for de döve fra 1ste juli 1895 lønnes efter regulativet for bestyrere ved abnormskolerne, med begyndergage kr 3000, samt husleiegodtgjørelse, og at der gives tilladelse til, at der udbetales ham skyds- og diætgodtgjørelse for den tid, han maatte være paa reiser til döve udenfor Kristiania."*¹⁸⁹

Brevet ble sendt vanlig tjenestevei til stiftsprosten Julius Bruun, som videresendte brevet med *"...Beste anbefaling"*¹⁹⁰, den 15. november 1894 til biskopen i Kristiania. Biskop Fredrik Bugge skriver en anbefaling til kirkedepartementet den 17.nov. s.å. for C. Svendsen, som han sender sammen med brevet til Svendsen. Han skriver at han ønsker at Stortinget i en ;

*"....kongelig Proposition om, at Presten for de Döve fra næste Budgetaars Begyndelse lønnes efter Regulativet for Bestyrelsen af abnormskolerne med Begyndergage Kr.3000,00 samt Husleiegodtgjørelse, og at der tilstaaes ham Skyds- og Diætgodtgjørelse for den Tid, han er paa Reiser til Döve udenfor Kristiania"*¹⁹¹

Han skriver videre at han ønsker å gjøre det ; *"...muligt for de Döves Prest at ofre sig helt for denne Gjerning og at sætte ham i stand til at öve den ogsaa blant de*

udenbys Döve."192 Den siste delen skulle det vise seg å være mere problematisk enn antatt for både biskop, Svendsen, departementet og foreningen.

I Strid mellom døveprest og forening

Den 26. november 1894 mottar Kirkedepartementet et nytt brev angående utvidelse av døveprestlønnen fra Kristiania biskop. Sammen med brevet fra biskopen er også søknaden fra "*Bestyrelsen for de Døves Forening*" datert den 20. november samme år angående døvepreststillingen vedlagt. Biskopen starter i sitt brev med døveforeningens ønske om å få tilsendt bevilgninger på kr.3000,00 til lønning av C. Svendsen til foreningen. Mens C. Svendsen i et eget brev datert 23. desember s.å. stilt til departementet, ønsker å få disse midlene sendt direkte til ham.¹⁹³ Dette støtter biskopen med den begrunnelse at:

*"..de Døves prest om Bevilgningen gives, i sin hele Virksomhed vil blive afhængig af den nævnte Forening. Jeg for min Del kan ikke være i tvivl om, at den af Pastor Svendsen foreslaaede (foren/sum) for Bevilgningen er den heldigste at gjøre de Døves Prest, i samme øieblik som man sætter ham istand til at udstrække sin Virksomhed til de Döve rundt omkring i det hele Land, afhængig af en lokaforening i Kristiana, der blot omslutter 5 á 6% af det hele antal Döve , synes mig absolut utilraadeligt."*¹⁹⁴

Det er tydelig her at en konflikt har bygget seg opp, og departementet hadde merket seg denne konflikten. Rett utenfor sitatet til biskop Bugge hadde departementet i en randbemerkning til bevilgningsspørsmålet skrevet et stort spørsmålstegn, som tydet på at de oppfattet at noe var på ferde. Departementet hadde tydeligvis heller ikke tidligere oppfattet at C. Svendsen allerede var selvstendig døveprest med ansvar for sin egen virksomhet. I tillegg til den konflikten som var mellom døveforeningen og døvepresten om lønnsmidlene, så hadde dette også konsekvenser for hvordan ordningen til døvepresten hadde vært så langt. Departementet bemerket også i marginen på brevet til biskopen at ordningen måtte forandres. Denne tette sammenbindingen mellom foreningen som arbeidsgiver og døvepresten som arbeidstaker i samme forening var ikke problemfritt. Brevet fra døveforeningen var den direkte årsaken til at C. Svendsen hadde sendt et nytt skriv til biskopen, som så biskopen sendte videre til departementet. Der skriver han at: *"....Men da jeg samtidig er bleven opmærksom paa, at bestyrelsen har givet sin udtalelse den form, at den andrager om, at bevilgningen gives "De døves forening" ,medens jeg har søgt om, at den maatte gives mig som prest for de döve direkte..."*¹⁹⁵

Døveforeningen hadde søkt om midler på vegne av C. Svendsen om å få dekket midler til en hel døvepreststilling og at:

*"...Oplysningsvæsenets Fonds budget for 1895/96 må blive opført som bevilgning til De døves forening kr. 3000.00 til løn for en prest for de döve, og at det må blive bestemt, at presten i henhold til attestasjon fra foreningens bestyrelse, skylder udbetalt skyds- og diætgodtgjørelse på rejse som for preste sædvanlig."*¹⁹⁶

Dette hadde ikke C. Svendsen likt, og derfor skrev dette brevet hvor han påpekte dette forholdet. Han hevder at døveforeningen ikke kan utbetale hans lønn, nettopp fordi hans virke er knyttet for det meste utenfor Kristiania. Og den virksomheten kan de ikke ha kjennskap til siden den ikke er en landsforening, og står heller ikke i noen tilknytning til de døve utenfor Kristiania. Han sier videre at døveforeningen i Kristiania urettmessig vil forvalte disse midlene, som skal komme alle landets døve tilgode, og at det vil være urettferdig overfor alle de andre døve. De utgjør tross alt flertallet av de døve i landet i forhold til de 6% døve i Kristiania, dermed ville det være urimelig at kun en lokalforening skulle nyte godt av midlene.¹⁹⁷ C. Svendsen uttrykker det slik:

*"...Narr der dessuden tages hensyn til, at der omkring i landet bor 1500 døve, medens der her i byen er omtrent 130, hvoraf blot henved 80 har sluttet sig til foreningen, vilde det ikke være underligt, om det vakte misnøye blant de døve, ifald Kristiania forening gaves fortrin fremfor de andre. Da det er mig om at gjøre at samtlige döve i vort land anser mig som deres præst, og at jeg staar i samme forhold til dem alle, maa jeg fremdeles andrage om, at bevilgningen gives mig, og at jeg i overensstemmelse med den Kgl.resolution for min ordination kommer til at arbeide under det tilsyn, som Kristiania biskop maatte anordne."*¹⁹⁸

Her lå det an til å bli en stor strid for de impliserte parter. Døveforeningen sto på sitt krav og ønsket midlene overført til foreningen siden det var foreningen som hadde fått stillingen. Men C. Svendsen ønsket det annerledes og hadde støtte fra biskop Fredrik Bugge om å få tilført midlene direkte til seg og frigjøre seg fra døveforeningens håndtering av midlene.

Den 27.november 1894 kom et nytt brev fra døveforeningen til kirkedepartementet. Her henviser de til det tidligere sendte brev fra foreningen datert den 20.nov. samme år; *...angående lön til en prest for de döve.*¹⁹⁹ Dette brevet kom til departementet etter at C. Svendsen har sendt sitt brev, foreningen virker tydelig uvitende om Svendsens innsigelser på søknaden fra døveforeningen. I dette brevet ønsker de å føye til en uteglemt setning fra forrige brevet, der vil de gjerne tilføye: *"...samt husgodtgjorelse som for bestyrer af skoler for döve börn regulert"*²⁰⁰, en setning som døveforeningen ønsker skal betraktes som en del av søknaden. Tilføyelsen var en ren formalitet, der de ville rette opp en mangel som ville ha fått økonomiske konsekvenser for C. Svendsen hvis setningen hadde vært utelatt. Men brevet tar overhodet ikke opp de problemene som Svendsen hadde tatt opp, om det betyr at døveforeningen var uvitende eller overså C. Svendsens brev til kirkedepartementet. Dette sier kildene ingenting om, men at konflikten med dette var løst er lite trolig, nettopp fordi foreningen hadde gått så hardt inn i for å få egen prest til foreningens døve helt fra starten av og dermed ville det være ulogisk om foreningen plutselig endret mening om hvem som skulle ha kontroll over stillingen. De ville beholde ham i egne rekker og dermed beholde den økonomiske kontrollen for lønningen hans. Dermed kunne de også påberope seg retten til å beholde ham mest mulig i foreningen.

Men C. Svendsen får uventet støtte for deler av sin sak i et brev fra en privat mann, når det gjelder ønske om å kunne dra nytte av døveprestens tjenester andre steder i landet. Støtten besto i et brev fra Johannes Monrad i Ål, som uttalte seg som talsmann for de pårørende til de døve. Brevet er forfattet slik at han taler på vegne av en gruppe som har blitt enige om å henvende seg til døvepresten. Brevet er stilt til "*Hr. Pastor Svendsen!*". Han skriver at C. Svendsens besøk sommeren 1894 hadde stor betydning for de døve. Det var også svært mange av de døve som ønsket at døvepresten skulle komme igjen. Men Johannes Monrad var så realistisk at han innså at C. Svendsen ikke kunne komme til dem på mange år, og det går frem av brevet at han har fortalt de døve i bygda dette, fordi som han sa i brevet, kunne døveprestens ; "*Besøg vel neppe gjentages i de første Aar dersom De ikke helt kan ofre Dem for at være de Døves Prest.*"²⁰¹

Johannes Monrad foreslo en nødløsning for Svendsen og de døve i bygda, og lurte på om Svendsen kunne tenke seg å ha en gudstjeneste med de unge skolerte døve samlet i en kirke, mens han var på gjennomreise i dalen. Dette gjorde Svendsen våren 1895.

Når det gjelder bevilgningen til stillingen stiller Johannes Monrad spørsmålet om ikke midlene skal stilles til Svendsen som er kalt til tjeneste for de døve og i tillegg få lønnen ; "*...forhøiet, at De helt kunde ofre Deres tid for den velsignede Gjerning.*"²⁰² Dette brevet blir også sendt til KUD.

Dette er det siste vi hører om saken i KUD sine sakspapirer før saken ble tatt opp i det forberedende skrivet til kongelig resolusjon av 8.juni 1895. Saken har da trolig fortsatt mellom C. Svendsen og døveforeningen uten resultater før vedtaket om å utvide stillingen som døveprest i Norge ble innvilget ved Sth. Prp. No. 2 - 1895 som gav bevilgningene til stillingen, i tillegg kom en kongelig resolusjon som forandret forholdet mellom Svendsen og døveforeningen. Resolusjonen ga nye retningslinjer til instruksene for C. Svendsen, døveforeningen skulle ikke lenger ha ansvaret overfor Svendsen, men at dette skulle overlates til en oppnevnt komite (se nedenfor) og dermed forandret forholdene seg helt fra den situasjonen som var bakgrunnen for uenigheten.

II Finansiering av en heltids døvepreststilling

I utredningen av *Sth. Prp. No.2 Opplysningsvæsenets Fonds Særbudget geistlighed og Kirker* i KUD ble det satt opp et budsjett skulle finansiere døveprest stillingen. Det skulle bevilges ordinært kr. 800,00 til: "*...prestlig Virksomhed blant de Døve.*"²⁰³ og kr.400 i reisegodtgjørelse for den perioden døvepresten reiste til døve i resten av landet. Til sammen skulle døvepresten få kr 1200,00 ordinært i lønn over statsbudsjettet. C. Svendsen og døveforeningen hadde foreslått kr 3000,00 til lønn av døveprest stillingen. Dette kravet var også nevnt i de forberedende papirene til den endelige innstillingen i Sth. Prp. No.2 - 1895. Men departementet hevdet i samme prp. ,at siden C. Svendsen kun hadde fått tillatelse av det offentlige til ordinasjon som døveprest i ; "*..private Forenings Tjeneste....*"²⁰⁴ som i dette tilfelle var døveforeningen i Kristiania, kunne han ikke

regnes som offentlig ansatt. Derfor er det heller ikke naturlig at C. Svendsen fikk forhøyet sin gasje på Stortingets budsjett. Argumentet til Svendsen var som tidligere nevnt, at døveforeningen ikke kunne regnes som en landsomfattende sammenslutning for landets døve, men en lokalforening for Kristiania. Og på dette grunnlaget ønsket Svendsen å se sin gjerning som prest for hele landets døve og ikke bare knyttet til en lokalforening. Men departementet oppfattet det annerledes og argumenterte med at kongelig resolusjon fra 18.mars 1893 og instruks fra 9.mai s.å. kun hadde gitt Svendsen tillatelse til ordinasjon på følgende betingelser at han som prest ; "*....staar (..) med Hensyn til Udførelsen af geistlige Forretninger under vedkommende geistlige Autoriteter....*"²⁰⁵ som må tolkes dithen at han var underlagt alle andre presters forgodtbefinnende i Kristiania og ellers der han måtte være i landet.

I tillegg var han også underlagt døveforeningen i Kristiania når det gjaldt ; "*..hans Gjerning blant de Døve*"²⁰⁶ men i tvilstilfeller skulle dette avgjøres av departementet. For "*...at udføre ministrielle Forretninger for dem*"²⁰⁷ som ønsket dette, var Svendsen forpliktet ifølge sin instruks til å reise rundt i landet en måneds tid i sommerhalvåret. Derfor var det i følge departementet ikke noe argument at Svendsen måtte reise rundt til døve utenfor Kristiania. Siden Svendsen heller ikke var offentlig ansatt tjenestemann kunne han ikke fremme krav overfor staten. Dette var en ordning som helt og holdent var et privat foretagende i døveforeningens regi.

Det eneste som staten hadde iflg. dept. gitt Svendsen tillatelse til, var ordinasjon til døveprest for å gjøre tjeneste for : "*...visse Døve*"²⁰⁸ . Han hadde også noen restriksjoner som prest, han kunne ikke reise hvor som helst uten tillatelse fra døveforeningen. Hvis han skulle innom Tromsø stift, så skulle han konferere med døveforeningen først. Årsaken til denne begrensingen står ikke oppført i kildene. Men en forklaring er nok hensynet til døveforeningen og de store reiseavstandene som Tromsø stift innbød til. Dette ville medføre at Svendsen brukte lang tid før han kom tilbake til Kristiania igjen, noe som førte til lenger opphold fra gudstjenestene i døveforeningen. I tillegg så medførte disse reisene et stort økonomisk løft og det ville ikke være mulig å holde seg innenfor rammene av budsjettet, noe som var viktig for både døveforeningen og departementet. Dessuten sier dept. om reisene utenfor Kristiania at;

*"...der bør vindes ialfald noget større Erfaring, inden man bestemmer sig for yderligere at udvide den, og navnlig inden der antages at kunne blive Spørgsmaal om en saa gennemgribende Forandring som den, der er bragt i Forslag i de modtagne Forestillinger fra pastor Svendsen..."*²⁰⁹

Departementet tar til orde for at det bør skaffes mere erfaring før tjenesten blir utvidet, fordi en slik endring ville medføre et økonomisk løft som ikke var forsvarlig ut fra de mangel på erfaringer på tjenesten. Slik som KUD argumenterer ,må man forstå departementet dithen at Svendsens stilling var opprettet på "nåde" uten fulle rettigheter som prest og han hadde heller ikke muligheten til å fylle stillingen slik som han ønsket. Resolusjonen fra 1893 hadde også operert med

begreper som "*extraordinær*"²¹⁰ og "*uden...Sidestykke*"²¹¹ for å poengtere den spesielle karakter stillingen hadde og at tjenesten ikke hadde samme rettigheter som de andre prestetjenestene innebar. Dette hemmet klart Svendsen.

Det er åpenbart at departementet kalkulerte økonomisk i utredningen av stillingen, statskassen hadde ikke så mye å rutte med i forhold til det trange budsjettet den unge nasjonen hadde fått fra Stockholm og med tanke på de enorme økonomiske problemene som nasjonen skulle løse i skoleverket (abnormskoleloven 1880, allmueskoleloven av 1860, prestestillinger m.fl.). Departementet kunne med loven i hånd avvise Svendsens anmodning. Den viste til at stillingen ikke var en statlig stilling i egentlig forstand, slik som en statlig finansiert prestestilling i en hørende menighet, så det var årsaken til at Svendsen ikke kunne få støtte fra staten til en prestestilling som var i regi av en "*private Forenings Tjeneste*"²¹². På denne bakgrunn delte ikke departementet Svendsen sin oppfatning og ønsket derfor i innstillingen ved Sth. Prp. No.2 - 1895 å bli stående med det beløpet som tidligere var budsjettet til stillingen i døveforeningens regi på kr. 800,00 til lønn for døvepresten og kr. 400 i reise og diettgodtgjørelse. Når departementet holdt fast ved den økonomiske rammen kunne de hindre en videre ekspansjon av stillingen, ved å argumentere for at ordningen ikke kunne endres fordi stillingen fortsatt var så ny at den ikke hadde prøvd alle sider ved den og i tillegg at den ikke var en statlig stilling. Derfor konkluderte departementet med følgende: "*...Departementet fandt saaledes at burde anbefale, at de forannævnte Beløb opførtes paa Budgetforslaget under denne Post.*"²¹³

Men kirkekomiteen i Stortinget ville det annerledes. De påpekte i sin innstilling at de: "*....ikke havde kunnet finde Departementets Grunde for den omhandlede Forandrings Udsættelse afgjørende.*"²¹⁴ Komiteen begrunnet dette ved å vise til: "*....de mange gamle Døves store Trang til aandelig Hjælp, en Hjælp, der maatte komme saa snart som muligt, derom den skulde udrette noget.*"²¹⁵ Videre påpeker den at: "*Heller ikke kunde komiteen indse, at nogen mere indgaaende Erfaring om den foreslaaede Foranstaltnings Nytte under de hidtilværende Forhold kunde vindes inden nogen rimelig Tid.*"²¹⁶ Kirkekomiteen avfeier KUDs argumenter og mener at KUDs sine argumenter ikke er gode nok til å hindre en videre utvikling av stillingen. Komiteen begrunner utvidelse av stillingen med den store trangen etter "*..aandelig Hjælp blant de Døve*"²¹⁷ og hele landet har samme behov for "*...aandelig Hjælp*"²¹⁸ som Kristiania har. Det er skaffet til veie nok erfaring som Conrad Svendsen har rapportert gjennom sine brev på reisene i landet.²¹⁹ På bakgrunn av dette ønsket komiteen at hele saken skulle tas opp igjen i Departementet og Stortinget umiddelbart, fordi premissene til saken nå var endret.

De endringene som kirkekomiteen ønsket å forandre var flere ting f.eks. skulle lønnsbidraget til Svendsen endres. Tidligere var gitt til "De Døves Forening" i Kristiania, dette skulle nå falle bort. C. Svendsen arbeidsgiverforhold skulle endres, nå sorterte han direkte under departementet, samtidig skulle han forplikte seg til å reise så mye som hans overordnede tillot. Stillingen skulle utvides til heltidsstilling, slik at han fikk tid til å besøke alle landets døve. Komiteen leverte

følgende innstilling til Stortinget: "*..Paa Oplysningsvæsenets Fonds Budget for næste aar opføres som Løn til Pastor Svendsen i Egenskab af Præst for de Døve i Norge Kr.3200,00. Paa sine reiser erholder han skydss og Diæt som for Præster bestemt.*"²²⁰ Endringen betydde også mye lønsmessig for stillingen til Svendsen. Dette betydde at C. Svendsen fikk gjennomslag for den lønnsøkning han tidligere hadde søkt om, i tillegg var det KUD som la premissene for stillingen og ikke døveforeningen.

Når saken kom opp til behandling i Stortinget uttalte komiteens ordfører Hans Nilsen Hauge²²¹ ; "*...at det havde været Komiteens Forudsætning, at Departementet bestemte ikke alene, hvor lang Tid Pastor Svendsen skal reise rundt omkring i Landet for at betjene de Døve, men ogsaa den dertil mest beleilige Tid.*"²²² I følge kirkekomiteen skulle Departementet nå få en mye mere aktiv rolle i stillingsutformingen enn det tidligere hadde. Dessuten ble C. Svendsen også pålagt å ha en ekstra oppgave tillegg til sin prestetjeneste, han skulle ha; "*...sit Øie rettet paa at meddele de Erfaringer, han har gjort, om hvorledes Døvstummeskolen virker i de Døves senere Liv.*"²²³ Denne oppgaven var ikke så uventet siden mange av skoleelevene i døveskolen var potensielle konfirmanter og senere aktive i døvekirken. Dessuten hadde C. Svendsen udannet seg som døvelærer og hadde dermed forutsetning for uttale seg om den utdannelsen de døve hadde fått. Det var også et taktisk grep for å knytte stillingen enda nærmere staten og dermed gi stillingen ekstra tyngde, både i de døves øyne og hos presteskapet i statskirken.

Svendsens oppgave var å se på hvilken effekt døveskolene hadde på de døve etter endt skolegang. Hvorfor dette var interessant for kirkekomiteen gis det ikke et eksplisitt svar på i behandlingen av saken i Stortinget, utover at de ønsket å se hvilke heldige og varige konsekvenser skolene hadde gitt og at det; "*... vilde være af Interesse og Nytte at faa sig meddelt de Erfaringer, man i den Henseende har gjort.*"²²⁴ Men døveskolene hadde etter Abnormskoleloven av 1880 plikt til å drive slik undervisning som skulle sørge for å gi grunnleggende opplæring (lesing, skriving og regning) av de døve. Dette skulle gi en positiv gevinst i form av arbeid for de døve. I denne sammenhengen kunne døvepresten sørge for å gi tilbakemelding til kirkekomiteen for å se om døveskolene ga adekvat opplæring som gjorde at de døve fikk arbeid etter endt skolegang. Med andre ord at de ble utdannet til "*skikkelige borgere*" som fungerte i de hørendes samfunn. Svendsens rapport fra sommeren 1893 hadde vist at mange døve manglet grunnleggende ferdigheter i lesing og skriving, for å råde bot på dette var det nødvendig å skaffe oversikt slik at nødvendige tiltak kunne iverksettes.

Under den videre behandlingen av innstillingen i Stortinget ønsket Jakob Sverdrup å vite hvilken rolle døveforeningen skulle ha, siden søknaden var sendt fra dem. Hadde kirkekomiteen tenkt seg muligheten for at døveforeningens skulle få uttale seg om reiseplanen hans? Til dette svarte Hauge;

"...Komiteen har ikke spesielt tænkt paa noget saadant som det. Men det kan naturligvis ikke være nogen Ting iveien for, at Departementet indhenter

*Bestyrelsens Mening i saadanne Ting som dette. Naar Kirkekomiteen ikke har foreslaaet, at det skulde gaa gennem denne Forening for Døve, som findes her i Kristiania, er det, fordi Komiteen mener, at denne Forening i Virkeligheden ikke er en Forening for det hele Land, den har ikke virket som saadan; den har ikke den Oversigt over det hele, som vilde være fornøden til det."*²²⁵

Dette utsagnet tyder på det som tidligere ble antydnet "*De Døves Forening*" tidligere store rolle nå ble sterkt redusert. Døveforeningen skulle fortsatt være en høringsinstans. Men i mindre grad enn før, den skulle få uttale seg om spørsmål som angikk f.eks. reiseplanen til døvepresten, der Kristiania døveforening også var naturlig del av ruten. Her skjedde det en radikal endring i forhold til hva som tidligere hadde vært tilfelle. Det var nå lagt opp en mye friere stilling i forhold til døveforeningen, stillingen var nå gått over fra å være en stilling i en privat forenings tjeneste til å bli en offentlig tjeneste. Stillingen hadde også fått status som en heltidsstilling med hele landet som virkefelt. Innstillingen fra kirkekomiteen ble enstemmig bifalt av Stortinget.

Hva da med departementet? Hadde de noen innsigelser på innstillingen til Kirkekomiteen? Nei, i utgangspunktet hadde de ikke noe negativt å si på innstillingen fra komiteen. Departementet stilte seg positivt til endringen fra et privat arbeidsgiveransvar til et offentlig arbeidsgiverforhold med den begrunnelse at: "*..Storthinget har uttalt sig for, at den bør iværksættes allerede nu, og bevilget de hertil nødvendige Midler.*"²²⁶ De hadde heller ingenting i mot at midlene skulle stilles Svendsen personlig. Men departementet holder fast på sitt tidligere standpunkt og sier at: "*...Departementet gaar ud fra, at det ikke har været Storthingets Hensigt, at hans Stilling som Præst for de Døve skulde blive at oprette til et sædvanlig geistlig Embede.*"²²⁷ Dette begrunner departementet med den manglende embetseksamen som C. Svendsen ikke har avlagt. Det er kun på dette grunnlaget at Svendsen kan få tildelt geistlig embetsmannstittel. KUD viser til Universitetsloven "39 slik som de gjorde det under behandlingen av ordinasjonen til Svendsen ved kgl. resol. 18.mars 1893, at Svendsen er ordinert på visse betingelser og konkluderer med at det er grunnen til at Svendsen ikke kan ansees som embetsmann, er fordi han ikke oppfyller betingelsene for embetsmenn. Instruksen og innstillingen fra 1893 blir lagt til grunn som grunnlag for påstanden.

Departementet gjengir instruksen som den var gitt ved utredningen av stillingen i 1893.²²⁸ I følge departementet kan de to første punktene i instruksen av 1893 bli stående slik som de er (punktene a) "*..at han kun udfører kirkelige Forretninger for saadanne til Statskirken hørende Døve..*"²²⁹ og b) "*...at han enten i hvert Tilfælde eller ved Overenskomst en Gang for alle forud sikrer sig Samtykke...*"²³⁰).

Men punktene c) og d) må endres slik at de passer de nye bestemmelsene om overordnede i stillingen, som nå er overlatt til departementet. Det er også KUDs oppgave å lage en instruks for C. Svendsen, som tidligere var gjort ved bispekontoret og med hjelp av døveforeningens ledelse. Departementet ønsker

videre å rådføre seg med begge overfor nevnte instansene fordi begge, spesielt døveforeningen, siden den var den sterkeste pådriveren til å få en døvepreststilling. I tillegg disponerer døveforeningen kirken som C. Svendsen bruker til gudstjenestene. På bakgrunn av dette er det ikke et urimelig krav at foreningen uttaler seg om døvepresttjenesten. Tatt i betraktning av at døveforeningen er den som har mest erfaring foruten Svendsen selv på døveprest-tjenesten.²³¹

Når det gjelder ansvaret for tjenesten valgte departementet å delegere dette til en "*raadgivende Komite*" som skulle ha oppsynet for denne tjenesten på vegne av KUD. Det ble foreslått av departementet at komiteen skulle bestå av 5 medlemmer og av disse skulle biskopen utnevne 3 medlemmer, mens et medlem skulle velges av: "*...herværende Menighed af Døve..*"²³² og det siste medlemmet skulle velges av døveforeningen. KUD skulle også rådføre seg med Svendsen og få hans synspunkter på instruksen. Departementet ga i sin innstilling følgende uttalelse:

*"...At der med Hensyn til den Virksomhed, som Pastor Svendsen herefter vil have at udøve som Præst for de Døve i Norge, fremdeles bliver at forholde overensstemmende med de ved kongelig Resolution af 18de Marts 1893, Litr. a og b givne bestemmelser, og at Pastor Svendsen forøvrigt i sin Gjerning har at rette sig efter den Instrux, som af Kirke- og Undervisnings-Departementet for ham udfærdiges."*²³³

Arbeidsforholdet var nå definitivt endret og pastor Svendsen hadde fått status som heltidsarbeidende prest for døve. Nå hadde han også fått lønnsmidler som tilsvarte det han ville ha fått som bestyrer på en døveskole. Han hadde dermed muligheten til å forsørge sine egne, i tillegg til å gjøre en bedre jobb enn det han selv synes han fikk gjort før avgjørelsen i departementet og Stortinget. En ny instruks skulle nå utarbeides og tilpasses de nye arbeidsforholdene.

Den største endringen i den nye instruksen fra 1895 er, bortsett fra overskriften som nå hadde fått tittelen "*Instruks for Pastor Conrad Svendsen som prest for de døve*"²³⁴, "*1-3, der det nå heter; "...Ifølge kongelig resolution af 18 marts 1893, post 1, Litr. a og b, sammenholdt med kongelig resolution af 8 juni 1895 har pastor Conrad Svendsen i den virksomhed som prest for de døve, som han under offentlig tilsyn udfører, hvilken stilling er betinget af, at stortinget for hvert år bevilger de dertil nødvendige midler, at iagttage:a) at han kun(...) b) at han enten i hvert(..)"*.²³⁵ I den siste delen av "1 gjentar departementet de tidligere bestemmelsene som var inntatt i 1893 instruksen. Men ellers er ordlyden og innholdet helt endret i denne paragrafen, der det i forrige instruks het at døvepresten skulle rette seg etter "*De døves forening i Kristiania*" er i denne instruksen bortfalt. Det samme har skjedd i "2 der C. Svendsen nå er undergitt Kirkedepartementet, og hans hovedtilsyn er Kristiania biskop. Hvis Svendsen skulle reise utenfor Kristiania så gjelder også resten av landets biskopers tilsyn. I "3 kommer den nyopprettede komiteen inn i fokus. I tillegg til komiteens plikt til å bistå departementet blir også antallet medlemmer i komiteen nevnt. Medlemmene

skulle bestå av de samme fem medlemmene som departementets innstilling (se ovenfor) la opp til.

Også i "4 er det noen små endringer på innholdet. Her blir det spesifisert hvor mange gudstjenester han har ansvar for i Kristiania og hvor lenge han skal oppholde seg i byen. Det ble også tilføyd en bestemmelse om å drive velferd blant de døve. Svendsen skulle sørge for å; "...*fremme de døves vel og hindre nød og arbeidsløshet blant dem.*"²³⁶ Her fikk Svendsen et særskilt ansvar for Kristianias døve, som kom i stand som et kompromiss for den fristillingen døvepresten hadde fått fra døveforeningen. De andre paragrafene er det mindre endringer i ordlyden, ellers er innholdet det samme. Paragrafene 9 og 10 er falt ut siden de begge omhandlet C. Svendsens forhold til døveforeningen.

Dermed var den nye instruksens formet for C. Svendsen nye virke som heltidsarbeidende døveprest et faktum. C. Svendsens problem i tilknytning til døveforeningen var nå også borte. Det var nye bestemmelser som skulle regulere forholdet til C. Svendsen. Den endelige instruksens hadde ikke fått noen innvendinger, selv fra døveforeningen var det ikke kommet noen andre kommentarer enn noen merknader til sammensetningen av komiteen. De fremsatte et ønske for komiteen at minst en av de tre medlemmene, som biskopen skulle utnevne, helst burde være døv.²³⁷

Den endelige sammensetningen av den første komiteen besto av Instituttbestyrer Ernst Haedler Ziesler, Konsul Thomas Sewell og Pastor Gustav Jensen (senere stiftsprost) oppnevnt av Kristiania biskop. Fra *De døves menighet* var Litograf Charles Leisner oppnevnt. Bestyrelsen for *De Døves Forening* hadde utnevnt Kobberstikker Ragnar Ziener.²³⁸

De hadde heller ingen innvendinger mot den nye styreformens. Det er kanskje litt rart med tanke på at de under behandlingsprosessen av budsjettet fortsatt ønsket å knytte stillingen til foreningen. Men de hadde ikke i praksis ikke noe valg, siden både kirkekomiteen og senere departementet hadde gått inn for en mere fristilling av Svendsen og foreningen. Dessuten hadde foreningen en mulighet til å påvirke gjennom det ene medlemmet som foreningen hadde i komiteen. Nå var presten i havn, hva da med kirken?

III Egen døvekirke

C. Svendsen hadde allerede samme året som han ble innsatt som prest for døve i 1893, begynt å se etter passende lokaler for menigheten. Lokalene som menigheten sammen med døveforeningen brukte nå, var uegnet til gudstjenester (dårlig plass, lite lys) og derfor ønsket Svendsen å få bedre lokaler til menigheten i Kristiania. Han hadde sett at *Den jarlbergske frimenighet's*²³⁹ lokaler var ledig og avertert til salg. Svendsen kontaktet sin svigerfar, tidligere statsråd Jacob Aall Bonnevie (nå stortingsrepresentant, satt i kirkekomiteen²⁴⁰), for å få støtte til kjøp av bygget. Bonnevie kontaktet sin kollega tidligere statsråd Evald Rygh som nå var adm. direktør i Kristiania sparebank og stortingsrepresentant,²⁴¹ de to

gjorde nå et felles fremstøt til KUD for å få støtte fra staten. Rygh var på den tiden også ordfører i Kristiania og direktør i sparebanken. Han fikk overtalt bystyre om å bevilge kr.5000,00 til kjøp av bygget i *Sofies gade 242* (taksert til 16000,00²⁴³) og nabotomten i Dalbergsstien 18 (taksert til kr.10000,00²⁴⁴), for å eventuelt benytte den til utbyggelse av *Jarlsbergiske frimenighets bedehus*. Den samme Rygh hadde kontaktet *Brændevinssamlaget* for å få støtte der. Her fikk man en gave på kr.5500,00 til kjøp av eiendom og bygg.²⁴⁵ Fra Kristiania Sparebank fikk døveforeningen et rentefritt lån på kr.5000,00 til kjøp av bygget.²⁴⁶

Døveforeningens formann Lars A. Havstad som var formann i foreningen ønsket at døveforeningen skulle stå som eier av det som senere skulle bli døvekirken i Kristiania. Han mente det ville gi en positiv gevinst for døveforeningens rykte i ettertid. Men at han først måtte fremsette dette for døveforeningens generalforsamling som skulle avholdes den 24.september 1893. På generalforsamlingen fikk Havstad sitt forslag vedtatt om å kjøpe *Sofies gade No.21* og den tilstøtende tomten i Dalsbergstien 18. Samtidig ga generalforsamlingen fullmakter til styret om å selge: "...*huset no 17 i Nordahl Bruns gade...*" som døveforeningen da holdt til i. ²⁴⁷ Havstad fikk dermed sitt ønske oppfylt, han fikk foreningens medlemmer med på å selge huset de nå hadde og til å kjøpe den nye tomten til det som skulle bli døvekirken. Huset i *Nordahl Bruns gade no 17* ble solgt for 31000,00 til skredder Hans Nilsen, han overtok også foreningens lån på bygget til *Hypothekbanken* på kr.18000,00.²⁴⁸ Men disse midlene som salget av eiendom og tomt frigjorde, var ikke alle tilgjengelige før den nye eieren hadde betalt lånet til døveforeningen. Det var nødvendig for døveforeningen å få støtte fra ulike institusjoner som kunne støtte et slikt prosjekt. Fra 1 januar 1894 skulle døveforeningen overta bedehuset, mot at et kontantbeløp på 4000,00 ble forelagt eieren. På restbeløpet skulle det utstedes en obligasjon på kr.10800,00 med en rente på 5% som skulle innfris innen fem år.²⁴⁹

Svendsen som selv satt i døveforeningens styre, kontaktet Rygh og fikk hans samtykke til at døveforeningen skulle stå som eier av bygget og tomten.²⁵⁰

Det eneste som manglet var støtte fra staten. Rygh og Bonnevis fremstøt hadde ført frem, døveforeningen fikk støtte fra statskassen. På budsjettet til Sth. Prp. No.2 1895 var det nå oppført en ekstrabevilgning på kr 2000,00 til innkjøp av kirkebygg for de døve. Betingelsen for at Døveforeningen skulle få overføring fra *Opplysningsvæsenets Fond* til dette bygget var at Kristiania kommune bevilget kr 5000,00 til kjøpet av *Sofies gade No.21*. Departementet henviser til det vedtaket som ble gjort i *Sth. Prp. No.2 - 1894* om å bevilge kr 5000,00 på de samme forutsetningene som tidligere var angitt. Døveforeningen hadde solgt sitt lokale i Nordahl Bruns gt.17 og hadde egenkapital nok til å oppfylle betingelsene som kommunen hadde stilt for at de skulle bevilge beløpet til kjøp av bygget. Og med de kr 5000,00 fra kommunen sto foreningen for 5000,00 til kjøpet av *Sofies gade*, mens foreningens sponsorer sto for resten. Beløpet fra staten på kr 2000,00 fikk døveforeningen etter at huset var kjøpt i 7.oktober 1893. Totalt hadde kjøpet av eiendom og hus kostet døveforeningen kr. 26000, i tillegg måtte huset pusses opp

og ominnredes til deres bruk, noe som medførte betydelige ekstra utgifter (kr 1200,00).²⁵¹ Det ble nedsatt en komite til å planlegge denne ominnredningen, der satt Svendsen, Havstad og Leisner med Boyesen som varamedlem.²⁵² Huset til de døve var deres, og nå manglet kun innvielsen fra biskopen.

Den Jarlsbergeske frimenighed's lokaler ble innviet til gudshus for de døve den 4. november 1894, av biskop Bugge.²⁵³ Dermed hadde de døve løst et viktig problem; hvor de skulle ha sine faste gudstjenester uten å måtte låne lokaler fra andre menigheter.

4.1c) De første årene i arbeidet for å etablere døvemenigheter

Nå som de døve hadde fått et eget bygg i Kristiania til å ha gudstjenestene i, fikk dette også konsekvenser for kirkens egenidentitet som menighet og utvikling av menighetsarbeidet i kirken. Noe vi ser i sammenheng med det C. Svendsen skrev til døveforeningen før de fikk sin egen kirke. C. Svendsen skrev: "*.....Der er truffet aftale, at de døve indtil de får sit eget indviede lokale, skal betragte som tilhørende sine respektive menigheder...*"²⁵⁴ . Dette fikk betydning for den videre endring i kirken. Denne forandringen skal vi se nærmere på.

I Menighetsarbeid og menighetsstruktur

Etter de første vanskelige årene med å få etablert en døveprest stilling, var turen nå kommet til å utvikle menigheten i Kristiania, og å etablere andre menigheter i resten av landet. I årsrapporten som C. Svendsen leverte for tjenesteåret 1895 tar han opp dette med menighetsstruktur. Han skriver at menighetsarbeidet har blitt utvidet, foruten de vanlige husbesøkene som han hadde utført siden 1888, hadde han nå også et særlig arbeid for arbeidsledige døve. Et arbeide som tydeligvis var vellykket etter det Svendsen skriver. Han sier bl.a. dette om arbeidet;

*".....Lige overfor de mer eller mindre forkomne i menigheden har det, foruden aandelig at paavirke dem, været mig maktpaaliggende at søge deres ydre livsvilkaar bedre. Og dette har i de fleste tilfælde lyktes mig over forventning, særlig derved, at jeg ved imødekommenhed fra arbejdsgivernes side har været i stand til at skaffe samtlige arbejdsløse, som jeg er kommet iforbindelse med, fast arbeide."*²⁵⁵

I dette arbeidet hadde C. Svendsen også fått to medhjelpere fra *Stiftsdirektionen*²⁵⁶ , disse to var Ragnar Ziener og Charles Leisner. Begge aktive i døveforeningen og var selv begge døve. Medhjelperne hadde et særlig ansvar for de "uheldigt stillede" i Kristiania, når Svendsen var bortreist. Dermed hadde "*De døves Kirke*" også fått et diakonalt kirkelig arbeid som døve kunne benytte seg av. Foruten døveforeningen som hadde sin helse og omsorgstjeneste (støtte til forfalte husleie, legehjelp m.m.).²⁵⁷ Dette kunne være fattige, syke eller enslige som ikke hadde noen kontakt med andre mennesker fordi ektefelle var gått bort. I 1902 ble det første gang startet en egen fattigpleie som skulle være i regi av

menigheten i Kristiania.²⁵⁸ Den hovedmål var å ta seg av alle de fattige døve i byen, spesielt de syke og gamle.

Gudstjenestene var godt besøkt til tross for at Svendsen klager over at døveskolene ennå ikke hadde sendt elevene sine til døvekirken. Grunnen til dette skyldes nok den ferske ordningen med egen prest og kirke for døve. Det var ikke etablert noen fast ordning med konfirmanter eller gudstjenester for døve skolebarn, dermed var det heller ikke naturlig å sende elevene til kirken.

Styringsstrukturen i døvekirken var fortsatt ikke fastsatt, det var for å si det uhøytydelig Svendsens kirke og det var han som la premissene for kirkearbeidet. Noe eget menighetsrådstruktur²⁵⁹ fantes ikke i døvekirken i 1890-åra. Det var heller ikke diskutert i de døves egne fora. Årsaken var nok den at døveforeningen hadde fått inn sin representant i *raadgivende Komite*, Ragnar Ziener og dermed kunne påvirke en god del av det arbeidet som C. Svendsen drev. Først i 1896 ser vi at de døve organiserer seg. Svendsen skriver i sin årsrapport at; "...Arbeidet i Kristiania bliver efter hvert mere og mere menighedsmessigt, idet de døve her frivillig har sluttet sig sammen og organisert sig som menighed."²⁶⁰ Dette betydde at et interimstyre så smått etablerte seg i menigheten. Dette interim-styret besto av medlemmer fra Døveforeningens styre. I døveforeningens protokoll fremgår det at vedtak som direkte eller indirekte angikk kirken, ble fattet av foreningens styre. Vi ser med andre ord at det har vært en sterk sammenblanding av kirkens og Døveforeningens interesser. Men noe eget menighetsråd kan dette neppe kalles. Først i 1903 brukes betegnelsen "*De døves menighet*" om menigheten i Kristiana av C.Svendsen dette tilkjennegir han i årsrapporten fra 1904.²⁶¹

Døveforeningen/interimstyret bestemte seg for å ansatte en kirketjener i mai 1895, hans navn var Bakke. I lønn fikk han 50 kr for å holde lokalene klare til gudstjenester.²⁶² Dette skjedde samtidig med at foreningens styre bestemte seg for å søke *kirkeinspektionen* om å få kommunen til å dekke utgifter til ; "...afholdelsen af gudstjenesten for de døve i de døves kirke i Sofies gade no. 21....".²⁶³ Fordi utgiftene til gudstjenestene ikke lenger kan belastes av budsjettet til presten, hans budsjett er allerede strukket langt. Og døveforeningen har heller ikke midler til å sørge for kontinuerlig gudstjeneste drift. I søknaden anfører styret at døve har tilhørighet til samfunnet med: "...samme pligter som de hørende, men også med de samme rettigheder."²⁶⁴

Det er derfor kommunens plikt å sørge for at døve kan delta i gudstjenester slik som hørende. De døve er uforskyldt ofrer og kan ikke delta i de hørendes gudstjeneste. Det er på det grunnlaget at døve må få tilgang på egen gudstjeneste i "*De døves kirke*".²⁶⁵ De fikk innvilget en pott på 400 kr fra kommunen til; "...udgifter ved de döves kirke i året 1896."²⁶⁶

Menigheten i Kristiania var nå i ferd med å utvikle seg til en fullverdig menighet. Spørsmålet da er om dette var den eneste plassen hvor Svendsen hadde

døvegudstjenester og om disse hadde utviklet en menighetsstruktur slik som Kristiania hadde gjort det?

II Besøkene til andre "menigheter"

Conrad Svendsen reiste mye til ulike landsdeler og til ulike byer og bygder, slik vi har sett ovenfor i de reise-beskrivelsene han rapporterer om i årsrapporten til departementet. Han besøkte de stedene som det var mest døve samlet på et sted. Men han reiste også til steder der det bare fantes noen få døve.

De største samlingene av døve var naturlig nok samlet rundt de store byene; Bergen, Trondhjem og Stavanger. Men også i småbygder som Aal, Vaage, Lone og Bæverdalen. Det var også døve i mindre tettsteder som i Aalesund, Lesje, Dovre, Nord/Sør Fron og Faaberg. Conrad Svendsen reiste rundt til disse stedene og holdt gudstjenester. Men noen "menighet" slik som vi finner dem i Trondhjem, Stavanger, Bergen og Kristiania var det ikke tale om de første årene av C. Svendsens tjenestetid som døveprest for landets døve. Besøkene fra døvepresten var for sporadisk i bygdene og de større tettstedene til at det kunne bli en fast menighetskjerne slik som den var utviklet i storbyene, spesielt i Kristiania. Men C. Svendsen melder om stor deltagelse av døve i de gudstjenestene han holdt for døve på landsbygda like så vel som i byene de gangene han besøkte stedene. I noen steder hadde det ikke vært så stor søkning til gudstjenestene fordi sogneprestene i lokalmenigheten ikke hadde vært flinke nok til å melde fra om døveprestens ankomst, skriver C. Svendsen i årsrapporten til Kristiania biskop for 1895.²⁶⁷ Om dette skyldes uvilje hos sogne-prestene eller at det skyldes andre årsaker sier ikke Svendsen noen ting om, men det er grunn til å anta at det skyldes de årsakene som Svendsen tidligere hadde rapportert til biskopen om døves status i hørende menigheter. De døve var ikke særlig høyt verdsatt nettopp fordi mange i menigheten opererte med den teori at synd hos foreldrene eller andre i slekten var årsaken til at barna ble døve. Dette medførte at mange døve ikke ble inkludert i de hørendes menighet og ble ofte "glemt" av presten på stedet. Mange av de brevene som Conrad Svendsen fikk, vitnet om dette.²⁶⁸ Conrad Svendsen brevvekslet med ca. 400 døve utenfor Kristiania. Det er gjennom disse brevene han får vite hvordan de døve opplever nærmiljøets omsorg for dem.²⁶⁹

Conrad Svendsen forsøkte også å kartlegge hvor mange døve det fantes utenfor Kristiania. I 1896 hadde han en liste på 1.200 voksne døve. Men denne listen var bare foreløpig fordi han fikk ingen eller mangelfull tilbakemelding fra sogneprestene. Dette medførte at Conrad Svendsen måtte gjøre disse undersøkelsene selv. Dette tok naturlig nok tid. Dette arbeidet var pålagt ham i følge instruksjonen, og det klaget han på, da han heller ville bruke tiden på å bygge opp menigheter utenfor Kristiania.

En av disse "menighetene" han ville følge opp var Bergen. Begrunnelsen hans var at det var spesielt mange døve der. Dessuten var det der en fast menighet av døve som gjerne ville høre "*Guds ords forkyndelse*".²⁷⁰ Han ble oppfordret til å komme oftere til Bergen. De ønsket en avtale om å ha Conrad Svendsen i Bergen

minst tre ganger i året. De andre byene som Stavanger, Aalesund, Kristiansund og Tromsø hadde bra oppmøte, men Conrad Svendsen hadde ikke tid til å drive menighetsbygning der. Resultatet ble at døve selv måtte stå for organisering av en egen Amenighet", mens Conrad Svendsen bare var der på kortere opphold. Da ga han beskjed om at han kom og de døve organiserte lokaler for gudstjenestene og andaktene. Noe skikkelig menighetsorganisering ble det ikke før etter århundreskiftet da Alov om menighetsråd" kom i 1920.²⁷¹

Conrad Svendsen ønsket å samle flest mulig av de døve på ett sted i hvert distrikt. Den tiden han da sparte ønsket han å bruke på reiser til fjernere distrikter hvor det var syke og gamle døve som ikke var i stand til å komme til disse samlingene. Nå hadde han totalt fem måneders reisetid utenfor Kristiania, mens han brukte syv måneder i hovedstaden. Men selv de månedene han var i hovedstaden brukte han mye tid på å brevveksle med døve utenfor Kristiania. Så i praksis var arbeidstiden med døve utenfor Kristiania lang større.²⁷² På de gudstjenesten Conrad Svendsen hadde for de døve i distriktene, møtte det oftest opp hørende også. Han brukte da anledningen til å opplyse disse om de døves sosiale forhold i samfunnet. Han advarte dem mot å utnytte de døves situasjon.²⁷³

Conrad Svendsen så at behovet for flere reiser til distriktene var påkrevd, da det fantes flere døve utenfor Kristiania enn i byen. Dessuten var det mer tidkrevende å oppsøke døve utenfor Kristiania og disse hadde heller ikke de fordelene som de døve i hovedstaden hadde så som egen døveforening og egen menighet med eget kirkehus.

5. Kirkens samarbeid med døveforeningene

Vi har tidligere sett at Kristiania døveforening var en sterk pådriver for etableringen av en egen døveprest. Vi har også sett at døvepresten har deltatt i døveforeningen i Kristiania. Men hva med de andre døveforeningene? Hvilke samarbeidsformer hadde C.Svendsen her og på hvilken måte samarbeidet døveforeningen med presten?

5.1a) Foreningenes samarbeid med døvepresten.

Conrad Svendsen var pålagt i "*Instruks for Pastor Conrad Svendsen som præst for de døve*" av 1895 til å samarbeide med døveforeningene derfor prøvde han "*at bistå...til bedste*"²⁷⁴ for alle døveforeningene som han besøkte. Det samme gjaldt jo modermenigheten i hovedstaden. Her hadde han et særlig ansvar for å hjelpe foreningen ; "*...i deres bestræbelser for at fremme de døves vel og hindre nød og arbeidsløshed blandt dem.*"²⁷⁵

Men dette samarbeidet var ikke uten problemer. "*De døves forening i Kristiania*" hadde oppe et forslag om å la "*de døvstummes prest*" være et: "*...selvskreven medlem af Bestyrelsen, saa at han ikke behøvede at vælges til Medlem men, alene fordi han var Præst, altid skulde være medlem.*"²⁷⁶ Forslaget som var stilt av Charles Werner fra "*Bestyrelsen*" vant ikke gehør ved Generalforsamlingen holdt den 28.april i 1895. Dette førte til at forslaget ble trukket etter voteringen.²⁷⁷

I følge det danske døveforeningsbladet "*Smaablade for døvstumme*" var en av grunnene til at forslaget ble trukket frykten for å gi døvepresten for stor makt over døveforeningens styre, uten at de døve hadde mulighet til å kaste ham hvis han ikke lenger hadde tillit blant de døve. Det var i hvertfall slik redaksjonen i "*Smaablade fro de døvstumme*" har oppfattet vedtaket i "*De døves forening i Kristiania*" (redaktør: C.Bech). Men i samme blad to nummer senere fikk redaksjonen et brev fra Ragnar Ziener, som da satt som sekretær i "*Bestyrelsen*" for "*De døves forening*" og i tillegg var døveprestens medhjelper. I innlegget påpeker han at det må være en misforståelse å tro at: "*...de, der stemte imod "Præstepunktet" skulde mangle Tillid til Præsten...*"²⁷⁸ . Foreningen ville ikke framstå som motstandere av prestens plass i styret, muligens p.g.a. den tapte anseelse dette ville føre til for døveforeningen. En annen årsak kan være den konflikten som hadde pågått mellom foreningen og døvepresten ved forandringen av arbeidsgiverforholdet i 1894 som hadde ført til en konflikt mellom foreningen og presten (se ovenfor). Døveforeningen ville ikke utad framstå som en forening med samarbeids problemer med Svendsen. Derfor ønsket døveforeningen at den fremsto som en forening som harmonisk og uten konflikter samarbeidet med døvepresten.

I Kristiania var det vanlig praksis at døvepresten forrettet gudstjeneste foran årsmøtene til døveforeningen. En praksis som hadde vart i mange år, før døveprest stillingen var endelig fastlagt. Programmet var gudstjeneste tidlig på

dagen (kl.11 eller kl.13 alt etter når delegatene valgte å ha generalforsamlingen) og etterpå samlet de til lunsj i døveforeningens lokaler for deretter å ha møte.

I Bergen døvstummeforening²⁷⁹ ble det startet en lignende praksis som skulle vare i hele Conrad Svendsens tid som prest for døve, at styremedlemmene og medlemmer i døveforeningen kom til gudstjeneste foran styremøtene i foreningen. Årsaken til denne praksisen var tidsbesparelse. Siden døvepresten kun kom 2 til 3 ganger årlig og døvepresten var et selvfølgelig medlem av døveforeningens styre (på grunnlag av hans autoritet som åndelig leder) valgte man å slå sammen både styremøte og gudstjenestene i samme tidsrom som C.Svendsen var på besøk i byen.²⁸⁰

Det samme var tilfelle i den nystiftede døveforeningen i Trondheim.²⁸¹ Men på grunn av den lange reisen ble antall turer til Trondheim redusert fra 3 til 2, alt etter hvor mange steder han skulle besøke i nordområdene. I løpet av sommeren 1898 reiste Svendsen gjennom tre fylker for å holde gudstjenester sammen med døve (Tromsø, Mosjøen, Bodø, Lyngen mfl.), dette førte til at han prioriterte utkantene istedenfor å reise innom ovennevnte by.²⁸²

Samarbeidet mellom døvepresten og døveforeningene besto i å ha gudstjenester, sørge for at arbeidsledige medlemmer i foreningene fikk arbeid, ha foredrag om ulike teamer som angikk de døve i foreningene (ekteskapsrådgivning, etiske spørsmål som tyveri, latskap etc.). I tillegg til å sitte i styret til "*kvindernes forening*"²⁸³, satt han også i styret til begge døveforeningene fra 1898 (Bergen og Kristiania), i Kristiana døveforening satt han helt til han gikk av som hovedprest for døve i 1933.²⁸⁴

Andre oppgaver døveforeningene samarbeidet med døvepresten om var å skaffe lokaler til andakter, gudstjenester, foredrag og andre møter som presten deltok i. Døveforeningene informerte også sine medlemmer om når døvepresten hadde gudstjenester og hvor disse skulle holdes.⁸ Det var også naturlig at døveforeningen og døvepresten samarbeidet når døve fra foreninger i inn- og utland kom på offisielt besøk til Kristiania, Bergen eller Trondheim.²⁸⁵

I Stavanger var det ikke etablert noen døveforening før i 1901. I årene før foreningen kom hadde pastor dr.theol. Otto Jensen døvegudstjenester og andakter som han arrangerte etter samråd med C.Svendsen. Dr. theol. Otto Jensen skaffet de døve lokaler slik at det var mulig for dem å ha et samlingssted for gudstjenestene. Men han kunne selv ikke tegn, så det ble holdt korte andakter med munnnavlesning som eneste hjelpemiddel.²⁸⁶ Disse samlingene var også et arnested for den kommende døveforeningen i byen.²⁸⁷ Dette tilfellet er et eksempel på at det ikke alltid var slik at døveforeningen var forløperen til en menighet. Døveforeningen kom etter at "menigheten" var fastlagt. Men noen menighet i egentlig forstand fantes det ikke, fordi menigheten hadde ikke noen formell tilknytning til kirken som gjorde det naturlig å kalle den menighet med geistlig tilsyn (biskop) og statlig lønnet prest knyttet direkte til den. Men det var en menighet i den forstand at den er knyttet til et gudstjenestefelleskap. Samlingene

hos pastor dr.theol. Otto Jensen var allerede en forsamling av troende døve som kom sammen til gudstjeneste (menighet), mens etableringen av en forening kom som et resultat av at døve kunne samles til gudstjeneste.

Det var en vekselvirkning mellom gudstjenestesamling og uformell samling etter gudstjenestene som førte til at døveforeningen ble startet. C.Svendsen besøkte også "menigheten" i Stavanger når han reiste rundt til døve i distriktene.

De døve i Stavanger fortsatte dette samarbeidet med C.Svendsen etter at døveforeningen etablerte seg i Stavanger. Samarbeidet var knyttet forkynnertjensten i foreningen. C.Svendsen skulle ha alle gudstjenestlige handlinger, mens døveforeningens formann Samson Hauge skulle ha andakter ved møter og foredrag i regi av døveforeningen når C.Svendsen ikke var tilstede.²⁸⁸ C.Svendsen holdt også foredrag i døveforeningens lokaler (i Ynglingens lokaler) om etiske spørsmål (plikt i ekteskapet, alkoholmisbruk m.fl.) og etter møtet var ferdig ble det holdt gudstjeneste i St.Petri kirke.²⁸⁹ I 1903 flyttet menigheten og døveforeningen i Stavanger til det gamle skolehuset rett ved St.Petri kirke på Nytorvet. Kommunen gav de døve lov til å låne lokalet på den gamle skolen nesten gratis mot at de døve betalte 50 øre i regjøringsutgifter.²⁹⁰ Men heller ikke her ble det opprettet en egen prestedtjeneste før i 1907, der cand.theol. Hans P.Ruud, som hadde lært seg tegn og kunne kommunisere både med den eldre garde døve og den yngre garde som ikke hadde lært tegn men leste på munnen, holdt gudstjeneste for de døve.²⁹¹ Menigheten i Stavanger fikk også et eget kapell i Storhaugsveien 10, som ble innviet av C.Svendsen, Hans P.Ruud, sogneprest Selmer, prost Kristensen og Samson Hauge den 31.januar 1909.²⁹²

I Bergen hadde døveforeningen lenge hatt egne andakter (*søndagsskole*). I 1850 hadde cand.theol. Lars August Gleditsch startet "*Døveinstituttet i Bergen*"²⁹³, og her ble andaktstilbudet første gang gitt. I starten var disse søndagsskolene kun for døve konfirmerte menn.²⁹⁴ Disse søndagsandaktene ble videreført i døveforeningen Bergen når den fikk sine egne lokaler. Bergens døve fikk egen forening for døve i 1880, først da var det mulig å ha mere regl-messig andaktsliv. Andaktene ble holdt av styremedlemmer og hørende prester som hadde blitt invitert av døveforeningen.

Først i 1895 da døvepresten fikk midler til å reise til døveforeningen i Bergen og byens døve fikk en egen prest å forholde seg til ble det større oppslutning til gudstjenestene. Døvepresten ble en viktig støttespiller for foreningens medlemmer i utvikling av en menighet bestående av døve og pårørende. Conrad Svendsens besøk i Bergen førte til en sterkere felleskap og tilknytning til menigheten. Dette betydde bl.a. at de døve fikk et regelmessig gudstjenesteliv, med kirkelige handlinger som midtpunktet (dåp, nattverd, konfirmasjon, gravferd og sjelesorg). Forskjellen var nå at en egen prest for døve utførte handlingene i motsetning til tidligere, der presten ikke kunne kommunisere med de døve. Denne endringen gav de døve også uttrykk for til Svendsen, noe vi bl.a. ser i årsrapporten for 1896, der Svendsen skriver: "*...antallet af døve i Bergen er betydelig større end i nogen anden by udenfor Kristiania, og dels i at kravet paa at nyde godt af Guds*

*ord forkyndelse har været stærkere derfra, end fra nogen af de andre byer."*²⁹⁵ De døve i Bergen ytret også ønske om å få mere besøk av døvepresten (opptil 3 ganger året).²⁹⁶ Men etter en tid var også dette for lite, de ønsket seg : "...*flere, indtil maanedlige Gudstjenester i Bergen ved de døves Præst."*²⁹⁷

Etter hvert ønsket døveforeningen en fast døveprest-tjeneste i Bergen. Noen fast døveprest stilling for Bergen kom ikke før etter første verdenskrig (1921), som vi skal se nærmere på nedenfor.

Døveforeningen i Bergen samarbeidet med Svendsen om å finne døve i regionen som ikke hadde vært i kontakt med døvepresten før. Eller det kunne være døve som ikke var konfirmert eller som på noen annen måte ikke hadde motatt undervisning i kristendom eller eventuelt i andre fag.²⁹⁸ Samarbeidet med døvepresten gjorde det også mulig for de arbeidsløse døve i Bergen å få gode skussmål for nytt arbeid. I noen sammenhenger stod Svendsen også som garantist for de døve, enten i rettssalen eller i situasjoner der døve ble arrestert fordi de hadde vært innblandet i en konflikt.²⁹⁹ Endel av samarbeidet mellom døveforeningen og døvepresten var å rapportere om døve som hadde havnet "*i nøden*". Mange døve i byene hadde problemer med alkohol, og derfor prøvde døveforeningen å få døvepresten til å hjelpe der de selv sto maktesløse. Døveforeningen i Bergen hjalp også med formidling av døve som ønsket at barnet skulle bli døpt eller par som ville vie seg eller som ønsket andre kirkelige handlinger. Det samme gjaldt syke og gamle døve som trengte besøk av døvepresten, døveforeningen hjalp presten med å finne disse døve eller å sette døve i kontakt med døvepresten.³⁰⁰

Den nære kontakten mellom døveforeningene og døvepresten gjorde det mulig å knytte døve til døvekirkelig fellesskap som det tidligere ikke var anledning til. Døve fikk også mulighet til kirkelige handlinger ved at døveforeningen sto for invitasjonen av døvepresten. Nå hadde også døveforeningen en egen sykekasse i foreningen som skulle på samme måte som i Kristiania dekke bl.a. begravelser. Denne Akassen" skulle dekke sykdom og gravferd for de fattige døve som ikke selv hadde økonomiske muligheter til å dekke dette for sine pårørende.³⁰¹ Dette lettet også arbeidet for Svendsen, når han skulle hjelpe fattige døve.

5.1b) Nye menigheter

For de døve nordpå kunne det by på problemer at de ikke var organisert og at de i midten av forrige århundre ikke hadde noen fast menighetsfellesskap med døve. Før døvepresten kom på besøk til de døve i nordområdene var menighetsfellesskapet kun knyttet til de døves besøk i den hørende lokale menighet. De døve i Nordland og Finnmark fikk besøk av døvepresten selvom de ikke hadde egen forening for døve.³⁰² Dette er en de mange eksempler på at døve ikke var organisert som forening før menigheten kom. Slik sett følger den mønsteret til de andre foreningene som hadde blitt etablert i de andre store byene.

De døve samlet seg til gudstjeneste, hver gang C.Svendsen besøkte Tromsø. Her var også menigheten starten på en døveforening. Disse årlige besøkene av døvepresten til Tromsø førte til at de døve startet en forening for de døve(1907)³⁰³. Her fortsatte de døve med det menighetslivet de hadde før foreningen startet, men nå med egne andaktsholdere fra Tromsø stift (pastor Skjeseth, pastor Olaf Thormodsæter og res.kap.B.Christensen³⁰⁴), i tillegg til besøkene fra C.Svendsen. En av predikantene, Pastor Gustav Skjeseth hadde lært seg noen tegn slik at han kunne gjøre seg forstått blant de døve.³⁰⁵

På bakgrunn av den økte aktiviteten i Trondheim og Bergen fikk C.Svendsen tillatelse av KUD til å foreta 4 reiser i året. Dette inkludert reisene i januar og juni/august. Men dette betydde ikke flere besøk til de nordlige områdene (Bodø, Harstad, Tromsø). Selvom døvepresten kom en gang i året til disse stedene syntes de døve dette ikke var nok, og de døve valgte med den døve emisæren og gårdbrukeren C.O.Olsen i spissen å starte en egen forening som skulle hjelpe de døve med åndelig opplysning og andaktsliv i 1905. Harstad ble utgangspunktet for foreningen med egne lokaler som skulle ivareta de åndelige behovene for de døve i Bodø, Tromsø og Harstad. Dette var et tilbud ment som et supplement til døvepresten ene besøk i året.³⁰⁶ Denne foreningen hadde som mål å gi de døve: "...*kristlig opplysning og liv.*"³⁰⁷ Foreningen fikk navnet *Harstad Kristlige Forening* som dekket de tre største stedene i Nord-Norge pluss at de inviterte til større samlinger med spesiell invitasjon til de døve i Finnmarks-området. Men akkurat denne foreningen skulle bli et stort problem for Svendsen. Spesielt den døve emisæren C.O.Olsen skulle bli sentrum for en stor konflikt mellom det høykirkelige arbeidet som Svendsen stod for og det lavkirkelige arbeidet som C.O.Olsen utførte,³⁰⁸ noe vi skal se nedenfor.

Disse områdene hadde dårligst utbygd døvekirkelig tilbud, så derfor var det veldig opp til den enkelte døve og skaffe seg tilgang på kirkelige handlinger.

I sør var situasjonen som før, d.v.s. at døve hadde egen menighet i Stavanger, Bergen, foruten hovedkirken i Kristiana. En endring kom det imidlertid i sørregionen. Døveskolen i Kristiansand (opprettet i 1850)³⁰⁹ hadde lenge trukket døve til andakter på skolen. Men når skolen i 1893 ble lagt ned som følge av Stortingets vedtak om en landsorganisasjon av døveskolene,³¹⁰ reiste mange døve til Stavanger for å delta på gudstjenester der. Men etterhvert fikk de besøk av døvepresten og hans hjelpeprest cand.theol. Olaf Thormodsæter³¹¹ i Kristiansand (kommer tilbake til nedenfor). Dermed fikk også de døve i Kristiansand en menighet. Døvepresten hadde gudstjenestene i domkirken i byen.

Men som oftest velger de døve å følge gudstjenestene i de lokale kirken e når døvepresten ikke var tilstede, med det vanlige kirkeritualet. Dette ønsket biskopen i Kristiansand å endre på, så i et brev til C.Svendsen den 16.november 1908 ber biskop Vilhelm Schjelderup om kopi av ritualet som Svendsen bruker i døvekirken i Kristiana.³¹² Svendsen sendte Schjelderup kopi av: "*Et gammelt rituale for gudstjenester i de døves kirke.*"³¹³ Så fikk prestene i sognet beskjed om å ha gudstjenester for døve i den lokale kirke etter dette ritualet. Dette skulle tjene som

erstattning inntil døvepresten kunne ha fellesgudstjeneste den ene gangen i året han reiste innom de døve i Kristiansand. Disse gudstjenestene hadde ikke et organisert menighetsliv, slik som Stavanger hadde, med faste gudstjenester og aktive døve som organiserte andakter utenom besøkene fra døvepresten eller forsøkene på ha gudstjenester av byens prester. Vi får ikke vite hvordan denne ordningen fungerer i noen av de kildene som har vært tilgjengelig i denne fremstillingen, så derfor kan vi ikke påvise om denne ordningen fungerte eller ikke.

Vi har nå sett nærmere på hvilke nye menigheter som ble utviklet i kjølevannet til Svendsens besøk rundt om i landet. Nå skal vi nærmere på hvordan det døvekirkelige arbeidet til presten ekspanderte i de første årene han ble innsatt.

5.1c) Døveprestens arbeidsområder utvides

Foruten de instruksfestede oppgaver (Gudstjenester, husbesøk o.s.v.) fikk Svendsen oftere og oftere henvendelser fra døve som ønsket besøk fra døvepresten. Et annet problem som ble mer og mer synlig, var alle de døve som verken kunne skrive eller lese. Disse døve hadde ikke fått noen skolegang eller noen form for organisert undervisning av noe slag. De gikk under betegnelsen "*ikke-underviste døvstumme*"³¹⁴ (fantas ca.200 av dem i Norge³¹⁵), og C.Svendsen bestemte seg for å gi de grunnleggende undervisning i kristendom slik at de kunne konfirmeres og dermed ha borgelige rettigheter som gav dem mulighet til å f.eks. stemme under politiske valg (selvsagt bare menn). Disse kursene varte i en måned med hovedsiktemål å skaffe spesielt eldre "*ikke-underviste døvstumme*" de "*nødvendigste religiøse Begreper*"³¹⁶ slik at de kunne nok til overhøringen på konfirmasjons-gudstjenesten. Disse kursene var i første omgang beregnet for eldre døve i Tromsø og Finnmark. Det var også vudert å ha flere slike kurs andre steder i landet, det ble foreslått å se på hvilke erfaringer man hadde for disse kursene i nevnte område før man eventuelt kunne arrangere lignende kurser med lengre varighet i Kristiania og Trondheim.³¹⁷

På sine reiser oppdaget Svendsen at behovet for skoler var stort. Spesielt de døvstumme manglet skoletilbud da de ble plassert på de vanlige døveskolene, der de brukte den orale metode. Men nettopp fordi de var døvstumme, og dermed ikke kunne delta i undervisningen falt de fort av. Og ofte måtte de slutte på skolen eller de fikk ikke tilbud i det hele tatt, fordi "*skolestyrelsen*" oppdaget hvor lite språkferdigheter de hadde. Dette gjaldt spesielt barn med "*svage evner*", denne gruppen passet heller ikke inn i døveskolene, dermed sto de uten noen form for tilbud. Også eldre døve uten noen form for skolegang og heller hadde fått mulighet til å lære seg å lese og skrive, sto utenfor samfunnet som krevde et minimum av lese og skriveferdigheter. De fikk heller ikke "*gaa aa lese hos præsten*", og dermed var de faktisk uten borgerlige rettigheter.

Disse observasjonene gjorde at Svendsen i 1897 gjorde de første forberedelsene til å utvide disse kursene til å omfatte et hjem for "*ikke-underviste døvstumme*". Fordi han hevdet at disse kursene var for korte til at han følte de døvstumme

kunne fungere i samfunnet, selvom konfirmasjonen til de "døvstumme" gikk bra betydde ikke det at de kunne fungere i en vanlig jobb i samfunnet. Mange av dem kunne heller ikke ta vare på seg selv, fordi de hadde tilleggfunksjonshemmninger. De trengte et hjem og et å være for å få stell og omsorg. En annen viktig oppgave var å gi dem et sted der de "*daglig kan høre frelsens evangelium.*"³¹⁸

Svendsen tok kontakt med døveforeningene, velforeninger for døve og "*Det norske Lutherske indremissionsselskab*" for å få hjelp til å skaffe til veie et hjem for "*disse stakkals døvstumme*"³¹⁹. Svendsen fikk respons på sine henvendelser og "*Det norske Lutherske indremissionsselskab*" sa seg villig til å: "*...søge at reise et saadant hjem i nærheden af Kristiania og der søge at samle de ikke-underviste døvstumme til kurser...*"³²⁰. Han inngikk også en avtale med det samme "*indremissionsselskab*" om å hjelpe til med ledelse av undervisningen, under den forutsetning at han fikk tillatelse fra Kirkedepartementet til å ta seg tid til dette.³²¹ Han fikk avklaring på tillatelsen.³²² Svendsen fikk også laget et opprop der han ba om støtte til et hjem for døve, oppropet ble trykket i 14000 eksemplarer og noen av oppropene ble sendt til hovedstadens aviser pluss endel lokalaviser og selvsagt ble oppropet trykket i "*De døves blad*".³²³ I tillegg fikk så godt som alle landets menigheter tilsendt kopi av oppropet.³²⁴ Det kom inn midler fra alle kanter av landet både institusjoner og private sendte midler.³²⁵

Jeg vil vende tilbake til dette arbeidet senere i fremstillingen under den innsatsen C.Svendsen gjorde for "*Hjemmet for Døve*".

I tillegg til disse kursene, hadde også Svendsen en rekke nye verv og oppgaver innen døveforeningen, men også innen skoleverket. Svendsen fikk i 1896 henvendelse fra skolebestyrer Ernst Haderer Ziesler³²⁶ om holde barnegudstjeneste i døvekirken. Disse gudstjenestene skulle holdes med tale uten tegn, fordi skolene dengang bare lærte den orale metode til elevene og tegn var forbudt. Men ønsket om å ha egne gudstjenester for døveskolene ble større og Svendsen lovet å holde regelmessige gudstjenester for døve barn, først som prøveordning senere ble det fast ordning.³²⁷ I 1899 fikk C.Svendsen forespørsel om å ha tilsyn med religionsundervisningen ved Holmestrand offentlige skole for døve. Forespørselen kom fra betyteren ved "*Holmestrand offentlige skole for døve*", Hans Bjørset.³²⁸ Ordningen ble også sanksjonert og støttet av direktøren for "*abnormskole-væsenet*",³²⁹ Fredrik Oskar Guldberg³³⁰. Begrunnelsen som ble oppgitt i protokolen for "*Raadgivende komite*" var at sognepresten på stedet var svært tunghørt! og derfor ikke kunne ivareta tilsynet.³³¹ Døvepresten påtok seg oppgaven etter å ha fått komiteens godkjennelse.³³²

Svendsen hadde også en utstrakt brevveksling som økte etter hvert som han fikk sporet opp døve rundt om i bygdene og byene. Døveforeningen gav Svendsen tips om døve som ikke hadde kontakt med noen kirke eller som ikke fikk den geistlige betjening de hadde ønsket om å ha. I årsrapporten for 1896 skriver han at: "*....Jeg har saaledes iaar faaet ca. 400 breve fra døve udenfor Kristiania; dette antal vil vel tage yderligere til, ettersom jeg personlig lærer flere døve at kjende,*

men oppgaven maa vel være, om muligt, at faa besvaret alle disse breve."³³³ Dette virket som en umulig oppgave så, en av løsningene på dette problemet var å bruke "*De døves blad*" som brevkasse. Dette bladet ble også et viktig instrument for å nå ut til døve han ikke fikk tid til å besøke (noe jeg skal komme tilbake til senere).

Det ble også arrangert samtalemøter i døvekirken, som skulle være et sted der religiøse spørsmål slik som spørsmål i forbindelse med "Fader vor" og kristnes forhold til fornøyelser i tillegg til flere emner. Disse møtene ble avholdt hver 14 dag (på fredager). Disse møtene ble senere flyttet over til lokalene til "*De døves forening*", siden døveforeningen ønsket å ha disse møtene så åpne som mulig, slik at flest mulig døve kunne delta. Møtene var også åpne for hørende.³³⁴

Antallet konfirmanter økte også, fordi flere skoler ønsket at konfirmantene skulle konfirmeres av "*Presten for de døve*".³³⁵ Dette førte stadig flere reiser for den eneste døvepresten i landet.

Kravene til Svendsen ble stadig større og enda flere ønsket kontakt med døvepresten. Døvepresten ble oftere brukt av døve både i Kristiania, Bergen, Stavanger og Trondheim, i tillegg til turene lengst nordpå (Tromsø og Finnmarksbygdene). Det var stadig mere opplagt at en døveprest ikke kunne gjøre alt arbeidet selv, og døveforeningene i de store byene ønsket seg stadig flere besøk foruten at døve på de mindre stedene ville ha flere møter med døvepresten. Hvordan skulle man løse denne oppgaven?

5.1d) Krav om flere døveprester fra døveforeningene

Selvom det var flere av lærerne ved døveskolene som praktiserte "nødhjelp" for de barna og noen få prester i de større byene (Tromsø, Stavanger, Trondheim) sa seg villig til å hjelpe døvepresten, så var dette nødløsninger som ikke var tilfredstillende for døveforeningene. *Raadgivende komite* godkjente reisene til døvepresten etter anmodning fra biskopen, og C.Svendsen måtte ofte be om å forlenge noen av reisene fordi oppholdet i de to største byene, Trondheim og Bergen tok stadig mere tid etter anmodning fra døveforeningene i de to byene.³³⁶

De første kravene om få utvidet prestetjenesten kom fra Kristiania døveforening. Årsaken var den at døveforeningen i Trondheim ønsket å få døvepresten minst 4 ganger i året, og døveforeningen i Trondheim fikk ønsket sitt oppfylt etter å ha henvendt seg til *Raadgivende komite*. Men komiten gikk også videre en foreningen og sa at: "*....det endnu betydeligere Antal døve i Bergen - 130 mod 80 i Trondhjem - paa lignende Maade bør nyde godt af Prestens Besøg.*"³³⁷ Døveforeningen i Kristiania godtok en slik løsning på kort sikt, men at de ønsket: "*...at der skaffes de døve udover Landet øget geistlig betjening, uden at nogen Gudstjeneste i Kristiania sløifes...*".³³⁸ Komiten foreslo at de kunne løse dette problemet ved å bruke cand.theol. Olaf Tormodsæter som erstatning i Kristiania mens døvepresten var bortreist. Den samme komiten foreslo at Olaf Tormodsæter

blir ordinert som "*Hjelpeprest*" inntil man fant en mere permanent ordning i de to landsdelene.³³⁹

Olaf Thormodsæter³⁴⁰ var da ansatt som lærer på det nyopprettede "*Hjemmet for døve*" på Nordstrand (1898). Han ble ansatt på "*Hjemmet for døve*" i november 1899 som lærer og husfar. Han hadde tidligere arbeidet for "Kristiania indremission" som forkynner, men fikk tilbud om å overta stillingen som husfar og lærer i kristendom på "*Hjemmet for døve*" etter Svendsen. Han var selv tunghørt, og hadde begynt å lære seg tegn etter ansettelsen som lærer.³⁴¹ På grunn av den store arbeidsbyrden for Svendsen begynte Thormodsæter og virke som vikar for Svendsen når han var bortreist fra Kristiania, en jobb han utførte siden han ble ansatt ved "*Hjemmet for døve*".³⁴² Etterhvert ble reisene utenfor Kristiania mer og mer slitsomt for Svendsen, slik at det ble nødvendig å få hjelp til å foreta reiser utover i landet. I 1903 spurte Svendsen Thormodsæter om han kunne tenke seg å bruke sin tid utenfor Kristiania til å besøke døve, Thormodsæter sa seg villig til å bruke sommeren til å reise rundt i distriktene. Senere ble det flere og oftere besøk for Thormodsæter i landsdelene.³⁴³

Det var da naturlig å spørre ham om å bli "*Hjelpeprest for de døve*". Olaf Thormodsæter aksepterte henvendelsen og sa seg villig til å være "Hjelpeprest for de døve". Formannen i "Raadgivende komite" Gustav Jensen ble bedt av komiteens medlemmer til å undersøke muligheten for å ordinere Thormodsæter til "Hjelpeprest".³⁴⁴

Januar 1905 sender "Den raadgivende komite" et brev til departementet om: "*....at det maatte blive cand.theol. Olaf Thormodsæter tilladt at modtage kirkens ordination som hjelpeprest hos de døves Prest.*"³⁴⁵ De sendte også en erklæring fra Thormodsæter, der han sier seg villig til å stille opp som prest uten å få "*Vederlag*" for gjerningen som hjelpeprest for de døve (han klarte seg med lønnen som husfar på Hjemmet for døve). Han hadde også fått "gunstige vidnesbyrd" til fordel for hans prestegjerning som også ble sendt med søknaden til departementet.³⁴⁶ Departementet godtar henvendelsen og ber biskopen om å forestå ordinasjon av Thormodsæter. Den 30.juni 1905, blir cand.theol.Olaf Thormodsæter ordinert til "*hjelpeprest hos pastor Conrad Svendsen*"³⁴⁷ . I biskopens reise- fravær var det stiftsprost Gustav Jensen som forettet ordinasjonen, samme person var også formann i "Raadgivende komite". Da Thormodsæter studerte ved universitet, var Gustav Jensen lærer ved samme fakultet og nå var han ordinand av samme Thormodsæter.³⁴⁸

Etter et sterkt ønske fra de døve i Tromsø, ba departementet Den raadgivende komite om å vurdere muligheten for å sende Thormodsæter til Tromsø som stiftskapellan. Komiteens formann svarte på henvendelsen fra departementet og sa at det for komiteens del ikke var noe å innvende.³⁴⁹ Thormodsæter arbeidet som konstituert stiftskapellan i tre måneder fra april til juli 1907 (som vikar for stiftskapellan), her hjalp han også døve som hadde behov for assistanse fra en døveprest, i tillegg til at han betjente han en hørende menighet (Karlsø menighet).³⁵⁰ Det ble ansatt en vikar cand.theol. David Olsen Sandholt³⁵¹ som

skulle overta funksjonene hans mens Thormodsæter i tre månedene var i Tromsø.³⁵² Etter å ha vært i Nord-Norge, kom han tilbake til den samme stillingen, som husfar og lærer ved "Hjemmet for døve". Arbeidsoppgavene i Kristiania vokste, fordi Svendsen stadig ble bedt om å reise til forskjellige menigheter rundt om i landet og flere døve ønsket mere besøk.

Bergen døvstummeforening skrev i et brev i 1907 til kirkedepartementet om å få anledning til å ha månedlige gudstjenester i Bergen istedenfor de 4 gangene i året de til nå hadde fått tilbud om. De ønsket at døvpresten skulle komme oftere fordi de over 100 døve trengte sårt en prest som kunne hjelpe dem med åndelige og sosiale problemer de døve i byen hadde. Men Conrad Svendsen uttaler i en rapport til raadgivende komite at han som eneprest ikke kan påta seg mere gudstjenester i Bergen, fordi dette ville gå ut over de andre menighetene han arbeidet i forhold til. Den eneste muligheten er om Thormodsæter kunne løses fra sin stilling som husfar og lærer på Hjemmet for døve, slik at han kunne bruke all sin tid som hjelpeprest for de døve. Rent praktisk vil dette også fungere bedre fordi han som døvprest kan bruke mere tid på de andre menighetene. I tillegg var også transportmulighetene blitt bedre med den nye Bergensbanen som ble åpnet 27.november 1909³⁵³, og dette lettet reisemulighetene for hjelpepresten. Foreningen i Kristiania støttet forslaget om å få Thormodsæter som hjelpeprest, men frarådet at Svendsen skulle reise mere utenfor Kristiania.³⁵⁴ Dermed lå forholdene tilrette for at en ny stilling kunne utredes av de berørte parter, KUD og raadgivende komite.

I Olaf Thormodsæter heltidsansatt hjelpeprest

Etter å ha motatt anmodningen fra "Bergen døvstummeforening", den 26/9-1907, om å få flere besøk fra døvepresten valgte komiteen å komme med følgende uttalelse: "...Den raadg. Komite, som er overbevist om utilstrække-ligheten af en, om end noksaa dyktig Prests Arbejde blant vort vidstrakte Lands omtrent 1500 voksne døve, tillader sig at foreslaa, at der indtil videre oprettes en Hjælpepreststilling for Arbejdet blandt de døve, aflønnet med Kr.2000 og med Rejsegodtgjørelse."³⁵⁵ Men komiten forut-setter at dette bare er en nødløsning, inntil man får en varig løsning på presteproblemet. Fordi en slik stilling vil ikke kunne dekke opp den store mangel på prester for døve, men bare avhjelpe den i et kortere tidsrom. Den store geografiske avstanden mellom døvemenighetene og enslige døve som ønsker geistlig betjening av en døveprest, kan ikke avhjelpes uten at det ansettes minimum tre ekstra døvepreststillinger plassert i henholdsvis: "...søndenfjeldske, en for det vestenfjeldske, og en for det nordenfjeldske Norge."³⁵⁶ Komiteen viser til Sverige hvor de påpeker at svenskene har tilsatt 7 prester for døve.

Conrad Svendsen får i oppdrag å utrede en løsning som skal forelegges komiten og de skal så komme med en utalelse som sendes til KUD for behandling innen året er omme³⁵⁷ (se nedenfor).

Departementet får en søknad fra raadgivende komite via biskopen (med anbefaling) om tilskudd til en hjelpeprest for døve den 7/11-1907.358 Den 28.november 1907 svarer KUD at: "...*det ikke finder tilstrækkelig grund til allerede for nærtkommende Budgettermin at bevilge midler til en Hjælpepreststilling.*"359 Men departementet vil overveie muligheten for å gi tillatelse til å redusere antall reiser for Svendsen til Trondheim, slik at døvpresten kunne få mere tid i Bergen.360

Den 13.desember s.å. sender biskopen i Tromsø over en søknad fra døve i samme by om å få utvidet antall gudstjenester fra en til fire gudstjenester i året. Det ble også sendt med uttalelse fra *De døves forening i Kristiania* og Conrad Svendsen.361 Døveforeningen vil ikke tilråde en slik ordning fordi de allerede opplevde at Svendsen ikke hadde nok tid for de døve i Kristiania. De anbefaler i stedet at det opprettes en lønnet hjelpepreststilling slik at situasjonen for de døve ellers i landet kan bli bedre.362

Opp i alt dette sender Thormodsæter en anmodning til biskopen om å få tiltre stillingen som hjelpeprest i Nordstrand sogn. Biskopen sender anmodningen videre til raadgivende komite for uttalelse.363 Anmodningen blir etter tvil godkjent, med den betingelse at stillingen ikke skulle vare lenger enn til mai - måned fordi de døvepresten ville trenge ham når han skulle begynne å reise i sommermånedene. Den raadgivende komite foreslår samtidig å få en lønnet hjelpeprest - stilling og at de har Thormodsæter i tankene med hensyn til å beskikke ham til hjelpeprest for landets døve.364

Komiteen vedtar å sende en søknad til Stortinget med henvisning til erklæringene fra døveforeningen i Tromsø og *de døves Prest* om at det er ønskelig å få en ekstra lønnet stilling som *Hjelpeprest for de døve*. Begrunnelsen var at det var en: "...*Nødstilstand tilstede, som raaber efter snarlig Hjælp.*"365 De håpet å få Stortinget med på anmodningen hvis de framstilte saken som ytterst prekær. Det kom forsatt ikke noe svar fra departementet.

I mellomtiden virket Thormodsæter som ulønnet hjelpeprest for de døve, så sant det lot seg kombinere med husfar- stillingen på "Hjemmet for døve". Blant annet reiste Svendsen og Thormodsæter samtidig i 3 uker rundt i distriktene for å sikre best mulig dekkning i den korte tiden hjelpepresten hadde tid. Thormodsæter fikk ansvar for å ha: "...*særligt ophold i Kristiansand og Stavanger.*"366 Årsaken til at reisen ble innvilget var at Svendsen skulle få tid til å ha et lengre opphold i Bergen (14 dager) fordi de døve i Bergen stadig ønsket døveprestens besøk.367 I fra samme by kommer det en anmodning til Stortinget om å få utvidet geistlig betjening av de døve i Bergensområdet. Stortinget sender anmodningen til KUD som igjen sender den til raadgivende komite for få en uttalelse fra komiten og presten for de døve.368 Komiteen blir enige om en uttalelse til departementet som lyder slik:

"...*det har lenge været Erfaring for, at de døves geistlige Betjening i vort udstrakte land efterlader meget af ønske. De døves Prest har med sit utrettelige og dyktige*

*Arbejde en stadig Følelse af hvor meget han kommer til kort. Og den række Andragende om utvidet prestelig Hjælp som er indkommet fra de døve i de større Byer og hvis Hovedtanker deles af de døve over vort hele Land, giver et umiskendeligt Vidnesbyrd om de samme mangelfulde Forhold. Den raadgivende komite har derfor anmodet Pastor Svendsen om at give en Oversigt over de tilsvarende Forhold i andre Lande og at udtale sig om den Ordning som hos os maatte være den tjeneligste."*369

Uttalelsen blir oversendt til KUD, og blir med i den innstillingen som departementet kom med for budsjett terminen 1909-1910.

Svendsen hadde i 1907 fått i oppdrag å lage et forslag til raadgivende komite om muligheten for å opprette tre prestestillinger. I forslaget sitt, som kom til komiteen i slutten av året, foreslå han en tredeling av prestedistriktet sitt. Disse stillingene skal da dekke tre større distrikt: en stilling for det "*søndenfjeldske*", en for det "*vestenfjeldske*" og en for det "*nordenfjeldske*". Men i sin uttalelse sier han et godt første steg er å få ansatt en hjelpeprest stilling for døve. Han understreker at dette kun kan være en midlertidig løsning til det blir bevilget midler til tre stillinger for de nevnte distrikt. Fordi andre land sånn som Sverige hadde mange flere stillinger for de Norge (syv døveprester). Rådgivende komite støtter en slik uttalelse og sier at: "*...man deri kun vil have en midlertidig Hjælp, og at den Betryggelsen hvorved Norge i omsorgen for sine døve ikke skal ligge alfor langt tilbage for andre Lande.*"370 Denne uttalelsen blir sendt til kirkedepartementet via biskopen for nærmere drøftelse. Departementet svarer i et brev den 12.11.1908 at de etter å ha drøftet dette med Stortinget har fått løfte om å ta opp dette spørsmålet om tilskudd til hjelpeprest allerede til neste budsjetttermin. KUD ønsker videre å få vite fra raadgivende komite og døvepresten hvor stor lønnen til hjelpepresten skulle være. I tillegg ønsket de å vite hvordan stillingen skal reguleres i forhold til Svendsens stilling.371

I et møte komiteen hadde den 2/12-1908 ble det fremlagt en uttalelse fra C.Svendsen der hjelpeprestens rolle blir nærmere definert. Hjelpepresten skulle ha det samme tjenestemessige forhold til "*de døves Prest som ellers en Hjælpeprest til Sognepresten*"372 Men dette forutsatte visse endringer i stillingsinstruksen for denne tjenesten, siden den skulle betjene en spesiell gruppe som var spredd over hele landet og ikke geografisk knyttet til et sted. Videre foreslår Svendsen en årslønn på 2400 kr., som var den samme lønnsgruppe som stiftskapellan.373

Raadgivende komite støttet enstemming erklæringen som Svendsen hadde gitt til komiteen. Med uttalelsen fra Presten for de døve, føyde de til at det var viktig for komiteen at hjelpepresten oppholdt seg i lengre tid i storbyene (Bergen, Trondheim og Tromsø), spesielt i vintermånedene fordi mange døve var samlet i storbyene og de hadde vanskeligst om vinteren.374 Skrivet ble sendt til departementet via Biskopen dagen etter behandlingen i styremøte.375

I mellomtiden hadde kirkekomiteen i stortinget gitt innstilling til departementet om se nærmere på budsjettet for neste budsjett-termin for å gi plass til en: "...*udvidelse af den prestelige betjening for de døve.*"³⁷⁶ Departementet gav ingen skriftlig svar på komiteens innstilling og derfor ble saken tatt opp på nytt under stortingsforhandlingene den 22.februar 1908, der kirkekomiteens formann Hans Jacob Horst (f.1848-d.1931)³⁷⁷ igjen peker på den store nød blant de døve og at det er nødvendig for de døves velbehag å utvide den geistlige betjening av de døve. Statsråd Berge sier at anmodningen skal tas til følge og følges opp av KUD. Ved votering blir komiteens innstilling om utvidelse vedtatt.³⁷⁸ Dette resulterer i at det blir funnet plass til utvidelse av døvepresttjenesten i budsjett for terminen 1909 - 1910. Den 9.mars 1909 blir det ved kongelig resulosjon vedtatt å opprette en stillingshjæmmel til.³⁷⁹

Fungerende kirkestatsråd Lars K.Abrahamsen (egentlig statsråd for handel og sjøfart³⁸⁰) sender et skriv til rådgivende komite der han snarest ber om at det utarbeides en instruks for hjelpepresten. Instruksen skal da særlig ta med i betraktning det rådgivende komite tidligere hadde anbefalt, at hjelpepresten bruker noe lenger tid på de store byene utenfor Kristiania.³⁸¹

Fem måneder senere kommer utkastet til en instruks for hjelpepresten, laget av Svendsen. Komiteen hadde ingen innvendinger på utkastet og vedtok å sende den til biskopen for godkjenning.Utkastet var identitisk med den som Svendsen hadde foreslått i uttalelsen som han gav til rådgivende komite angående opprettelse av en hjelpeprest-stilling. De eneste tilføyelsene som ble gjort var knyttet til priotering av reiseområder (spesielt de store byene Trondheim, Tromsø, Bergen og Stavanger). ³⁸² På samme tid ble det drøftet muligheten for å få ordniert Anton Larsen, skoleinspektør ved *Stavanger folkekole*³⁸³ som prest for de døve i Stavanger. Nesten alle medlemmene i komiteen (Ragnar Ziener, Charles Leisner og Sewell) ønsket å jobbe frem mot at stillingen ble lagt inn under Svendsen som sogneprest, mens formannen Gustav Jensen ville ha en nærmere uttalelse før han ønsket å vedta en slik ordning.³⁸⁴ Noe som senere skulle vise seg å ikke være helt uproblematisk (som vi skal se på nedenfor).³⁸⁵ Thormodsæter hadde også i samme møte blitt bedt om å gi en skriftlig erklæring der han bekreftet at han tok i mot stillingen som Stortinget hadde bevilget kr. 2400 i støtte til.³⁸⁶

Den 16/6-1909 skriver biskopen et brev til rådgivende komite, der han informerer komiteen at Thormodsæter formelt er opptatt som hjelpeprest for de døve, slik brevet fra kirkedepartementet sendt biskopen 12/6-1909 forutsette. Månedslønnen ble satt til 200 kr. og skulle utbetales via skattefogden i Kristiania.³⁸⁷

Allerede ved dette tidspunktet så hadde Thormodsæter startet sin reisevirksomhet og besøkte steder som Lyngen, Trondheim m.fl. steder.³⁸⁸ Den andre betalte døveprest-stilling var et faktum. Noe som førte til en enda større utvikling av en geistlige betjening av døve.

5.1e) Nødløsninger - pionerånd og lappverk

Selv om det nå hadde blitt to stillinger som skulle betjene landets døve, betydde ikke at de døve var fornøyd med den ordningen eller mangel på ordning som fant sted i enkelte av landsdelene. Selv om prestene reiste så ofte som de kunne så betydde det at mange døve ikke fikk besøk av en døveprest før det var gått flere år. Bygdene var verst rammet. De fikk bare sporadiske besøk da prestene prioriterte storbyene, der det var flest døve. C.Svendsen fikk ikke de 3 prestestillinger fordelt på tre distrikter slik han foreslo for rådgivende komite. Derfor ble man nødt til å ty til midlertidige løsninger.

En av de distriktene som ikke var fornøyd med de to stillingene som fantes til rådighet, var Stavanger døveforening. De hadde tidlig (jfr.ovenfor) brukt predikanter som "hjelpere" (Otto Jensen, Samson Hauge og Hans P.Ruud). Hans P.Ruud (f. 1863 d.^) fungerte som prest for de døve når Svendsen ikke besøkte Stavanger døvemenighet, ved siden av stillingen som personellkapellan i Stavanger domkirke.³⁸⁹ Stillingen hadde blitt opprettet uten særlig innblanding fra Svendsen, det hadde vært en avtale mellom Otto Jensen og Svendsen om å hjelpe hverandre med å dekke opp geistlig betjening når Svendsen ikke hadde anledning til å komme. Stavangers døve var ikke fornøyd at denne ordningen ville forsvinne og hadde fått overtalt Hans P.Ruud til å forsette dette arbeidet etter at Jensen gikk over i en annen stilling og flyttet fra byen.

Stillingen var etablert på initiativ fra døveforeningen i samarbeid med prester som kunne tenke seg å gjøre en insats for de døve og den var ulønnet i første omgang. Siden Ruud var sogneprest i Stavanger by passet det bra at han brukte fritiden sin på de døve. Han hadde også lært seg noe tegnspråk slik at han kunne kommunisere med de døve. I tillegg var han også formann for døveforeningen i Stavanger.³⁹⁰ Når Ruud sluttet 18/4-1909, fordi han skulle flytte til Kongsberg overtok Anton Larsen "*gjerningen*" som prest.³⁹¹

Cand.theol. Anton Larsen (f. 1859 d.^) begynte som døveprest våren 1909, ved siden av stillingen som skoleinspektør ved Stavanger Folkeskoler.³⁹² Stillingen hadde fått finansiering av døveforeningen og menigheten pluss at de fikk støtte fra private "*fornemde og formuende*" stavangerfolk. Anton Larsens stilling var etablert utenom døveprestens kontroll, noe som døvepresten og rådgivende komite ønsket å forandre på. I rådgivende komite den 19/5-1909 ble det i møte den dagen diskutert muligheten for å omgjøre stillingen slik at Larsen kunne bli ordinert til døveprest i Stavanger, men på den betingelse av at tjenesten ble underlagt presten for de døve (Svendsen). Her ville Gustav Jensen formann i rådgivende komite gjerne ha en uttalelse først før han ville anbefale et forslag om å omgjøre stillingen.³⁹³ En av årsakene til at han ønsket en vudering er måten stillingen ble utformet på. Stillingen hadde vært en samarbeidsavtale mellom Svendsen og Jensen, men hadde nå fått en friere stilling i forhold døvepresten i Kristiania. Menigheten i Stavanger (som stort sett besto av de samme medlemmene som i døveforeningen) ønsket å utvide stillingen slik at Larsen kunne reise mer ut i distriktene utenfor Stavanger. Den rådgivende komite så ikke positivt på denne utviklingen og ønsket å knytte stillingen direkte til "*de døves Prests virksomhed*"³⁹⁴ og til den rådgivende komite. Det var protokollført at verken

presten for de døve eller rådgivende komite hadde fått anledning til å uttale seg om den "*nye ordning i Stavanger*"³⁹⁵, noe som også gjaldt en ny liturgi vedtatt til bruk i gudstjenestene. Svendsen foreslår overfor komiten at en henvender seg til departementet for å få stoppet vinteroppholdet til Thormodsæter i Stavanger og i stedet ber om å få bruke denne tiden i Kristiansand og Arendal. Denne anmodningen ble sendt til Biskopen i Kristiania for nærmere uttalelse der og siden sendt videre til departementet for avgjørelse der.³⁹⁶

Den 13/1-1910 skriver departementet tilbake til rådgivende komite, der KUD samtykker i at Thormodsæter sløyfer oppholdet i Stavanger og heller bruker lenger tid i Kristiansand og Arendal. I samme brev ønsker departementet forslag fra Svendsen og en uttalelse fra rådgivende komite angående "*nærmere Bestemmelser for Arbejde i Stavanger i sammenheng med de døves Prests Virksomhed*".³⁹⁷ To måneder senere skriver Svendsen et brev til departementet med sine forslag til endringer for tjenesten i Stavanger. Presten i Stavanger blir pålagt å skrive innberetninger til Presten for de døve to ganger i året (april og november), som skal inneholde opplysninger om virksomheten i Stavanger (gudstjenester). Samt at han skal sende alle tjenestebrev tjenestevei (altså gjennom Svendsen og som igjen sender den videre til biskopen i Kristiania). Deretter foreslår han at rådgivende komite skal gis anledning til å uttale seg om saker som angår den geistlige betjening for døve i Stavanger. Dette ville medføre en endring fra tidligere praksis der rådgivende komite kun uttalte seg om saker som Presten for de døve hadde fremlagt for komiteen. Forslagene ble sendt til skriftlig avgjørelse den 15/3-1910. Disse forslagene ble enstemmig anbefalt av den rådgivende komite i møte avholdt den 19/3-1910.³⁹⁸ I slutten av august samme år skriver departementet til Larsen og ber han om å rette seg etter de retningslinjer som Svendsen hadde gitt forslag om til rådgivende komite. Det vil si at Larsen skulle henvende seg til Svendsen angående alle deler av tjenesten som prest for de døve i Stavanger (innberetninger, gudstjenester m.m.).

Men når det gjaldt rådgivende komites ønske om å få rett til uttale seg om virksomheten i Stavanger, så ville departementet først vite hvilke saker komiteen ikke har fått seg forelagt og mulighet til å uttale seg om, før de eventuelt ville ta noe standpunkt til anmodningen. Såvidt departementet kjenner til er det bare en sak komiteen ikke har fått uttale seg om og det er innvielsen av det nye kirkekapellet i Stavanger.³⁹⁹ Allerede på dette tidspunktet hadde A.Larsen, må man anta, godtatt ønske fra APresten for de døve" og rådgivende komites om å sende slike beretninger til "Presten for de døve", siden Larsen ikke henvender seg til verken Svendsen eller rådgivende komite for å protestere på oppfordringen.

I et brev C. Svendsen sender til kirkedepartementet svarer han på de spørsmål departementet stiller. I brevet viser han til at det kan være nyttig for Rådgivende komite å ha innflytelse på gudstjenesteform og liturgi. Han viser til at biskopen i Kristiania og biskopen i Kristiansand har laget ulike former for liturgi for døve.⁴⁰⁰ Denne diskusjonen med departementet viser at det var viktig for både Svendsen og Rådgivende komite å ha innflytelse på stillingen i Stavanger.

Et par uker senere får Rådgivende komitè svar fra departementet på Svendsens brev. Departementet vil ta hensyn til rådgivende komitè's ønske om å få alle saker lagt frem før avgjørelsene treffes.⁴⁰¹ Desember 1911 ble det foreslått av Rådgivende komitè at denne skulle jobbe for å få lønn for døvepreststillingen i Stavanger av staten. Lønnen ble foreslått satt til kr. 600.- pr. år.⁴⁰² Forslaget ble støttet av departementet.

På våren 1912 kom det brev fra departementet der de informerer om Stortingets beslutning 13/3-1912, hvor pastor Anthon Larsen som hjelpeprest for Stavangers døve får kr. 400,- i året, altså 200 kr. mindre enn komitèen og departementet hadde foreslått. Pastor Larsen ble også invilget både skyss og kostgodtgjørelse. Men det ble understreket at dette bare var en midlertidig ordning.⁴⁰³ Når de nå fikk statligemidler ble Svendsen pålagt å skulle utarbeide en innstruks for stillingen.⁴⁰⁴ Samtidig kom det krav fra flere steder i landet (eks. Fra Trondheim og Harstad) om at det måtte opprettes flere prestestillinger for døve.⁴⁰⁵ Dette var jo i den rådgivende komitè's ånd. Derfor foreslår de at C.Svendsen skulle skrive en varm anbefaling om dette. Svendsen skrev en anbefaling og foreslo noen endringer, han ville at departementet skulle gi disse stillingene anstendig lønn for arbeidet. Det trengtes også stipendier for å utdanne prester til disse stillingene. I et eget brev (vedlagt Svendsens brev) gjentok Komitèen kravet fra 6/11-1907 og 3/6-1908 om å få tre faste stillinger fordelt i syd, vest og nord i landet.⁴⁰⁶ På forsommeren 1913 får rådgivende komitè beskjed fra departementet at det av budsjettmessige hensyn ikke var aktuelt for Stortinget å bevilge flere penger til de foreslåtte stillingene.⁴⁰⁷

Departementet godkjente instruksen for hjelpeprest-stillingen i Stavanger.⁴⁰⁸ Dermed hadde en ny døveprest-stilling blitt etablert som statlig finasiert ordning. Dette viste at samarbeidet eller rettere sagt samvirke mellom døvepresten og døveforeningen gjorde det mulig å opprette en enda en stilling med støtte fra statskassen. Selv om den frivillig etablerte stillingen ble møtt med skepsis før stillingen kom inn under vingene til "APresten for de døve". Etter at Larsen hadde akseptert stillingen på de premisser som rådgivende komite og Svendsen hadde lagt. Det var en nødvendig utvidelse av det døvekirkelige arbeidet for de døve i Stavanger. Mange av de oppgavene som døvepresten (Svendsen) og hans hjelpeprest (Thormodsæter) hadde tatt alene var nå vanskelige å håndtere uten hjelp. Området var stort og mange døve i distriktene utenfor Kristiania følte seg oversett av døvepresten og hans hjelpeprest. Det måtte en utvidelse til, de døve ønsket ikke lenger å vente i mange måneder før neste gudstjeneste ble holdt av døvepresten og hans medhjelper. Dette innså også C.Svendsen, og dermed ble det etablert en egen hjelpeprestetjeneste. Først i samarbeid med døvepresten og etter at andre tok over stillingen ble premissene anderledes, det betydde at de døve selv ville styre prosessen. Etter en lengre tautrekking mellom døvepresten/rådgivende komite og de døve i Stavanger fikk de sin egen prest med statsstøtte. Nødløsningene ble permanente løsninger og hullene ble stadig mindre i det døvekirkelige arbeidet .

Betydde dette at alle problemer i forhold til foreningene var løst? Eventuelt hvilke ny problemer dukket opp?

5.1f) Samarbeidsproblemer i nord

Døveforeningenes samarbeide med døvepresten for Norges døve (Svendsen) hadde nesten alltid fått innpass i alle foreningenes styre og hadde stor innflytelse. Men noen foreninger var mere uvillige eller protesterte mere enn de andre foreningene, og spesielt gjaldt dette de nordlige foreningene i Harstad og Tromsø.

Årsaken til det er nok begrunnet i den store avstanden døveforeningen i nord følte til Kristiana og de andre omkringliggende sentrale strøk i det sørlige delen av landet. De synes å få alt mens de døve i nord måtte nøye seg med det ene besøket eller to de fikk året, mens en by som Trondheim fikk opptil 3-4 besøk i året (Jfr.ovenfor). Dette følte urettferdig for de døve i nord og de ønsket derfor hyppigere besøk. Men siden avstandene var såpass store og det bare var to prester som reiste over hele landet, og stadig i tråd med økende krav fra døveforeningene, ble det umulig å gjennomføre flere reiser selv om det var ønskelig. Derfor besluttet de døve i nord å opprette egne kristne foreninger som skulle ivareta de kristne døves interesser. Spesielt en av opphavsmennene bak Harstad Kristelige forening kom i søkelyset da døvepresten dårlig likte initiativet. Denne ble anmeldt for å ha misbrukt sin stilling som emisær etter å ha hatt tuktig omgang med unge menn. På bakgrunn av denne anmeldelsen, leverer han en erklæringen, der han forteller sin livshistorie (gjengitt nedenfor).

Denne personen var Carl Olaf Olsen. Han startet sin virksomhet i 1894, han konsenterte seg i den første perioden om å reise rundt i de nordlige distriktene; Harstad og Tromsø, for å besøke døve der. Han ønsket å vekke de døve til kristen tro.

Han hadde vokst opp i et pleiehjem i Trondheim mens han gikk på Trondhjems off. Døveinstitutt. Igjennom en vanskelig oppvekst der han etter eget utsagn ble utsatt for seksuelle overgrep på skolen, satte han i store religiøse og etiske grublerier i voksen alder. Der han gjennom "*bøn og kamp*" kom seg ut av de lastene han lå under for.409 Denne religiøse kampen førte til at han valgte å reise til døve i distriktet som hadde vært i samme situasjon som han selv for å prøve og hjelpe dem, noe som antyder at overgrep skjedde på døveskolene. Det fantes utsagn fra andre døve om at dette problemet eksisterte på døveskolene.

Etter reisen i 1894 fikk han et brev fra C.Svendsen der han ble beskyldt for å ha gitt seg ut for presten for de døve, samt at han hadde blitt utsendt av C.Svendsen. Olsen tilbakeviste disse påstandene og mente at de var løgn. Også ved senere reiser som Olsen foretok førte til at Svendsen (etter at han fikk vite om det via døve) skrev til Olsen og ba ham slutte med denne emisærvirksomheten. Noe som kan knyttes til den misnøye Svendsen hadde mot en lekmannsinspirert emisærvirksomhet. Det er ihverfall slik Olsen tolker anklagene mot ham.

Samtidig som disse anklagene fra Svendsen rettet mot Olsen blir kjent, dukker det en rekke beskyldninger om utuktig omgang med unge menn opp. Det ble sagt at Olsen hadde lokket unge menn til seg for å gjøre seksuelle tilnærmelser overfor dem. Samtidig ble det reist siktelse⁴¹⁰ mot Olsen på grunnlag av en større notis i "De døves blad", der det ble advart mot "*emissær Olsen*" og hans seksuelle tilnærmelser overfor unge menn.⁴¹¹ Ifølge Olsen skyldes de siste beskyldningene fra tiden Olsen gikk på døveskolen i Trondheim. Der de påståtte seksuelle overgrepene hadde ført til at han hadde fått problemer med skolens ledelse. Dette hadde fått ryktene om at han hadde drevet med noe "*usedelig*" til å svirre. Noe han mente å berodde på en misforståelse og ondt sladder fra døveskolene og Svendsens side.⁴¹² Olsen mente å ha blitt forfulgt av Svendsen i alt han hadde foretatt seg. Og derfor hadde han bestemt seg for å forklare seg for politiet, fordi saken hadde fått slikt omfang at han måtte forsvare seg.⁴¹³ Denne erklæringen blir sendt fra Senjens og Steigens politiembete til Kirkedepartementet⁴¹⁴ og siden til *raadgivende komite* med forespørsel om noe kunne gjøres for å beskytte de døve.⁴¹⁵

I et brev til departementet tilbakeviser Svendsen det som kommer frem i erklæringen. Han mener tvertimot at Olsen i sin erklæring innrømmer sin Alast" og at han ikke kan skyldes på andre fordi han vitterlig hadde utuktig omgang med unge døve menn som han ved hjelp av sin Astilling" som emissær "*tilraner seg*". Alle disse forholdene som avsløres i erklæringen hans, burde tilsi at han må stoppes er Svendsens konklusjon.⁴¹⁶ Svendsen får også støtte fra Rådgivende komite på å få stoppet Olsen. I et møte rådgivende komite holdt den 14.02.1908, ble det besluttet, etter å ha lest sakspapirene til KUD og hørt Svendsens forklaring, at man skulle utferdige en ny advarsel mot Olsen som skulle trykkes i De døves blad. Så sant ikke Olsen selv "*skriftlig og utvetydig forpligter sig at opføre med sin fordærlige virksomhed...*"⁴¹⁷ Den 29.04.1908 vedtar rådgivende komite å sende advarselen som ble laget ved forrige møte til trykking i De døves blad, fordi komiteen ikke har fått noen skriftlige erklæringer fra Olsen om å legge ned virksomheten sin. Advarlsen som departementet også fikk oversendt, inneholdt følgende uttalelse:

"I Anledning af de Beskyldninger som har været fremførte mod C.O.Olsen for usædeligt Forhold overfor Mænd har der nu været optaget Forhør paa forskjellige Steder. Kirkedepartementets raadg. Komite vedk. de døves geistlige betjening har faaet sig Sagens Dokumenter oversendt og gjort sig bekjendt med de fremkomne Oplysninger. Den finder, at Olsens Forhold overfor døve Mænd, baade efter Vidners Udsagn og hva han selv har erkjendt, har været saadant, at hans selvtagne Virksomhed som emissær for Fremtiden bør være udelukket. Vi advarer derfor de døve mod at støtte C.O.Olsens Virksomhed og henstiller til de mere udviklede døve og til de hørende (..)at drage Omsorg for at de døve holdes borte fra Olsens Indflytelse".⁴¹⁸

Det som er intressant med denne advarselen er at det er departementet som ber om råd fra komiten for hva de skal gjøre, og at rådgivende komite utformer advarselen før etter-forskningen er avsluttet av politiet. Når det gjelder avhørene

som er gjort viser det seg at avhørene var motstridende i forhold til påstandene som både rådgivende komite og Svendsen ville advare mot i "De døves blad". Mange av avhørene viste tvert i mot at det ikke fantes hold i alle påstandene. Et eksempel er at Olsen skulle misbrukt sin stilling som emissær. Avhørene tydet på noe annet. Noen av avhørene tydet på at noen hadde blitt utsatt for overgrep og misbrukt seksuelt av Olsen. Spesielt gjaldt dette unge menn som han hadde kontakt med gjennom sitt yrke som skomaker. Noen av de unge hadde blitt tilbudt lære plass hos Olsen, for siden blitt unyttet av Olsen, enten på reisen til Harstad, der Olsen hadde verkstedet eller hvis de døve ikke hadde stukket av før ble forsatt unyttet i Harstad.⁴¹⁹

Avhørene var ofte basert på rykter om at Olsen skulle ha unyttet sin situasjon som skomaker, men avhørene avslørte ingen sammenheng mellom emissærvirksomheten og seksuell utnyttelse av de døve han oppsøkte. Men likevel var der utsagn i avhørene som tydet på at det var dekkning for å etterforske Olsen for "*usædeligheter*" og på at noen av påstandene var riktige. Selvom Olsen aldri selv innrømmet å ha lokket unge menn gjennom sin gjerning som emisær eller som skomaker. Det eneste han ville innrømme var at han hadde seksuelle lyster i den kategorien "*utugtige*" under skoletiden og etter at han var ferdig med skolen, men som ikke lenger var et problem for han. Et annet moment er etterforskningens form. Det fantes ikke noen bevis for at disse hendelsene virkelig hadde funnet sted, annet enn disse avhørene. Det ble med andre ord, påstand mot påstand fra de menneskene som hadde angivelig vært utsatt for disse handlingene, i tillegg til Svendsens og rådgivende komites egne påstander om at Olsen skulle ha unyttet sin stilling. Et annet viktig moment for å forstå denne saken er Conrad Svendsens sterke engasjement mot Olsen. Hans sterke polemikk mot Olsen og hans påvirkning av rådgivende komite, som laget advarselen, kan ha grobunn i andre motiv enn hans bekymring for de unge døve. Det tyder i hvertfall de sterke beskyldningene som Svendsen kom med og som ikke kunne påvises i avhørene fordi de ikke var tema i forhørene eller fordi politiet ikke kunne finne en slik sammenheng som Svendsen beskyldte Olsen for. Det faktum at det ikke fantes andre døve emisærer rundt i landet, bekrefter dette synspunktet.

Det finnes en kobling mellom emisærvirksomheten og Conrad Svendsens ønske om å beholde forkynnervirksomheten til presteskabet. Det finner vi i ansettelsen av døveprestene Olaf Tormodsæter og forkynnere i Stavanger og Trondheim, som alle var cand.teol. Det samme gjelder Hjemmet for døve. Et annet moment som bekrefter dette, er den sterke betoningen av presteordinasjoner som vi stadig finner henvisninger til i De Døves Blad.⁴²⁰ I et tilfelle kobles annonsering av presteordinasjon sammen med advarsel mot C. O.Olsen.⁴²¹ Conrad Svendsen omtaler konsekvent C.O.Olsens emisærvirksomhet med "*anførsels-tegn*". Det som taler mot en slik kobling er at Svendsen ikke selv har fullført embetseksamen. Dette svekker argumentet om at Svendsen har en sterk embetstenkning knyttet til utdannelse(cand.teol.).

Siden det da ikke fantes noen egentlig bevis på påstandene om utukt ble etterforskningen stoppet og saken ble henlagt desember 1908. Det samme gjaldt etterforskningen av de impliserte lærerne og tjenerne på døveskolene. Departementet (KUD) bestemte seg derfor for å skrinlegge saken med den begrunnelse at siden saken ikke lenger gjaldt nålevende personer, var det ikke noe poeng å forsette å forfølge saken.⁴²² Hvorfor ansatte ved døve-skolene ikke ble utsatt for etterforskning er også bemerkelseverdig, fordi det var utsagn fra Olsen som tydet på at dette var et problem for skolene. Det er også grunn til å anta at det er årsaken til at departementet, rådgivende komite og Svendsen ønsket å dysse saken ned.

Men det ble fortsatt etterspill fra Svendsen og rådgivende komites side. Svendsen ønsket fortsatt å stoppe virksomheten til Olsen. Og sendte i 1910 Hjelpepresten Olaf Thormodsæter til Tromsø stift for å stoppe C.O.Olsen forsatte "*Efterstræbelser af de døve*".⁴²³ Han henvendte seg til departementet for å få tillatelse til å sende Thormodsæter til de områdene som; "*har været mest udsatte for C.O.Olsens fristelser*".⁴²⁴ Svendsen fikk tillatelse til å bruke Thormodsæter på de vilkår han søkte om. I noen måneder reiste Thormodsæter i Nord-Norge for å besøke de døve som hadde blitt "*udsatte*" for C.O.Olsen. Årsaken til dette er vanskelig å bringe på rene, fordi vi ikke har andre kilder enn de offisielle dokumentene i saken. Men det er grunn til å anta at Svendsen hadde behov for å styrke sin stilling som prest for de døve i tillegg til å yte "hjelp" for døve som hadde møtt Olsen.

Det underlige i denne saken er at vi ikke får vite noe om hvordan de døve i nord tar denne saken. Det virker som det er en sak som bare angår departementet, rådgivende komite, døveskolene og Svendsen. Ingen av protokollene, brevene eller dokumentene viser til f.eks. om Harstad kristlige forening har uttalt seg negativt eller positivt om saken. Det eneste vi kjenner til av skriftlige kilder på dette området er det et jubileumsskrift for Harstad kristlige forening skriver og her vil de ikke underslå Olsens innsats for foreningen, de skriver bl.a.: "*Foreningens første formann var den døve emissær*⁴²⁵ C.O.Olsen, som arbeidet for og blant de døve...."⁴²⁶, bak denne korte setningen er det ingen fortløse av det faktum at Olsen hadde vært formann for foreningen. En lignende støtte hadde Olsen, fra sin "*Overetssagfører*" Atle Øgaard, som skrev et brev til KUD for å gå i rette med Svendsens notis i de døves blad (1905). Han skriver bl.a.: "*...Hr. Olsen har fra alle hold her det bedste skudsmaal og hans Pengeaffærer som leder af en Mission blandt Døve heroppe er reviderede og befundne i orden*".⁴²⁷ Men helt ubetent er ikke denne saken for foreningen, fordi i Jubileumsskriftet står det videre, etter å ha nevnt gjenlevende i foreningens første tid, en enda kortere setning: "*Alle disse, unntatt C.O.Olsen som foreningen ikke har hatt kontakt med på lang tid, lever ennå*".⁴²⁸ Man må anta at striden rundt Olsen ikke var borte mens han var formann og derfor hadde Olsen trukket seg ut eller blitt tvunget ut av arbeidet i Harstad kristlige forening på bakgrunn av det oppstyret striden hadde skapt. Det må også være grunn til å anta at dette hadde ført til at foreningen heller ikke hadde noen kontakt med grunnleggeren av foreningen i de første årene etter striden.

Men noe positivt førte denne saken til. I et møte holdt den 14.juni 1910, mellom Harstad kristlige forening og hjelpepresten for de døve Thormodsæter ble man enige om å ha emisærer ssom skulle dekke de nordlige områdene. Den første som fikk døveprestens (gjennom hjelpepresten) samtykke som emisær var Conrad Isaksen fra Harstad. Han var født på Tranø på Senja og var døv. Han skulle dekke de nordlige områdene når døvepresten ikke hadde anledning til å besøke de døve i nord. Når økonomien til foreningen ble bedre skulle man utvide emisærvirk-somheten etterhvert. Men det ble understreket at dette var bare en midlertidig ordning til det ble etablert en egen prestatjeneste i nord.⁴²⁹ Men for at ikke det kristne budskap skulle forsvinne for de døve i nord, var det nødvendig å bruke ikke-geistlige døve til å forkynne og oppbygge døve brødre og søsken i nord. Den sentralkirkelig og høykirkelige embetstenkningen måtte vike for mere pragmatiske behov.

Carl Olaf Olsen saken førte til en endring i det døvekirkelige arbeidet, mye av den negative oppmerksomheten som denne saken måtte ha medført blant døve og hørende gjorde at man endret arbeidet i nord. Og døvepresten måtte tenke nytt.

Spørsmålet var hvordan kunne man nå de døve uten at døvepresten var tilstede og kunne besøke de døve som bodde spredt over hele landet? Den utfordringen sto igjen å løse og eneste måten det lot seg gjøre på var gjennom skrift.

5.1g) "De døves blad" som kommunikasjonsløsning

Et av problemene som Svendsen ofte møtte på var å holde kontakt med de døve utenfor Kristiania, mens han oppholdt seg hovedstaden. Han prøvde å holde kontakt med døve gjennom brev veksling (se ovenfor), men dette tok tid og han var ofte ute reiste noe som gjorde det vanskelig å få tid til å skrive. Dessuten så økte antall brev drastisk i løpet av en kort periode og han beklaget seg over hvor liten tid han hadde til å svare på alle henvendelsene.⁴³⁰

En løsning som åpnet seg var bladet "Journal for døve", som var et upolitisk organ for døve. Bladet ble startet av to døve Carl Werner og Christian Bjørnstad desember 1890, som et prøvenummer.⁴³¹

Christian Bjørnstad (f.1863 d.1891), sønn av husmann Jacob Bjørnstadeiet i Gudbrandsdalen, hadde gått på Balchen dövstummeinstitut. På den måten ble han kjent med flere andre kjente døve (Werner, Havstad, Dahl og Ascheoug). Han jobbet som typograf i 12 år. Han fikk privatundervisning og økonomisk støtte av Christian Gundersen. Han var svært opptatt av naturvitenskap og leste alt han kom over av litteratur på området.⁴³²

Den andre partneren i redaksjonen var Carl Werner (f.1854 d.1903), sønn av rørlegger, Johan Werner og husmor Concordia Werner (f.Huch). Begge foreldrene var fra Hamburg og utvandret til Norge for få seg arbeid. Carl Werner studerte i noen år arkitektur og senere også billed-skjærerkunst hos kunstneren Svelberg. I 1875 startet Carl en forretning i gummibransjen.⁴³³

En tredje viktig partner for de to overnevnte var Axel Fleischer, som var malermester i Kristiania.⁴³⁴ Han kjente både Bjørnstad og Werner fra skoletiden, og Fleischer hadde jobbet sammen med Werner i forbindelse med husbygging i Kristiania. I slutten av 1880-årene var situasjonen betydelig bedre for døve, slik at mange flere døve som hadde lært seg å lese og skrive. Men de savnet et medium som fremmet deres spesielle saker. Avisene var ikke intressert i å få døvesaker og det fantes heller ikke noen døve journalister som fremmet døvesaker. Dette savnet ønsket de to skolekameratene Werner og Bjørnstad å gjøre noe med. Etter å ha fått støtte økonomisk og lån av lokale fra Christian Gundersen satte de i gang med det første prøvenummeret i desember 1890.⁴³⁵

I løpet av et par måneder fikk bladet mange lesere og døve som ønsket å abonnere på bladet. Men ut på nyåret 1891 ble Bjørnstad syk og døde noen måneder senere etter et langt sykeopphold (16.mars) på Rikshospitalet.⁴³⁶ I Bjørnstads sted kom Ragnar Ziener som medredaktør til Werner.⁴³⁷ Han var kamerat av Werner og kunster⁴³⁸, de to hadde arbeidet sammen før og ble nå bedt av Werner om å hjelpe til i redaksjonen i en overgangsperiode, til de kunne finne en som var villig til å ha fast engasjement i bladet. Men Ragnar Ziener ble til 1894 og i perioder leverte bidrag etter den tiden også.

Bladet fikk problemer, fordi mange av de døve som abonnerte på bladet betalte ikke for abonnementet. Årsaken kan være de økonomiske vanskene som mange døve sto i på grunn av arbeidsledigheten. Den var utbredt blant mange døve. De klarte ikke betale det bladet kostet. Dette førte til at bladet en rekke ganger holdt på å gå inn. Dessuten hadde mange som arbeidet i redaksjonen et sivilt arbeid slik at de ikke fikk nok tid til bladet.

Dette var årsaken til at Conrad Svendsen begynte i bladet november 1892. Han hadde fra starten sendt bidrag til bladet og bl.a. brukt bladet til annosering av andakter og gudstjenester i døveforeningen. I 1894 overtok Svendsen bladet fordi det holdt på å gå inn etter en økonomisk vanskelig situasjon.⁴³⁹ Bladet fikk også en ny tittel "A De døves blad" under den gamle overskriften "A Journal for døve". Hvordan denne overtakelsen skjedde er man ikke sikre på, men muntlige kilder tyder på at Svendsen kjøpte bladet for 100 kr. av Carl Werner som stod som eier av bladet.⁴⁴⁰

I følge Svendsen skulle ikke bladet endres i sit "*hovedprincip*", den skulle beholde mye av sin profil. Det vil si at den skulle ha leserbrev, diskusjoner, artikler, nyhetsnotiser og annonsering fra døveforeningene og døvekirken (møter, foredrag m.m.). Men i tillegg kom det nå faste andakter fra Svendsen som ble trykket i hvert nummer.

Det kom også mere politisk stoff i bladene⁴⁴¹, dette kom samtidig med at bladet fikk mer kirkelig stoff også, spesielt om det døvekirkeligearbeidet i de andre nordiske landene som Danmark og Sverige.⁴⁴² Det kom også flere artikler om de amerikanske døve⁴⁴³ og Russlands døve.⁴⁴⁴ Bladet fikk et mere internasjonalt

preg, med utklipp fra andre europeiske og amerikanske aviser med døvestoff. Men hovedsiktemålet var døve i Norge og resten av Norden.

I januar nummeret (1896) av De døves blad skriver Svendsen en liten artikkel om hva som er tanken bak bladet. Hovedpoenget med bladet er i følge Svendsen: "...at det skal naa til, om muligt, alle døve. Først og fremst dem, som sidder ensomme ude paa landet, og somingen har at tale med, ingen som forstaar sig."⁴⁴⁵ Bladet var ment for de som ikke hadde noen andre og trengte kontakt og informasjon med andre døve. Bladet hadde også et klart evangeliserings-profil. Det skulle fortelle om Avort liv med Gud i himmelen".⁴⁴⁶ Han begrunner også overtakelsen av bladet med den "aandelige nød, som saa mange af vore tidligere elever er i"⁴⁴⁷, det skulle med andre ord hjelpe de tidligere døveskoleelevene, som ikke hadde godt verken åndelig eller matrielt. Dette ser vi også i årsrapporten til biskopen og departementet på slutten av 1896. Her skriver han:

*"...de fleste underviste døve har saa lidet sprog, at de ikke med udbytte kunde læse sin bibel eller anden bog, og at jeg derfor fandt det at være en opgave for mig at skaffe dem læsestof, afpasset efter deres sprogforaad og deres behov(..)De døves blad, som er skrevet i et enkelt sprog og som i hvert nummer indholder en kort prædiken, en liden opbyggelig fortælling, og iøvrigt andet stof, som kan interessere og belære dem."*⁴⁴⁸

Stoffet i bladet skulle hjelpe på lesetrening og deres gudsforhold. Dette var også en stor hjelp for de døve til å holde seg orientert om hva foregikk i døveforeningene. Alle årsrapporter og generalforsamlingsmøter fra døveforeningene ble trykket i De døves blad.⁴⁴⁹ Svendsen hadde tidligere Abruks" døveforeningene for å oppnå kontakt med døve som ikke hadde oppsøkt døvpresten. Nå kunne Svendsen gi tilbake noe av den hjelpen ved å gi plass til døveforeningene i bladet. Dette var også viktig for døveforeningene for å kunne rekrutere nye medlemmer til foreningene.

Men Svendsen brukte også bladet for få trykket sine synspunkter. Det være seg om foreninger eller private personer. Et tydelig uttrykk for det er saken mot Olsen, som jeg har omtalt i det forrige kapitlet. Her brukte Svendsen bevisst bladet for fremme sitt synspunkt, noe advarselen mot Olsen i 1905 tydet på (se ovenfor). Bladet var et talerør for døvepresten og ble det også i årene etter at striden med Olsen var over. Selvom hovedmotivet til Svendsen for å drive bladet var å hjelpe døve som var ensomme og for de som trengte en kontakt med andre døve og verden utenfor deres hjemsted, var bladet et organ for døvepresten. Det vises bl.a. i hans usagn om den åndelige nød (se ovenfor) blant de døve. Her er det tydelig evangeliseringsbehovet blant de døve som er størst og ikke nødvendigvis informasjonsbehovet, selvom dette også var et motiv. Bladet utviklet seg til å bli et kontaktorgan for døvepresten og døve som bodde spredt rundt i landet. De døve hadde siden 1895 sendt brev til Svendsen om ulike spørsmål de ønsket å få døveprestens svar på. Det kunne være religiøse spørsmål eller mere trivelle ting.⁴⁵⁰ Denne måten å svare på allmenne spørsmål sparte døvepresten for tid. Og gjorde mulig å nå flere på kortere tid.⁴⁵¹

Bladet hadde også en brevkasse som døve kunne gi beskjed til hverandre uten å måtte skrive et brev til hverandre som kunne være dyrt å sende. Det ble enklere når døvepresten kunne trykke brevet så de som fikk bladet kunne lese meldingen til dem der.⁴⁵²

Men selvom mange døve fikk bladet og bladet var mye brukt av døve, så var ikke de økonomiske problemene løst. Svendsen hadde så mange abonnenter som ønsket bladet men ikke kunne betale for det. Og Svendsen ønsket at bladet for noen av disse gruppene skulle være gratis. Men dette lot seg ikke gjøre uten en form finansiering som gjorde dette mulig. I 1906 samlet Svendsen støtte fra døveforeningene i Bergen, Stavanger og i Kristiania om å sende et skriv til Stortinget for å få økonomisk hjelp fra staten. Han fikk støtte fra kirkekomiteen i Stortinget. Og saken fikk også støtte i Stortinget, bladet fikk kr 750 årlig i støtte.⁴⁵³

Det ble da mulig å gi ut bladet oftere også til dem som ikke hadde penger til et abonnement. Dermed hadde Svendsen fått gjennomslag i Stortinget for å gi fattige døve et blad som kunne være kontaktpunkt til andre døve.

5.1h) Oppsummering

I dette kapitlet har jeg tatt for meg døvekirkens samarbeid med døveforeningene. Men jeg har også sett på hvordan foreningene påvirket kirkens arbeid. Vi sett konflikter med enkeltpersoner og døveforening og prest. Vi har også sett hvordan dette arbeidet utviklet seg og hvordan dette tok plass i en tid med få midler.

Nå er tiden inne for å se nærmere på han som startet det hele og hvilken bakgrunn han hadde for å drive dette arbeidet.

6. Conrad Svendsen foregangsmann for døvearbeid

Siden jeg har omtalt Svendsen mye tidligere i fremstillingen synes jeg det er nødvendig å ha en veldig kort biografi over hans liv. Derfor vil ikke denne biografien omtale alle de tidligere utsagene om Svendsen, men bare være en kort skisse over hans liv før han ble prest. Noen opplysninger vil bli gjentatt for få sammenheng i fremstillingen, men dette vil fremgå i de enkelte delene.

6.1a) Kort biografi

Conrad Svendsen er født i Bergen 19/8-1862. Foreldrene Johan Henrik Parrau Svendsen (skipsfører, f.1830 d.1910) og Lousie Margrethe Vogt (Svendsen, f.1836 d.1854) bestemte seg for å flytte fra Bergen til Ålesund fordi Johan Henrik Parrau Svendsen hadde fått jobb som havnefogd i Ålesund (1869).

Her fikk Conrad Svendsen sin skolegang. Han begynte som student i 1881 og startet med hebraisk (nevnt tidligere). Han tok anneneksamen i 1882 og hebraisk i 1883(også nevnt før). Høsten 1883 fikk han i forespørsel fra Kristian Martin Eckhoff om begynne som hjelpelærer ved Fredrik Balchens døvstummeinstitut. Siden han aldri hadde møtt en døv før var det en stor overgang. Han hadde egentlig tenkt å bli misjonær etter endt teologisk embetseksamen. Men han ble på Balchen døvstumme-institut. Fra 1/11 1884 ble han ansatt som førstelærer ved skolen og han la vekk alle videre studier ved universitet. Istedet konsenterte han seg om å sette seg inn døvundervisning. I 1886 ble han også ansatt ved fru Rosings skole for døve som førstelærer.⁴⁵⁵

På våren 1888 reiste Svendsen rundt i Europa (Danmark, Tyskland, Sveits, Italia og Frankrike) for å lære mere om døvundervisning, etter å ha fått et offentlig stipend. I 1889 gav han ut et hefte om denne reisen, som var rapport til KUD som "Atilbakebetaling" for stipendet.⁴⁵⁶

Han skrev også en rekke andre skrifter om undervisning som kom ut de to neste årene ("Praktisk veiledning til talefeil" i 1890 og "De døvstumme. Deres opdragelse i hjem og skole" i 1891).⁴⁵⁷ Senere ble han også redaktør for "De døves blad" (1892) som vi har sett tidligere. Og til slutt døveprest i den Kristiania og siden for hele landets døve.

Men hva var den egentlige årsaken for dette engasjementet for de døve? Hva var grunnen til at han valgte døveskolene og ikke fortsatte studiene og fullførte den teologiske embetseksamen?

6.1b) Bakgrunn for engasjementet for de døve

Det var ulike måter å bli døvelærer på, det viser den litt spesielle historien med Svendsen på. Men noen fellestrekk gikk igjen for hvordan man ble døvelærer. De

flESTE av lærerne var hørende, med unntak av den første her i Norge (A. Chr. Møller⁴⁵⁸), og de hadde lite eller ingen erfaring med døve fra før.⁴⁵⁹

Den tidligere omtalte Fredrik Glad Balchen (f.1815 d.1899)⁴⁶⁰, hadde heller ikke noen erfaring med døve. Men han hadde etter noen år som lærer i hørende skole (ved siden av studiet i teologi, som han senere oppgav), søkte i 1847 om å få et statstipend som Stortinget to år før hadde etablert for lærere som kunne tenke å jobbe med døve. Stipendet var spesielt beregnet på lærere som ville sette seg inn i "*talemethode*" slik Hill (se ovenfor) hadde utformet den. Han fikk stipendet og reiste til Tyskland for å lære hvordan metoden ble praktisert. Etter reisen vendte han tilbake til Kristiania og begynte å undervise noen døve i byen. Etterhvert fikk han sine egne lokaler og viste seg også som god pedagog blant foreldrene til de døve, fordi han fikk gode resultater. Han fikk også godt ry på seg blant døve som hadde gått på skolen. Både fordi han kommuniserte godt med elevene.⁴⁶¹ Dette gode rykte førte til stor pågang (fra 2-3 elever i 1848 til 100 i 1857) til skolen hans på Schafteløkken og han bestemte seg for å utvide staben sin.⁴⁶² Han var også kjent for å gi de tilsatte lærerne stor frihet i undervisningen og det var ikke nødvendig å bruke bare en undervisningsmetode (talemethode, naturlige tegn eller skriftmetoden⁴⁶³) for å oppnå resultater i klassene.⁴⁶⁴

Det var kanskje den tilnærmet like bakgrunnen til Balchen som gjorde at Svendsen ble inspirert til å undervise i døveskolen. Begge hadde studert teologi og avsluttet studiet og begge var kjent for sin evne til å kommunisere med elevene. Dette sammen med den friheten som Svendsen fikk som lærer i skolen, gjorde ham mer inspirert til å jobbe med døve. Det er ihvertfall sikkert at Balchen gav Svendsen jobben som lærer etter kort tid som vikar. Det var ikke lett å skaffe lærere til døveskolene og derfor hadde Eckhoff som dengang var husfar på døveskolen, fått spørsmål fra Balchen om han kunne skaffe en student fra universitet til å vikariere på skolen. Han fikk overtalt Svendsen til å oppsøke skolen, selvom han i utgangspunktet var skeptisk siden han aldri hadde møtt en døv før. I tillegg skulle han bli prest for de hørende etter at studiene var fullført.⁴⁶⁵

Derfor var det uaktuelt for ham å bli døvelærer, men fordi Eckhoff hadde spurt flere ganger, så lovet Svendsen å oppsøke Balchen. August 1883 gikk Svendsen til Balchen døveinstitutt som lå på Schafteløkkja på Frogner og møtte Balchen. Etter å ha snakket sammen så hadde Svendsen spurt om hvordan han kunne bidra siden han ikke hadde noen erfaring med døve og hadde fått i svar; "*Fisken lærer å svømme i vannet*".⁴⁶⁶ Dette utsagnet viser to sider av 1880-årenes situasjon, det ene at døveskolene ikke hadde noen opplæring å tilby Svendsen, og for det andre, den eneste måten å lære på var erfaring og den måtte han skaffe selv. Nå fikk riktignok Svendsen muligheten til å studere døveundervisning på studiereise noen år senere på statens bekostning, men i første omgang måtte han lære alt selv og bekoste dette selv. Han konsenterte seg først om *Talemethode* som var den mest utbredte metoden her i Norge (Jfr.kap.3). Og det var den han baserte seg på frem til han sluttet i skoleverket, fordi han etter å ha blitt ordinert til prestegjerningen for døve, valgte *tegn-til-tale-metoden*. Han ble hos Balchen frem

til han overtok som førstelærer ved fru Hedevig Rosings taleskole for døvstumme på høsten 1886, da han ble tilbudt denne stillingen. Dette var da Balchen pensjonerte seg og trakk seg fra skolen og Ingebrigt Andreassen Fjørtoft (1859-1927) overtok. 467

Det var gjennom denne perioden han ble kjent med voksne døve og fikk bekjente blant de døve. Han fikk innpass i døveforeningen som hadde blitt etablert noen år før. Når han fikk se de problemene som døve slet med i forhold til det hørende samfunn gikk den tidligere skepsis overfor døvearbeidet over fra lite engsjement til et livslangt engasjement. Den tidligere stud.theol.=en så nå en mulighet for å realisere prestedrømmen i døvearbeidet. Og det er også åpenbart at han så på dette som en misjonsmark (jfr.kap 3) og et livskall. Dette kallet var en forsettelse av den gjerning som han begynte på i studietiden. Dette ble fremhevet av Svendsen ved 10 års jubileumet for innsettelsen av ham som prest for de døve. Men det var undervisning han ville drive med og det var utgangspunktet for hans livsgjerning.468

Han brukte mye tid også etter han ble innsatt som prest på undervisning. Det viser hans deltakelse i å etablere jordbruksskole for døve(1903)469 og Hjemmet for døve (1898)som var ment som en undervisningsinstutisjon for døve som ikke hadde blitt konfirmert(se nedenfor).

Engasjementet hans, ble også en inpirasjonskilde for ham selv. Han så at han fikk utrettet noe blant en gruppe som ikke hadde det enkelt og ofte ble misforstått blant de hørende. Dette var også bakgrunnen for at han fortsatte i dette arbeidet, først som lærer og senere som prest.

6.1c) Arbeidet som døvelærer

Vi vet lite om detaljene i Svendsens lærergjerning, men litt får vi vite gjennom hans skriftlige produksjon og gjennom fremstillingen fra Henning Dahl. Vi får også noen drypp fra andre kilder som har tatt for seg arbeidet til Svendsen.

Etter at Svendsen hadde begynt ved Balchen, valgte han å bruke tid på å lære seg de grunnleggende ferdighetene i undervisning av døve. Han konsenterte seg spesielt om artikulasjonstrening og stemmebruk.470 Det var den metoden som var mest utbredt i skolene i begynnelsen av 1880-årene i Norge (Jfr.kap.3).

Han utviklet seg tydeligvis raskt for allerede i 1/11-1884 ble han tilsatt som førstelærer ved Balchen døvstummeinstitut.471 Det betydde mere ansvar og større selvstendighet i lærergjerningen, i tillegg til lønnsøkningen som dette også innebar.

Svendsen var også medlem i døvstummelærerforening i Kristiania fra 1884 og i 1885 som formann i samme forening.472 Han var også aktiv i døveskolens utvikling noe som gjenspeilte seg i den offentlige debatten han førte i bl.a. Journal for døve.473 Han viet stor oppmerksomhet til døveskolenes organisasjon, han var

opptatt av å bedre strukturen i døveskolene.⁴⁷⁴ Et tema som opptok ham mye gjaldt *delingsprinsippet*, som forutsatte et bestemt antall elever i hver klasstrinn og hver skole skulle ha minimum tre klasstrinn (a,-b,c-klasser). Disse klassene skulle deles inn etter nivået til elevene, men uenigheten besto i hvordan disse klassene skulle organiseres, skulle man opprettholde ordningen med tredeling eller gå inn for et nytt system. En annen diskusjon var hvilke krav elevene skulle innfri for å få kunne gå i et klasstrinn. I tillegg så var det stor uenighet om antallet døveskoler skulle være så høyt (seks stykker i alt) som det var på midten av 1880-årene. Svendsen ønsket seg flere skoler, fordi det var viktig at skolene var nær hjemmene, slik at det ikke ble så langt å reise for elevene. I tillegg var det fordel at skolene var mange fordi da fikk lærerne færre elever i hver klasstrinn.⁴⁷⁵

Et annet stridstema som Svendsen involverte seg i, var undervisningsmetodene. Noen hevdet at talemotoden var den beste andre hevdet at tegn eller kombinasjon "Ategn og tale" var den beste.⁴⁷⁶ Svendsen var selv "oralist" de første årene og mente dette var den beste undervisningsmetoden. Men han endret status etterhvert, fordi han innså at elevene brukte tegn seg imellom for å kommunisere. Spesielt i timene var dette viktig, fordi man da hadde bedre kontroll på hva elevene "Asa" til hverandre i timen.⁴⁷⁷

Interessen for undervisningsmetode førte til at Svendsen søkte på et statlig opprettet stipend, opprettet som et resultat av "*abnormskoleloven av 1881*, stipendet skulle gis til dem som ønsket å utdanne seg til lærer i spesialskolene og ville studere undervisningsmetoder i andre land i Europa.⁴⁷⁸ Svendsen fikk støtte og reiste i 1888 til Tyskland, Frankrike, Sveits og Italia, for å lære mer om undervisning av døde. Han var opptatt av å finne metoder som alle døvekolene kunne bli enige om. Striden om hvilke metoder som skulle anvendes var stor og siden alle forstanderne hadde ulike oppfatninger om hvilken metode som egnet seg best, foruten tegn, som hadde blitt forkastet noen år før (i 1884, i forbindelse med det nordiske abnormskolemøte i Kristiania⁴⁷⁹) var alle metodene (skrift og tale eller kombinasjoner av disse) like omstridt og alle forstanderne hadde sine "Akjeppehester" som de ønsket å ri. Frontene var store og alle de "Astore" personene i dødeundervisningen hadde kastet seg inn i kampen (Henrik Finch-Trondheim, August Gledisch - Bergen, Fredrik G. Balchen- Kristiania). Her valgte Svendsen selv side ved først å velge "Atalemotoden", men presiserte at det viktigste var at alle; "*istedetfor at spilde vore kræfter i en ufrugtbar strid, kunde samle dem i fælles stræben efter at udfinde, hvad der vilde fremme vor undervisning i de enkelte fag.*"⁴⁸⁰ Det var tydelig at han var lei hele språkstriden og ønsket at skolene skulle samle seg rundt en metode. Denne striden gav også dårlig publisitet for skolene og det gjorde ikke arbeidssituasjonen enklere verken for Svendsen eller de andre lærerne på skolene.

Svendsen underviste i kristendom og artikulasjon /munnavlesning⁴⁸¹ for elevene ved fru Rosings taleskole for døvstumme. Undervisningen var lagt opp til forberedelse for konfirmasjonen av barna.⁴⁸² Siden kirken ikke kunne tilby barna denne undervisningen, så var det nødvendig for skolene å forberede barna best

mulig for det som skulle skje i konfirmasjonstiden. Men etterhvert oppdaget Svendsen og de døve at dette ikke lenger var et godt tilbud. Språket var en stor barriere som hindret de døve og delta i den vanlige gudstjeneste for hørende. Den samme svakheten oppdaget han også i lærergjerningen. Hovedproblemet var den store forskjellen det var på de døve som hadde lært tegnspråk (omtalt som Ade gamle døve") og den yngre generasjons døve som hadde lært å bruke munnnavlesning og skrift i undervisningen. Dette tilsa en annen type måte kommunisere på. Mange døve forsto ikke tegn, fordi de aldri hadde lært dette, mens mange eldre døve ikke forsto skrift eller rettere sagt lese og skrive sammenhengende setninger. Dette skapte problemer for dem som ikke hadde klart å bli konfirmert etter å ha motatt undervisning med tegn og måtte svare med stemme under ovehøringen, slik som det var krevd av de hørende og de som hadde fått undervisning etter den nye metoden gjorde. Svendsen hadde fått stadig mere kontakt med de voksne døve, gjennom andaktene som han hadde begynt å holde på søndagene. De voksne døve hadde kun tegn som eneste kommunikasjonsmetode. Svendsen var ikke videre godt kjent med den gamle metoden.

Dermed fikk Svendsen en ny utfordring, han måtte lære seg den gamle måten å kommunisere på, gjennom tegn. Hvordan dette skjedde skal vi belyse nedenfor.

6.1d) Videre studier i tegnspråk og kommunikasjon med de døve

I begynnelsen av 1880-årene var bruk av tegn på vei ut av skolene og hadde forsåvidt vært det lenge p.g.a. de store Atalepedagoger" som Moritz Hill og Samuel Heiniche som fikk stor gjennomslagskraft her i Norge (se kap.3). De var også de lærerne henviste når de skulle grunngi sitt pedagogiske prinsipp (jfr.debattene gjengitt ovenfor).

Tegn som kommunikasjonsform var mest opprettholdt blant de eldre døve og noen yngre døve hadde også lært seg å bruke tegn, spesielt som kommunikasjonsform i friminuttene.⁴⁸³ Så for å bedre kunne kommunisere med de døve på deres Ahjertespråk" (Svendsens egen terminologi⁴⁸⁴), var det viktig å lære seg tegn. Den som først lærte Svendsen tegn var en døv mann ved navn Erik Olsen Strangestad (f.1837d.1893).⁴⁸⁵

Svendsen hadde lært noen få tegn ved å se på hva elevene gjorde i timene. Men dette var ikke nok til å kommunisere med de døve om religiøse spørsmål,så derfor var det nødvendig for Svendsen å få bedre kunnskaper om tegn. Det var dette Strangestad kunne gjøre noe med.

Strangestad hadde i følge Svendsen kommet til ham om kveldene for å lære ham tegnspråk. Akkurat når dette skjedde er usikkert, fordi kildene ikke sier noen eksakt tidspunkt. Men ut fra de opplysningene som Svendsen selv gir i en tale han holdt i forbindelse med 10 års jubileet for hans ordinasjon som prest, gis det noen holdepunkter. Her forteller han; "*Da han fik vide, at jeg var begyndt at samle de døve, blev han glad. Og saa kom han til mig for at lære mig tegn.*"⁴⁸⁶ Utsagnet

"jeg var begyndt at samle", kan bety perioden Svendsen første gang begynte med søndagandaktene og dette var i 1885, så i løpet av det året må det etter all sannsynlighet ha skjedd. Et annet belegg for det finner vi i hans korte selvbiografi som ble sendt til departementet i forbindelse med innsettelsen av han som døvprest i 1893. Her skriver han bl.a.: "Ved siden af min skolegjerning var jeg allerede i 1885 begyndt af og til at holde andagt for de voksne(...)om søndagene(...)da jeg senere lærte deres tegnsprog mere at kjende."487 Dette tyder på at han må ha gått i Alære" hos Starngestad i samme periode. Vi finner også belegg i annet utsagn, der han bekrefter at han begynte med søndagsandakter i døveforeningens lokaler etter han var ferdig med tegnspråk-utdannelsen sin.488 Og dette var i begynnelsen av 1886.489 Han måtte ha avsluttet tegnspråk Autdannelsen" før han begynte med andaktene i døveforeningen, fordi de fleste av medlemmene var voksne eller eldre medlemmer i foreningen og de behersket ikke annet enn tegn.

Dette var tydeligvis ikke noen enkel prosess for han sier i den samme talen (referert ovenfor), at : "han490 sad der aften efter aften og strævede med mine stive fingre; han blev aldrig utaalmodig".491 Det kunne nok være noe overdrivelse, spesielt med tanke på at dette ble sagt i forbindelse med en tale, der døve var Atilhørere". Men likevel så var det ikke helt usannsynlig at Strangestad måtte bruke lang tid på Svendsen, ut fra faktum at Svendsen hadde lite kjennskap til denne måte å kommunisere på og at han i tillegg var tilhenger av talemotoden som redskap i undervisningssammenheng.

Det skjedde en endring i hans syn på talemotoden også etterhvert som han så at andaktene gikk Arett over hodene" på de voksne døve som ikke hadde tilegnet seg denne Akunsten". Etter en lengre debatt og en rekke innlegg492 om tegnspråket skrev Svendsen et innlegg i De døves blad om hans syn på tegnmetoden. I dette innlegget skriver han at han har forandret synet på bruken av tegn i skole og gudstjeneste sammenheng. Han kan ikke lenger forsvare den rene metode, fordi: "det koster de en forfærdelig anstrængelse at aflæse en saadan prædiken,..."493 . Han hevder også at "Tegnene er nødvendige; det er uret at tage dem bort."494 Han begrunner dette ut fra rent pragmatiske behov. Tegn er det språket de døve bruker seg imellom og de døve vil aldri gi slipp på det. I tillegg er dette enklere for de døve å oppfatte.

Men årsaken til at han fortsatt valgte å bruke talemotoden overfor barna i skolegudstjenesten var: " ...fordi skolerne ønsker det..."495 . Alternativet var å ikke ha gudstjeneste i det hele tatt for barna, og det var tross alt bedre å ha gudstjeneste for barna som de kanskje kunne ha noe utbytte av enn ingen gudstjeneste. Men Svendsen ønsket også at skolen kunne bidra litt for å minske denne avstanden på oppfattelse og forståelse som de mister i den religiøse undervisningen av barna. Han ønsket at skolene var litt mere fleksible i måten de oppfattet tegn på, f.eks. foreslo han at skolen skulle sette av tid på søndagen der tegn kunne brukes i en "opbyggelig stund". Han mente dette ikke ville skade barnas språkelige utvikling. Tvert i mot så ville "meget (..)været vundet for deres hele religiøse liv"496 . Det samme gjaldt det språkelige innholdet i

religionsbøkene, han stiller spørsmålet: "*...gaar det ikke an at henlægge tilegnelsen af hele det sproglige stof i religionsbøgerne til sprogtimerne...*"⁴⁹⁷ , på den måten så kunne de "*religiøse sandheder*"⁴⁹⁸ utdypes i høytidstunden med tegn, mens den språklige delen ble underlagt undervisningen i tale og artikulasjonstreningen.

Her ser vi tydelig at den pragmatiske forståelsen av tegnspråket hadde utviklet seg hos Svendsen. Han hadde utviklet et mere fleksibel innsikt i hvordan og når de ulike metodene skulle anvendes. Denne innsikten hadde han fått gjennom møtene som prest med døve, og han sier selv at han har "*seet denne sag noget anderledes før*"⁴⁹⁹ , men skylder på at han i diskusjonene omkring døveskolene hadde et allfor ensporet syn på saken for å vinne diskusjonen (muligens for å vinne i sin skoleretning?).

Konklusjonen blir at Svendsen opplevde å stå i en sammenheng hvor han var nødt til å forsvare sitt og skolens ståsted, men at han nå sto friere fordi han ikke lenger representerte en spesiell skoleretning innenfor metodespørsmålet eller måtte forsvare sin arbeidsgivers ståsted. Han hadde utviklet et mere fleksibel tenkning omkring hvordan man kommuniserer med døve. Spørsmålet nå blir hvordan arbeidet utviklet seg når alle metodespørsmål og kampssaker i skolene ble lagt til side? Hvordan utviklet Svendsen det sosiale arbeidet for de døve? Det skal vi se nærmere på nedenfor.

7. Utvikling av sosialt arbeid blant døve

Vi har tidligere sett Svendsens engasjement overfor syke og fattige døve i Kristiania. Vi har også sett at begynnelsen på døveforeningen i Kristiania startet med en sykekasse for døve, som skulle hjelpe syke, fattige og arbeidsløse døve. Og arbeidet for de svakere stilte døve fulgte hånd i hånd med utviklingen av organisasjoner for de døve. Dette gjaldt også utviklingen av den døvekirkelige struktur. Utviklingen av et døvekirkelige arbeidet hadde det diakonale arbeidet som en del av den kirkelige virksomheten. Dette ser vi spesielt godt gjennom Svendsens årsrapporter til biskopen og departementet. Arbeidet for å bedre de døves sosiale kår var et viktig prioritert arbeid, noe vi ser i opprettelsen av "*fattigpleien*"⁵⁰⁰ for de døve, som var en ordning bestående av frivillige som var medlem i de døves menighet i Kristiania. Denne ordningen ble opprettet i 1901 etter påtrykk fra menigheten, som ønsket å delta mere aktivt i menighetens arbeid. Svendsen besluttet å ta ønsket alvorlig og lot noen menighetslemmer delta i forpleiningen av tre fattige familier som han hadde valgt ut.⁵⁰¹

Foruten Svendsens egne besøk til fattige og syke døve eller døve som satt i fengsel⁵⁰², som tok mye av hans tid, fikk han også etablert en rekke andre institusjoner eller foreninger som hadde som oppgave å følge opp døve med spesielle problemer. Noen av de institusjonene skal vi gå gjennom nedfor, men først og fremst konsentrere oss mest om en institusjon som har betydd mye for de døve, "Hjemmet for døve". Men før det skal jeg kort skissere opp den sosiale situasjonen for døve som ikke fungerte så bra verken blant godtfungerende døve eller samfunnet for øvrig i hele perioden frem til Hjemmet for døve ble etablert.

7.1a) Beskrivelse av sosiale forhold for dårlig fungerende døve

I kapittel tre gikk jeg gjennom ulike sosiale forhold som preget døve som hadde muligheter for å fungere bra i vanlig arbeid, få seg utdannelse, hus og hjem, og stifte familie. Den eneste betingelsen for å kunne greie dette var at døve fikk god starthjelp enten i døveskolen eller døveforeningene eller av døvepresten (attester, anbefalinger, skoleplass m.m.). De måtte ha de rette personene som gav dem hjelp og støtte i en fase av livet hvor de trengte det og klarte dermed å mestre situasjonen som det hørende samfunn krevde.

Situasjonen for døve med få eller ingen ressurser var derimot helt anderledes. Disse døve hadde i tillegg mangel på menneskelige - økonomiske og mentale ressurser- også behov for kontinuerlig hjelp fra andre mennesker. De trengte også et sted å bo, og for å få det måtte de ha hjelp. En slik hjelp som var veldig vanskelig for en fattig familie, uansett funksjonsnivå (hørende eller døv), å gi til et døvt barn som i tillegg kanskje hadde ekstrahandikapp som gjorde personen enda mere hjelpeløs overfor det samfunnet det var født inn i.

Svendsen nevner flere ganger i sine brev til biskopen; "*de ikke underviste voksne døve*"⁵⁰³, det vil si døve som enten ikke a) kunne motta undervisning fra

døveskolene fordi de ikke var mottakelig for undervisningen eller b) at de hadde fått for dårlig undervisning p.g.a. sykdom eller fattigdom som gjorde det vanskelig for dem å fullføre skolegangen. Dette førte til at de ikke lærte seg et yrke og det igjen førte til arbeidsledighet.⁵⁰⁴ Uten inntekt var det vanskelig å livnære seg selv og eventuell familie hvis de da hadde en familie. I tillegg bodde mange av de eldre døve spredt rundt i landet, uten noen kontakt med andre likesinnende døve. Det var langt mellom døveforeningene som ofte hadde lokaler og konsenterte sitt arbeid i de store byene. Dette gjorde at mange døve følte på ensomhet og isolasjon. Og når avstandene gjorde det vanskelig for døvepresten å rekke rundt til alle døve som ønsket kontakt med noen som kunne kommunisere med dem, så ble det ekstra vanskelig. Mange av de ensomme og de mest fortvilte døve valgte selvmord⁵⁰⁵ eller tydde til alkohol(se også kap.3).

Dette betydde at de døve måtte få et tilbud, de måtte samles på et sted der de kunne få pleie og undervisning. Spesielt var kristendomsundervisningen forsømt for disse som aldri hadde gått skole eller måttet slutte fordi de ikke kunne følge undervisningen. Allerede i starten av Svendsens karriere som døveprest hadde han prioritert de svakeste døve. Han forsøkte å gi dem undervisning i de "elementære begreper"⁵⁰⁶ i kristendommen, slik at han kunne konfirmere dem på sine reiser rundt om i landet. Men dette alene var ikke nok, mange av dem var såpass skrøplige at de trengte et sted der de kunne få stell også, derfor begynte Svendsen å lete etter et sted der gamle og syke døve kunne bo og få undervisning og stell. Og dette stedet skal vi ta for oss i neste delkapittel.

7.1b) Hjemmet for døve

På en reise til Finnmark nærmere bestemt til Nesseby hadde Svendsen startet en "konfirmationsskole"⁵⁰⁷ for tre døve fra det samme området og de var alle Afinner". Kunnskapsnivået til disse tre var svært variable. Nils (fra Varangerfjorden) og Mattis (fra Porsangerfjorden)⁵⁰⁸ hadde begge et høyt kunnskapsnivå og oppfattet begreper nokså lett, mens den tredje hadde et mye lavere kunnskapsnivå. Kunnskapsnivået var så lavt at Svendsen fant ut at den korte tiden han hadde til rådighet (en måned) var for kort til å undervise ham tilstrekkelig til at han kunne bli konfirmert og derfor ble han sendt bort i første omgang.

Han brukte andre undervisningsmetoder enn det som var vanlig på skolene, bl.a. brukte han tegnspråk og bildeplansjer for å illustrere de ulike temaene som han tok opp. To av de han underviste, Nils og Mattis ble konfirmert, den tredje ville han bruke lenger tid på før han kunne konfirmeres. Det er det eneste vi får vite fra Svendsen om dem. Problemet til Svendsen var at han kun hadde to måneder til rådighet for å undervise de Aikke-underviste". Og det var for kort tid, i tillegg så skulle han også bruke reisetiden til å besøke døve og derfor ville det å arrangere slike: "...undervisningskursus vil af hensyn til de andre døvstumme ikke gaa an..."⁵⁰⁹. På grunn av det dårlige tilbudet som fantes til de Aikke-underviste", ønsket Svendsen å undersøke muligheten for å samle de døve på et sted, der de kunne motta et fast undervisningsopplegg, som satte dem i stand til å bli

konfirmert. Svendsen tok kontakt med flere av hans venner og innflytelsesrike familie. Men den viktigste kontakten var likevel stiftsprost og indremisjonsmann Gustav Jensen som hadde gode kontakter i indremisjonskretser p.g.a. sitt engasjement for lekmannsbevegelsen.⁵¹⁰ På bakgrunn av hans tilknytning til lekmannsbevegelsen og som formann i Rådgivende komite for Geistlig betjening av tok Gustav Jensen kontakt med Det norske lutherske indremissionselskab⁵¹¹ på høsten 1897 og ønsket å få Svendsen til å forklare det nye prosjektet for styret⁵¹² i indremisjonen. I indremisjonens program var det programfestet en målsetning å drive et sosialt og praktisk arbeid til nødlidende, etter Hauges ånd. Hauges arbeid hadde skapt et sosialetiskvekkelse som hadde fått godt grobunn i indremisjonen. Svendsens idé passet, ifølge Gustav Jensen, utmerket for indremisjonen.⁵¹³

Etter en lenger diskusjon i hovedstyre om dette var et prosjekt som kunne gå økonomisk. Indremisjonen hadde dårlig økonomi og de var ikke sikre på om et slikt prosjekt kunne svare seg økonomisk.⁵¹⁴ Var det mulig å samle inn penger til en slik gruppe som som så få mennesker hadde noe forhold til? Det var lettere å gå for saker som avholdssaker og rehabilitering av Afengselsfugler".

Det lyktes Svendsen og Jensen sammen med to av hovedstyrets medlemmer dr.J.Heimbeck og professor S.Odland til slutt å overtale styret til å støtte prosjektet. Hvordan de fikk overtalt de andre som satt hovedstyret, vet vi ikke. Fordi vi har ingen protokoller fra de forhandlingene tilgjengelig. Men det vi vet er at det ble opprettet en komité som skulle forberede arbeidet for å starte et hjem for døve. Komiténs medlemmer besto av dr.J.Heimbeck, skipsekspeditor E.Whittington, professor S.Odland, statsråd J.A.Bonnevie, stiftsprost G.Jensen og C.Svendsen.⁵¹⁵ De bestemte seg for å lage en brosjyre som skulle sendes rundt til "*kristenfolket*".⁵¹⁶ Desember 1897 sendte komitéen ut brosjyren ut til hele landet,⁵¹⁷ det var laget 14000 eksemplarer⁵¹⁸ av brosjyren slik at den skulle dekke alle landets menigheter og kristne foreninger.

Brosjyrens innhold ble også gjengitt i De døves blads januar nummer (1898). Overskriften på oppropet som ble sendt rundt lød som for øvrig bar samme tittel i det overnevnte blad lød som følger: "*Hjælp for forsømte døvstumme*"⁵¹⁹ . Innholdet i brosjyren var myntet på kristne menigheter og privat personer som hadde midler til å støtte et slikt prosjekt. Hovedtanken var å fremheve evangelisering blant de mange "*vankundige og forsømte voksne døvstumme*"⁵²⁰ , slik at de ikke døde bort som "*...hedninger, uden kjendskap til Gud...*".⁵²¹ Man ønsket med andre ord å vekke opp samvittigheten for et "*glemt folk*". En gruppe mennesker som ikke hadde fått høre om evangeliet, samt at de heller ikke hadde fått noen kunnskaper om lesing eller skriving som var påkrevd i et samfunn der alt foregår med tale og skrift(se ovenfor).

Samtidig som alle disse forberedelsene var satt i gang, pågikk en artikkelserie om de første døve som ble undervist og konfirmert (Nils og Mattis) av Svendsen i De døves blad.⁵²² I februar nummeret i 1898, står en lengre artikkel om Ranghild Kaata (1873-1947)⁵²³ , som en lærer Halvard Berg hadde funnet på en fjellseter i

Valdres. Jenta var døvblind og hadde ikke fått noen skolegang. Halvard Berg hadde skrevet i avisene om jenta, for å be folk om å hjelpe den døveblinde. Sammen med Lars A.Havstad ble det samlet inn 7000 kr til Ranghild og planen var å sende henne til en skole, slik at hun kunne få seg utdanning. Den eneste skolen som tok imot henne var Hamar Institut for døve. Her var det spesielt institutt bestyrer Eilas Hansen Hofgaard (1856-1906)⁵²⁴ som hadde intressert seg for hennes situasjon. Og etter lang tids trening med sin lærer lærte hun seg å lese og skrive.⁵²⁵ Formålet med artikkelen var å drive god reklame for etableringen av hjemmet og på den måten gi grobunn for gode gaveinntekter fra "kristenfolket".

Innsamlingen av midlene gikk litt tregt i starten, så det var ikke så underlig at Svendsen brukte så mye tid og spalteplass på å få interesse for et hjem for "*vakundige døve*". Først i mai nummeret av De døves blad (samme år) får vi en opplysning om hvordan det står til med innsamlingen av midlene. Her står det at: "*Hjemmet for døve modtager fremdeles bidrag fra forskjellige kanter av landet*"⁵²⁶. Tidligere får vi svært sporadiske opplysninger om mennesker som har gitt til formålet, men først nå får vi vite at mange ønsker å støtte prosjektet. I løpet av året 1898 ble det innsamlet 21511 kr i gaveinntekter.⁵²⁷ Styret i Det norske lutherske Indremissionselskab hadde allerede i mars bestemt seg for å kjøpe en eiendom til hjemmet. De hadde sett seg ut en eiendom på Noatun på Nordstrand (Kristiania). Her stod et hus som hadde 15 soverom med kjøkkener og pikekamre. Området stod slik til at det kunne bygges flere hus, slik at det var mulig å øke kapasiteten. De hadde planene klare for å starte virksomheten allerede på høstparten i 1898.⁵²⁸ Eiendommen kostet indremisjonen 30 000 kr og av den summen var det 21 511 kr innsamlede midler som dekket kjøpet.⁵²⁹

Conrad Svendsen hadde i tillegg til å være med i komitéen for opprettelsen av hjemmet blitt bedt om å undervise ved hjemmet når det startet opp. Henvendelsen hadde kommet fra indremisjonsselskapet.⁵³⁰ Det eneste problemet var departementet. Svendsen søkte om å få tid til å ha undervisning. Men fikk først avslag på søknaden. Kirkeminister Wilhelm Andreas Wexelsen fikk da et ultimatum fra Svendsen om at han da ville søke avskjed som Prest for de døve hvis han ikke fikk lov til undervise de døve. Svendsen fikk til slutt lov.⁵³¹

Svendsen søkte rådgivende komite for geistlig betjening om å få flytte ut til det nyinnkjøpte eiendommen til AHjemmet for døve". Rådgivende komite støttet søknaden på den betingelse av at kontortiden til Svendsen ble opprettholdt i Kristiania på samme nivå som før.⁵³²

I september 1898 fik Hjemmet for døve ansatt den første bestyrerinnen: frk. Hilchen Sommerschild som tidligere hadde vært lærerinne ved Trondheim offentlige skole.⁵³³ Den 20 oktober 1898 startet Hjemmet for døve sin virksomhet med 9 Adeltakere" på konfirmantkurset. Den eldste av deltagerne Karen Sørensen var omtrent 80 år gammel (alderen var usikker fordi hun viste ikke selv alderen).⁵³⁴

Nå hadde Hjemmet for døve offisielt åpnet sin virksomhet. Først som kurs for ikke underviste døve som ikke hadde fått regulær skolegang på døveskole. Etterhvert ble profilen endret og man fikk arbeidstreningstuer for å kompensere mangel på slik arbeidstrening på døveskolene og i yrkeslivet (aldri vært i arbeid før). I tillegg så var det en mulighet for tjene penger på aktivtene som beboerne var med på. Det utviklet seg også til en diakonalt arbeid som en del av kirkens sosiale arbeid. Arbeidet på Hjemmet for døve ble etter hvert også en populært tilbud blant kommunene som ikke kunne gi såkalt "Svage døvstumme" et tilbud og ba om plass på Hjemmet for døve.⁵³⁵

De første årene av virksomheten besto styret av medlemmer i indremisjonselskapet og formannen var alltid indremisjonsmann. Årsaken til var knyttet til indremisjonens aktive rolle i opprettelsen av Hjemmet for døve. Men Conrad Svendsen var også fast sekretær i styret.⁵³⁶ Den posisjonen hadde han helt til han gikk av som hovedprest for døve i 1933 (komme tilbake til nedenfor).

Fra 1899 frem til 1908 fortsatte kursene på Hjemmet for døve for ikke underviste døve.⁵³⁷ Men etter den perioden forsvant behovet for slike kurs fordi de gamle døve som ikke hadde fått skoleundervisning etter hvert gikk bort og arbeidet for svakerestilte barn kom i sentrum. Det var stadig flere barn som ikke kunne undervises på døveskolene og dermed var Hjemmet for døve var det eneste alternativet. Spesielt utviklingshemmede barn ble satsingsområdet. I krigsårene var det en stille periode i det døvekirkelige arbeidet generelt og Hjemmet for døve spesielt. Økonomien var dårlig og det var vanskelig å skaffe midler til Hjemmet. Derfor tok ikke institusjonen i mot nye beborere i perioden 1914-1918. De måtte sende hjem døve fordi matmangelen ble så stor at de fikk bedre stell hjemme.⁵³⁸

Men i 1916 var en endring å spore nå hadde styret besluttet å ansette stud.theol. Conrad Bonnvie Svendsen som lærer på Hjemmet for døve. ⁵³⁹ Han skulle også få betydning for den videre utvikling av det døvekirkelige arbeidet. Og det er det som vi skal se nærmere på nedenfor. Men før det skal vi kort se på menighetens utvikling .

7.1c) Svendsens innsats frem til sin død (kort riss)

Menigheten hadde sammen med C.Svendsen og Hanne Svendsen opprettet en De døves Menighetskomite i 1914, formålet til komitéen var å samle inn midler til vanskeligstilte døve. Menighetskomitéen besto av Janken Leisner, Thora Ziener, Christine Falsen, Hermanna Bergh, Hanne Svendsen og Conrad Svendsen. Komitéens praktiske arrangementer ble gjennomført av kvinnene i komitéen. Det kunne være samlinger for eldre døve i døvekirken, eller utdeling av gaver til trengende døve. De arrangerte også menighetsfester som var fast hver vår og vinter. De gav også pengestøtte eller annen hjelp: " *hvis nogen fattig henvende sig til presten*".⁵⁴⁰ Denne komitéen avlastet endel av Conrad Svendsens sin virksomhet i Kristiania. Komitéen var forløperen til Menighetsraadet som kom i 1922 og avlastet den gamle strukturen med døvepresten som alene styrte kirken.⁵⁴¹ I tillegg kom det flere døveprester og flere faste stillinger av

døveprester i de andre menighetene (Trondheim, Bergen og Stavanger). Dette avlastet Presten for Norges døve sitt arbeid.

Svendsen fortsatte sin reisevirksomhet frem til 1933 da han overlot hovedprest stillingen til C.B.Svendsen. Han hadde utviklet et døvekirkelig arbeid som nå var godt utviklet og mange av de funksjonene som han hadde før overlot han nå til sin sønn C.B.Svendsen som var hans hjelpeprest fra 1921.⁵⁴²

I 1933 byttet C.Svendsen stilling med Conrad Bonnevie-Svendsen (1898-1974) slik at sønnen nå var Presten for Norges døve. Svendsen hadde nådd pensjonsalder året før, men etter anmodning fra departemenet fortsatt i stillingen frem til året etter.⁵⁴³ Conrad Svendsen fungerte da som hjelpeprest for sønnen helt frem til 1938 da han den 30/10 holdt sin siste gudstjeneste.⁵⁴⁴ Han døde fire år (1943) senere i Kristiania. Dermed var en epoke over i det døvekirkelige arbeidet. Nye mennesker og nye krefter hadde overtatt arbeidet. Det ble gjort endel nye endringer i arbeidet som førte til at arbeidet ble organisert anderledes. Men dette er en annen historie som vil være for stort til å ha med i denne oppgaven og den delen av historien får andre ta seg av.

8. Oppsummering

Det døvekirkelige arbeidet gjennomgikk en enorm utvikling fra det begynte som "Agudstjenester" hjemme hos engasjerte døve, som en del av den døvepolitiske kampen for å få de samme rettigheter som de hørende. Den kampen ble ført av døveforeningene rundt i landet. Etterhvert som de døve fikk låne lokaler fra døveskolene og senere fikk egne lokaler til å ha sine gudstjenester og etter å ha gjennomført et politisk press mot bl.a. stortingets representanter for å få egen prest for døve ble det mulig å ha en fullverdige gudstjenester. Dette presset kom i stand ved å bruke mennesker som de døve kjente og som Conrad Svendsen kjente. Det døvekirkelige arbeidet fikk etterhvert flere stillinger slik at kirken kunne nå flere døve. Den fikk organisert strukturer som prestene og de ansatte kunne benytte seg av etter Conrad Svendsen epoken var over.

På problemstillingen min gav oppgaven min følgende svar. Det var ulike faktorer som virket til at døvekirken ble opprettet. Døve selv var en gruppe som presset på for å få gjennomført døveprestsaken. Offentlige etater som Det kongelige kirke- og undervisningsdepartement virket også for å få døvekirken saker igjennom. Det samme gjaldt Stortingets kirkekomite. Men hovedsakelig var C.Svendsen og hans venner/bekjente de viktigste pådriverne for døvekirken. Ut fra dette bildet ble min hypotese bekreftet om at kirken ble etablert av en krets rundt en person i hovedsak, men samtidig fikk også andre instanser innflytelse (bl.a. døveforeningen i Kristiania). Det mest overaskende var døves innflytelse på døveprestsaken (C. Svendsen), siden gruppen var så marginal som den tross alt var. De fikk stor innflytelse selv om mange "Ahjalp til". Spesielt hovedpersonens venner og bekjente var veldig aktive for å få C.Svendsen som prest.

Konklusjonen må derfor bli; Politisk og kirkelig fikk døvekirken etterhvert større innflytelse. Men den ble alltid sett på som marginalkirke. Likevel klarte den å slåss for døves rettigheter til å ha et eget språk og egen kultur. Dette ville vært helt umulig uten sterke personer som Conrad Svendsen. Det diakonale arbeidet blant døve var også en viktig faktor til at kirken også fikk stor makt over de døve. Dens innflytelse på deres liv er vanskelig å måle. Men at den hadde og stadig har stor innflytelse på de døve.

9. Litteraturliste

Bøker:

- Anderson, Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. Sammendrag av forelesninger ved utdanningskurs for døvelærere. Oslo 1958. Oslo 1960
- Aschehous Konversasjons Leksikon. Red. Holmesland, Arthur/Størmer, Leif/Tverteraas, Egil/Vogt, Hans. Bind 1 - 19. Oslo 1969 - 1972.
- Aschehoug og Gyldendal Store Leksikon, Bind 3.Red.Kortner, Olaf Oslo Oslo 1979.
- Aschehoug og Gyldendals Store Norske forhåndleksikon. Oslo 1994
- Astås, Reidar: Kirke i vekst og virke. Oslo 1984
- Brill, Richard G.: International congresses on education of the deaf. An analytical History 1878-1980. Washington 1984
- Castberg, Peter Akte: Første Læsebog for Døvstumme. København 1825
- Ellingsen, Terje (Oversetter): Kirkeordinansen av 1537. Reformasjonens kirkelov. Oslo 1990
- Eriksson, Per: Dövas Historia. daubhaR - daufr - döver - döv. En faktasamling. Del 1. Örebro 1994.
- Frabritius; H. F.: Hørselshemmede barn og unge. Oslo 1979.
- Gundersen, A: Fra Norges Kirke i 1914. Vidnesbyrd og rundskue. Med bidrag fra norske geistlige og lægmænd. Kristiania 1914.
- Holst, Olaf Red.: Geistlig stat og kalender for kongeriget Norge, A.Geistlig stat.Kronologisk Fortegnelse over de kandidater, der har taget theologisk Examen ved det norske Universitet. Kristiania 1897.
- Johansen, Finn Red.: Drammen døveforening 50 år, festskrift 1932-20. Drammen 1982.
- Jor, Finn: En nøkkel til nytt liv. Hjemmet for døve gjennom 60 år. Oslo 1958
- Kolsrud, Oluf: Presteutdanningi i Noreg. Norvegia Sacra. Bind XXI. Oslo 1962.
- Lange, Albert J. Red.: Norges geistlighet i 1914. 2.utg. av ANorges prostrætgaleri" Norges geistlighed. Kristiania 1913.
- Langholm, Sivert: Historisk rekonstruksjon og begrunnelse. En innføring i historiestudiet. Oslo 1989
- Lassen, Reidar og Stuevold,Birger: Knops oversikt over Norges rett. Oslo 1987.
- Lindstøl, Tallak: Stortinget og statsraadet 1814-1914.1.Bind, Biografier, første del A-K. Kristiania 1914.
- Molland, Einar: Norges kirkehistorie i det 19. århundre. Bind I og II. Oslo 1979.
- Myhre, Reidar: Den norske skoles utvikling. Ide og virkelighet. Oslo 1982
- Norges statskalender for Aaret 1883 - 1905, Efter offentlig Foranstaltning redigeret af Bull, N. R. m.fl Kristiania 1882 - 1904.
- Norsk biografisk leksikon. Bind I - XIX. Red. Bull, Edv./ Jansen, Jonas/Anker, Øivind/Bøe, Gunvald. M.fl.Kristiania (Oslo) 1923 -1966.
- Någjeldende grunnlov. Oslo 1981.
- Pryser, Tore: Norsk Historie 1800 - 1870. Oslo
- Rudvin, Ola: Indremisjonsselskapets historie. II Det Norske Lutherske

Indremisjonsselskap 1892-1968. Oslo 1970
Salmonsens Konversations Leksikon 2.utg.Red.Blangstrup, Christian/ Johs. Brøndum - Nielsen m.fl. Bind I - XXVI. København 1915-1930.
Sander, Thorbjørn Johan: Døveorganisasjonen i kamp gjennom 75 år. Norges døveforbund 1918-1993. Bergen 1993
Sander, Thorbjørn Johan: Døves kirke 100 år. 1894-1994. Oslo 1994
Sander, Thorbjørn: Med landets døve gjennom hundre år. Bergen Døveforening 1880-1980. Bind 1 - 1880-1930. Med eget kapittel om Bergens Døvstummeinstitut 1850-1895. Bergen 1980
Schrøder, Odd-Inge: Døveforeningen 1878-1978. Fra De norske døvstummes forening i Christiania til Oslo Døveforening - et 100 års jubileum. Oslo 1978
Schrøder, Odd-Inge: "Døvehistorisk virksomhet i Norge - Hvorfor og hvordan?"
Simonsen, Eva og Sæther, Inger-Lise (Red.): Handikaphistorisk forskning i Norge og Norden. Seminarrapport Lysebu 6. november 1995. Oslo 1996
Schrøder, Odd-Inge: "Introduction to the history of Norwegian sign language."
Fischer, Renate & Lane, Harland (eds.) Looking Back. Vol 20. Hamburg 1993.
Seip, Anne-Lise: Sosialhjelpstaten blir til. Norsk sosialpolitikk 1740-1920. Oslo 1984
Seip, Jens Arup: Om å skrive hovedfagsoppgave - Historie. Oslo 1988.
Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døve (1825-1986) med hovedlinjene i døveundervisningens historie ute og hjemme. Bergen 1992
Sosialdepartementet: Kirken og de funksjonshemmede. Oslo 1969
Studenterne fra 1883 - 1900, Biografiske Meddelelser samlede i anledning af deres 25 aars Studenterjubæum. Trykt som manuskript. Kristiania (Oslo) 1908 - 1925.
Svendsen, Conrad: Om Døvstummes Undervisning. Reiseberetning. Kristiania 1889.
Uchermann, V: De døvstumme i Norge, bidrag til kjendskabet til døvstumhedens udbredelse, aarsager og sygdomsbillede, dens forhold til de blodbeslægtede ægteskaber samt de døvstummes sociale vilkaar, tilligemed bemærkninger om dens erkjendelse, forebyggelse og behandling, 1ste del (tekst) Kristiania 1896.
Aadnanes, Per M.: Frå moderne vantru til ny religiøsitet. Norsk livssynsdebatt i hundre år. Tano A.S. 1988

Skriv:

Aukrust, Knut: "Teologistudiet på norsk. Om framveksten av en studieplan for Det teologiske fakultet 1811-1832." Red.Lønning, Inge. Norsk Teologisk Tidsskrift 87(1986)
Bergens Adressecontoir, Efterretninger.Red.Gelmuuden.16.oktober 1850. 86. Aarg. No.83.
Bjørnstad, Christian & Fleischer, Axel Red.: Journal for døve des. 1890-des. 1894
Bonnevie-Svendsen, Conrad: Hjemmet for døve, trekk fra misjonsvirksomhet og kristelig socialt arbeide gjennom 40 år. Tale Oslo 1939.
Dagbladet, tirsdag 22. mai, 1900, 32. Aarg., nr. 147.
De døves blad 1896-1907. Red. Svendsen, Conrad. (samlet i et bind)
De døves blad 1908-1920. Red. Svendsen, Conrad. (samlet i et bind)
Døves Tidsskrift. Nr. 50-51 1990. Sander, Thorbjørn Red.

Fundats for Døvstumme-Institutet i Kiøbenhavn. København 1807.

Journal for Døve, Prøvenummer 1890 - Nr.12 1894.Red. Werner, Carl m.fl.(samlet i et bind)

Nye Journal for døve. Nr.1 Juni 1992 - Nr.1 April 1995. Red. Schrøder, Odd/Sander, Thorbjørn. Utgiver: Norsk Døvehistorisk Selskap.

Svendsen, Conrad Red.: De døves blad. (Før Journal for døve) No 3-4. Marts-April 1895

. KILDER:

1 ste Aarsberetning for Hjemmet for døve.Okt.1898 - okt.1899. Kristiania 1898.

Christiania bispearkiv, tilsyn,visitaspakker II-20 (årsberetninger:1895-1909)

Dahl, Henning (Bearbeidet av Conrad Svendsen): De døves kirke. Manuskript skrevet i forbindelse med døvekirken i Oslo sitt 50-årsjubileum. Oslo 1964

Dahl, Henning: De døves menighet i Oslo, Hvordan det gikk til at de døve i Norge fikk sin første egne prest og kirke. Fortalt av forfatteren på 60 års dagen for innvielsen av De Døves Kirke i Oslo, den 4. november 1954.

Det kirkelige døvearbeidet i Norge 1893 - 1976. Vedlegg til det X. Kirkemøte i døvekirken. Oslo 1976.

Forhandlings-protokol for De norske døvstummets forening (1878-1900)

Geistlig betjening for døve, budsjettsaker 1888/89-1940/41, Norges døveprest og hans hjelpeprest 1892-1928. Kud A. nr. 223 (div. saksdokumenter fra departementet.).

Geistlig betjening for døve, om reiser foretatt av Norges døveprest og hans hjelpeprest utenfor Oslo. Geistlig betjening for døve i nor/vestenfjellske Norge m.v. 1895-1939. Kud A. nr. 224 (inneholder innrapporterte reiser, saksdokumenter knyttet til reisene)

Gusfre, Anker Karsten, Akerlia 27, 0951 Oslo: Samtale 8. Mars 1996

Journal og kopibok for presten for de døve (1893-1900)

Kongeriget Norges to og tredivte, anden del a, - syv og femtiende, syvende del, ordentlige Storthingsforhandlinger i Aaret 1883 - 1908, Kongelige propositioner og Meddelelser fremsatte for to og tredivte - syv og femtiende ordentlige Storting i 1883- 1908. Kristiania 1883-1908. (alle brukte Sth.prp. er med)

Lillehaug, Odd, Kirkevn.112, 2380 Brummunddal: Intervju 6. Mars kl. 9.30 1996

Mørk, Kjell Omar, Suhmsgt.1, 0362 Oslo: Intervju 24. Jan. kl. 14.00 1996.

Protokol for rådgivende komite for geistlig betjening af døve Se: Vedkommende de døves geistlige Betjening den raadgivende komites Forhandlinger (1895-1926)

Schrøder, Odd-Inge, Universitet i Oslo,Institut for spesialpedagogikk: Samtale 11/10-1995

Svendsen, Pastor Conrad: Fortegnelse over De døve udenfor Kristiania. (1895 - 1938).

Svendsen, Marit Vogt, Universitet i Oslo, Institutt for spesialpedagogikk: Samtale Nov. 1995 FOTNOTER

1Dahl, Henning: De døves kirke, Jubileumsskrift fra 1964. S.1.

2Døv - Informasjon om døve og sterkt tunghørte og deres situasjon i dag. S.10.

- 3Uchermann, V.: De døvstumme i Norge. Første del. (1896) Ss. 2-3.
- 4 Schrøder, Odd-Inge: Døvehistorisk virksomhet i Norge - Hvorfor og hvordan. Handikaphistorisk forskning i Norge og Norden. (1996) S. 16
- 5Viser til Ohna, Stein-Erik: " Å være döv i en hørende verden". Hovedfagsoppgave i spesialpedagogikk 1995.
- 6Langholm, Sivert: Historisk rekonstruksjon og begrunnelse. (1989) Ss. 22-23.
- 7Jfr. også med Kjeldstadli bruk av begrepet "beretning".
Se Kjeldstadli, Knut: Fortida er ikke hva den en gang var. (1992) S. 165.
- 8Uchermann. V.: "De døvstumme i Norge Første del. (1896) S. 5.
- 9 Schrøder, Odd-Inge: Døveforeningen 1878-1978. (1978) S. 5.
- 10Salomonsens Konversations Leksikon bind VII (1920). Side 795- 804.
- 11Seip, Anne-Lise: Sosialhjelpstaten blir til. (1984) S. 147.
- 12Seip, Anne-Lise: Op.cit. Ss. 178-180.
- 13Dahl, Henning (bearbeidet av C. B. Svendsen): De Døves Kirke. Jubileumsskrift fra 1964. S.10
- 14Schrøder, Odd-Inge: Døveforeningen 1878-1978. (1978) S. 8.
- 15Schrøder, Odd-Inge: Op.cit. S. 7.
- 16Schrøder, Odd-Inge: Op.cit. S. 8.
- 17Myhre, Reidar: Den norske skoles utvikling. (1982) Ss. 46-47.
- 18Salomonsens Konversations Leksikon, bind VII. S. 804.
- 19Seip, Anne-Lise: Sosialhjelpstaten blir til. (1984) S. 57.
- 20Eriksson, Per: Dövas historia. Del 1. (1994). S. 29.
- 21På l'Épée sin tid forelå det et tegnspråk i Paris blant en del voksne døve samt et håndalfabet som var utviklet i romertiden blant hørende for å kunne kommunisere med handelsfolk fra andre land. l'Épée antok at det mest naturlige språket for døve var tegnspråk, på denne måten skjøv han til side anerkjent litteratur på området bl.a. sveitseren Amman som i 1692 hadde gitt ut en bok om døvstumme undervisning ("Surdus loquens"; den talende døve). Abbe de l'Épée utviklet tegnspråket ved siden av dette naturlige (les signus naturelles) tegnspråket oppstått blant døve utviklet abbe de l'Épée en del metodiske tegn (les signus methodiques) som skulle visualisere grammatiske ord i fransk, slik at dette språket kunne brukes i undervisningen. Abbe de l'Epee utvidet også skolen sin til et eget institutt. Han flyttet i 1765 skolen til et større lokale i Paris der han kunne ta i mot flere døve barn og ansatte flere hjelpelærere hos seg. Han drev skolen for egne midler frem til 1785, da kongen ble interessert i hans arbeid og gav ham økonomisk støtte. Senere fikk han også støtte av regjeringen til å drive skolen. I mellomtiden hadde han blitt avsatt som prest fordi han sympatiserte med jansenismen og dette førte til at han brukte enda mer energi på de døve. Han hadde ansvaret for driften av døveinstituttet helt frem til sin død i 1789.
Se Aschehoug & Gyldendal Store Norske Leksikon, bind 3. Utg. (1983) S. 507
- 22Skjølberg, Trygve: Trondheim Offentlige skole for døve (1992) S. 18.
- 23Skjølberg, Trygve: Op.cit. S. 35.
- 24Det ble lagt frem offerbøsser eller såkalt "tavle" som hang i alle norske og danske kirker fra 1807 til inntekt for døveskolen.

- Se Sander, Thorbjørn Johan: Døves kirke 100 år 1894-1994. (1994) S. 9. (figur)
Se også Fundats for Døvstumme-instituttet i København (1807) Pkt. 13. eller "De døves blad" nr.4, juni 1980. S.1.
- 25red.:Schrøder, Odd-Inge: Nye journal for døde. Nr. 2. 1992. S. 1.
- 26Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døde. (1992) S. 123.
- 27Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døde (1992). S. 38.
- 28Metoden baserte seg på å gi pasienten strøm gjennom øregangen for på den måten å opprette kontakt med det ødelagte nervetrådene i det indre øret. Resultatene var dårlige, men behandlingen fortsatte i mange etter at metoden hadde blitt avvist som uvitenskapelige uten behandlingseffekt.
- Se Thorbjørn Sander: Med landets døde gjennom hundre år. (1980) Bind 1. S.9.
Se også Per Anderson: Hovedlinjer i dødeundervisningens historiske utvikling. (1969) Ss. 40-41.
- 29Fundats for Døvstumme-Instituttet i København. (1807) Pkt. 1.
- 30Anderson, Per: Hovedlinjer i dødeundervisningens historiske utvikling. (1960). S. 44.
- 31Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døde (1992). Ss. 54-57.
- 32Anderson, Per: Hovedlinjer i dødeundervisningens historiske utvikling. (1960) Ss. 50-51.
- 33Skriftmetoden besto av at læreren snakket til eleven, mens han skrev det han sa på tavlen og elevene skulle svare ved å skrive på tavlen.
- 34Sander, Thorbjørn: Med Landets døde gjennom hundre år. Bind 1. (1980) S. 11-12.
- 35Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døde (1992) S. 69.
- 36Skjølberg, Trygve: Op.cit. S .261.
- 37Fischer, Renate og Lane, Harlan: Looking Back Vol. 20 (1993) S. 235.
- 38Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døde (1992) S. 123
- 39Seip, Anne-Lise: Sosialhjelpstaten blir til. (1984) S.65.
- 40Det var tilgjengelig litteratur om sosialismen i Norge, i tillegg til at Fridrich Engel og Karl Marx sitt kommunistiske manifest var oversatt til svensk. Pryser, Tore: Norsk historie 1800-1870. S. 325.
- 41Pryser, Tore: Norsk Historie 1800-1870. ( ) Ss. 322-323.
- 42Pryser, Tore: Op. cit. S. 326.
- 43Pryser, Tore: Norsk Historie 1800-1870. ( ) Ss. 34-30.
- 44Pryser, Tore: Op.Cit. Ss. 30-33.
- 45Begrepet "som oftest" er her brukt for å skille to unntak, nemlig Stavanger som ikke hadde skole før etter århundreskiftet, men fikk tidlig kirke og forening (1893), mens Holmestrand aldri fikk en egen døveforening, men hadde egen skole.
- 46Schrøder, Odd-Inge: Døveforeningen 1878-1978. (1978) S.6.
- 47Schrøder, Odd-Inge: Op.cit: Ss. 8, 10
- 48Sander, Thorbjørn: Døveorganisasjonen i kamp gjennom 75 år. (1993) Ss.12-13.
- 49Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døde (1992) Ss. 31-32.
- 50Dette er den tyske termen for den italienske byen Milano.
- 51 Red. Carl Werner: Journal for Døde. December 1890. S. 1.
- 52Talemethode som var mest utbredt i 1860-80 årene besto i å lære døde taleferdigheter uten å bruke hender eller fingrer for å gjøre seg forstått. Den metodiske og det teoretiske grunnlaget ble utviklet av døvepedagog Friedrich

Moritz Hill. Metoden besto av artikulasjonstrening kombinert med assosiasjonstrening mellom sansing, opplevelse og språklig uttrykk. Her var det språklige uttrykket det sentrale, mens det skriftlige arbeidet ble et sekundært mål for undervisningen. Hill forkastet håndalfabetet og tegnspråket fordi han hevdet at det forringet talen og tenkningen.

Se Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døve (1992) S. 28.

53Tegnmetoden var en utvikling av naturlig mimikk og fakter som døve meddelte seg igjennom. Disse faktene ble satt ut i system slik at disse tegnene uttrykte handlinger og ting døve var opptatt av i samtalene.

Se Per Anderson: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1969) S.19.

54Werner, Carl: Journal for døve. no.9 1892. S.1.

55Svendsen, Conrad: Journal for døve. No.2.1892. Ss.8-9.

56Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døve. (1992) S. 31.

57Brill, Richard G.: Internationall congress on education of the deaf. (1984) S. 17.

58Brill, Richard G.: op.cit. S.22.

59Brill, Richard G: Op.cit. s. 33.

60Sander, Thorbjørn: Med landets døve gjennom hundre år. bind 1. (1980) S. 15.

61Det finnes ingen dansk eller norsk oversettelse av boken, etter de opplysninger forfatteren sitter inne med. Men Trygve Skjølberg har i sin bok "Trondheim offentlige skole for døve. (1992) Ss. 29-30 oversatt tittelen på Hills bok med "Veiledning til språkundervisning av døvstumme barn".

62Schrøder, Odd-Inge: Introduction to the history of Norwegian sign language. Fra Looking back (1993) S. 234

63Sander, Thorbjørn: Med landets døve gjennom hundre år Bind 1. (1980) Ss. 27-30.

64Fabritius, H. F.: Hørselhemmede barn og unge. (1979) Ss.40-42.

65Castberg, Peter Atke: Første Læsebog for Døvstumme. (1825) S.129.

66Schrøder, Odd-Inge: Døveforeningen 1878-1978. (1978) S. 5.

67For å foregripe historiens gang, er det interessant å bemerke at Norske døves landsforbund (fikk senere navnet Norsk Døveforbund) satte et eget språk på dagsorden allerede tidlig i organisasjonens historie. Dette gjenspeilte seg på landsmøte i Oslo 1920, der det ble lagt frem forslag til resolusjon om at alle døveskoler burde undervise på tegnspråk! Men resolusjonen ble ikke vedtatt og dermed ble tegnspråket fortsatt en kasteball mellom døveskolene og døve.

Se Sander, Thorbjørn: Døveorganisasjonen i kamp gjennom 75 år. (1993) Ss.23-24.

68Sander, Thorbjørn: Med Landets døve gjennom hundre år. Bind 1. (1980) S. 11.

69Brev til kirkedepartementet. Fra Christiania døvstumme forening. Datert 4 desember 1888, Arkivboks 223 S. 1.

70Red. Fleischer, A. og Ziener, Ragnar: Journal for døve. No.1. 1892. S. 1.

71Red. Fleischer, A. og Ziener, Ragnar: Op.Cit. S.2

72Brev til Kirkedepartementet. Fra Christiania døvstumme forening. Undertegnet av: Lars Havstad, Henning Dahl m.fl.; Brev til Stortinget, Angående egen døveprest. Datert 4. desember 1888. Ss. 1-4.

73St. Prp. No. 2. Oplysningsvæsenets Fonds. Særbudget. Fra 1894. S. 4.

74Dahl, Henning: De Døves Menighet I Oslo. Hvordan det gikk til at de døve i Norge fikk sin første prest og kirke. (1946) S.2.

- 75Schröder, Odd-Inge: Døveforeningen 1878-1978. (1978) S. 17.
- 76Brev til den kongelige norske regjeringsdepartement for kirke- og undervisningsvæsenet. 4. decbr. 1888. Arkivboks 223. S.2.
- 77Brev til den kongelige norske regjeringsdepartement: Op.cit. S. 2.
- 78Brev til den kongelige norske regjeringsdepartement: Op.cit. S. 2.
- 79Stortingsresolusjon 4de og 5te April 1889. Arkivboks 223.
- 80Dahl, Henning (Bearb. av C. B. Svendsen): De Døves Kirke 1964. S. 15.
- 81Art. forf. Einar, Molland: Red. Holmesland, A. og Størmer, Leif m.fl.: Aschehousgs Konversasjons Leksikon. Bind 5. S. 239.
- 82Molland, Einar: Op.Cit. S. 828
- 83Slik blir han omtalt av "bestyrelsen for Kristiania døvstumme-forening".
- 84Dahl, Henning: De døves menighet i Oslo. 4. nov. 1954. S. V.
- 85Dahl, Henning (bearbeidet av C. B. Svendsen): De døves Kirke. Jubileumsskrift fra 1964 S. 16.
- 86Dahl, Henning: De døves kirke. 1954. S.2.
- 87Schröder, Odd-Inge: Muntlig gjenfortalt 11.oktober 1995
- 88Henning Dahl var sentral i starten av døvekirken som kirketjener og klokker og hadde opplevd dens spede begynnelse. Han skrev også noen artikler i "De døves blad" om døvekirken. Men hans første lengre bidrag kom i 1964 etter hans død.
- 89Dahl, Henning (bearbeidet av C. B. Svendsen); De Døves Kirke. Jubileumsskrift fra 1964. S. 2.
- 90Schröder, Odd-Inge: Døveforeningen 1878-1978 (1978). S.21.
- 91Dahl, Henning (Bearbeidet C. B. Svendsen): De Døves Kirke. Jubileumsskrift utgitt 1964. S. 12.
- 92Jfr. Maleri i Oslo døveforening fra 1888 som var gitt som gave av den døde maleren Bjarne Falk. Vestre Aker kirke betydde svært mye for de døde, fordi mange døde ble konfirmert av prost Arne Balchen i denne kirken mens skolen til Balchen lå i Schafteløkka.
- Se Red. Schröder, Odd-Inge: "Nye Journal for døde" nr.1 1992 S. 3.
- 93Dahl, Henning (Bearbeidet C. B. Svendsen): De Døves Kirke. Jubileumsskrift utgitt 1964. S. 11
- 94Den samme innflytelsen var til stede ved døvelærernes innsats i Norske Døves Landsforbund der det bl.a. ved landsmøte i 1924 ble anbefalt nærmere samarbeid mellom døveskolene og døveprestene i undervisningen.
- Se Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døde (1992) S.176
- 95Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døde (1992) S.176
- 96Schröder, Odd-Inge: Døveforeningen 1878-1978. (1978) S. 17.
- 97Svendsen, Conrad: Om Døvstummes undervisning (1889) S. 1.
- Se også Dahl, Henning (Bearbeidet C. B. Svendsen): De Døves Kirke. Jubileumsskrift utgitt 1964. S. 14.
- 98Notater fra Conrad Svendsen, ikke datert. Trolig nedtegnet under hans studiereiser til Tyskland, Frankrike m.fl i 1885-86. Papirene er overdratt til dr. art. Marit Vogt-Svendsen som gave fra Odd-Inge Schröder ved hennes doktordisputas ved Trondheim i 1990.
- 99Red.:Jensen, Jonas m.fl.: Norsk biografisk leksikon. Bind XV.(1964). Ss. 345-347.
- 100Red. Schröder, Odd-Inge: Nye Journal for Døve. Nr.1 1993. S. 2.

- 101Havstad, Lars A.: Redaktionen i Arbeidet for de Døve.
Dagbladet, nr.147 22. mai 1900. S. 1.
- 102Dahl, Henning (bearbejdet av C. B. Svendsen): De Døves Kirke.
Jubileumsskrift utgitt 1964 S. 22.
- 103Dahl, Henning: Op.cit. S.15
- 104Schröder, Odd-Inge: Døveforeningen 1878-1978 (1978) S. 17
- 105Red. Conrad Svendsen: De døves blad. No. 6 og 6 1903. S. 1
- 106Sander, Thorbjørn: Døves Kirke 100 år (1994) S. 16.
- 107Brev "Til Bestyrelsen for De døves forening". Datert 26. nov. 1892. Arkivboks 223 Ss. 1-3.
- 108Dahl, Henning (bearbejdet av C. B. Svendsen): De Døves Kirke.
Jubileumsskrift utgitt 1964. S. 17.
- 109Red. Henriksen, P. og Smith-Meyer, T.: Aschehoug og Gyldendals Store Norske forhåndleksikon. (1994). S. 1166.
- 110Någjeldende grunnlov (1981). S. 9.
- 111Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Departements tiende for 1893. S. 257.
- 112Sth. Prp. No. 42. Annen Del. Prestelig betjening af de Døve (1893) S. 4.
- 113Sth. Prp. No. 42: Op.cit. S. 5.
- 114Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Departements-Tidende 1893. S. 258
- 115Red. tilføyelse p.g.a. språket.
- 116Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Departements-Tidende 1893. S. 258.
- 117Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 258
- 118Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 258.
- 119Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.Cit. S. 260.
- 120 Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.Cit. S. 262.
- 121Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 262
- 122Kirke og Undervisningsdepartementet: Jour.No2088A92 (internt notat)
Arkivboks 223. S. 1.
- 123Kolsrud, Oluf: Presteutdanningi i Noreg. (1962) Norvegia Sacra Bind XXI. Ss. 132- 133.
- 124Kirke- og Undervisningsdepartementet: Jour. No2088A92. (internt notat)
Arkivboks 223 S. 1.
- 125Kirke- og undervisningsdepartementet: Op.Cit. S. 1.
- 126Hans Paulus Skredder skal det være iflg. Odd-Inge Schröder. Pers. komm. 1/11-95.
- 127Kirke og undervisningsdepartementet: Jour. No2088A92 internt notat 9
Arkivboks 223 S. 2.
- 128Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Departements-Tidende (1893) S. 4 .
- 129Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 259.
- 130Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.Cit. S. 262.
- 131Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 262.
- 132Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op. Cit. S. 262.
- 133Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op. Cit. S. 262.
- 134Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. Ss. 262-263.
- 135Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 264.
- 136Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. Ss. 264-265.

137Sth. Prp. No. 2 (1893): Opplysningsvæsenets Fonds Særbudget.

A. Geistlighed og Kirker. S. 1.

138 Sth. Prp. No.2 Annen del. Prestelig betjening af de Døve (1893): S.1.

139Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Departementets Tidende (1893). S. 190.

140Født i 1830 på Buvik i Onsøy, cand. theol. 1862, huslærer fra 1851-54, valgt av Hedmarks amt som 1. supplemant-medl. av kirkekomiteen 1892-1894.

Se Lindstøl, Tallak: Stortinget og statsraadet 1814-1914. 1. bind (1914) S. 44.

141Født 1833 på Berger i Eidsvoll, tidligere gårdbruker, valgt fra Akershus amt 1880-82 som 5. supplemant og som 2. representant i 1889-91 og 1. i 1892-94, var medl. av kirkekomiteen fra 1892, stadig medl. av komiteen da Lindstøl hadde avsluttet sitt arbeide i 1914.

Lindstøl, Tallak: Op.cit. S. 77.

142Født 1838 i Kristiania, cand. real. 1863, Adjunkt ved Kristiania katedralskole 1862, skoledirektør i Trondheims stift 1872, Statsråd og sjef for kirkedepartementet 12. juli 1889, gikk av som statsråd 6. mars 1891, valgt som 4. representant for Trondheim og Levanger 1880-82, 4.representant 1889-91, var representant for Fredrikstad fra 1892-94, medl. av kirkekomiteen i samme tidsrom.

Lindstøl, Tallak: Op. cit. Ss. 112-113.

143Født 1847 i Enningdalen i Id, gårdbruker på Bøen 1872. Ordfører i Bøen, medl. av kirkekomiteen fra 1892. Olsen var fortsatt medl. da Lindstøls biografiske arbeide var slutført i 1914 da han ikke står oppført med avslutningsdato for sin periode i stortinget.

Se Lindstøl, Tallak: Op. cit. S.156.

144Født 1847 på Gunheim i Nes i Telemark, skolelærer i Modum 1867, gårdbruker på Bergan fra 1871, valgt fra Buskerud amt 1892-94 og 1898-1900, medl. i kirkekomiteen 1892-94.

Se Lindstøl, Tallak: Op.cit. Ss. 313-314.

145Født 1843 på Hof på Ørlandet, gårdbruker fra 1870, medlem av herredsstyre fra 1878, ordfører fra 1882, valgt som 3. representant fra søndre Trondheims amt fra 1892-94, 4. representant fra 1895-97, repr. i Stortinget fram til 1912, medl. av kirkekomiteen 1892-94

Se Lindstøl, Tallak: Op.cit. S. 387.

146Født 1848 Hammerfest, student fra Tromsø skole 1867, cand. philol. 1874, var medl. av kirkekomiteen mens han fungerte som president i Odelstinget 1892-94, formann i kirkekomiteen 1898-1900.

Se Lindstøl, Tallak: Op.cit. S. 412.

147Født 1848 i Norderhov, student ved Nissens skole 1867, cand. theol. 1873, lærer ved Ringsaker realskole 1869-72, Stiftskapellan i Hamar 1876, res. kap. i søndre Odalen valgt som 3.representant fra Trondheim og Levanger 1892-94, sekretær i kirkekomiteen 1892-94.

Se Lindstøl, Tallak: Op.cit. S. 418.

148 I innkalling til komite-medlemmene i Stortingets forhandlinger, står navnet Refstad oppført. Men i Lindstøls bok står navnet Refsdal oppført. Ut fra mine kilder er det ikke mulig å skille ut hvilket navn som er riktig. Men jeg går ut fra Lindstøl har den riktige versjonen, siden han også har det fulle navnet til

komitemedlemmet. Dette navnet er også det eneste som er mulig å spore tilbake til kirkekomiteen i den perioden denne innstillingen ble gitt. Refsdal: Født 1839 på Ornedal i Vik, Omgangsskolelærer i Daviken 1861, i Vik 1861 og i Sogndal 1866, Ordfører 1886-97, valgt fra Nodre Bergenshus amt 1892-94, medlem av kirkekomiteen fra 1892-94.

Se Lindstøl, Tallak: Op.cit. Ss. 704-705.

149Sth. Prp. No. 42. Annen del. Prestelig betjening af de Døve (1893). S. 3

150Sth. Prp. 42: Op Cit. Ss. 3-4.

151Sth. Prp. 42: Op.Cit. S. 4.

152Sth. Prp. 42: Op.Cit. S. 4.

153Sth. Prp. 42: Op.cit. S. 4.

154Sth. Prp. 42: Op.cit. S. 4

155Opplysningsvesenets fond hadde en kapitalformue på 38.300.000 pr. 30. juni. 1923.

Se Salomonsens Konversations Leksikon, Bind XVIII. (1924) S. 532.

156Red. Blagstrup, Chr.: Salomonsens Konversations Leksikon, Bind XVIII. (1924) S. 532.

157Sth. Prp. 42. Annen del. Prestelig betjening af de Døve (1893) S. 4.

158Indst. S. I. (1893): Indstilling fra Kirkekomiteen angaaende

Oplysningsvæsenets Fonds Budget samt private Andragende om Pensioner og Bidrag af nævnte Fond. S. 2.

159Storthings-Tidende (26. mai 1893). S. 1131.

160Storthings-Tidende: Op.Cit. Ss. 1129-1130.

161 Saksgangen i behandlingsprosessen er hentet fra: Lassen og Stuevold, Birger: Knops oversikt over Norges rett. (1987). Ss. 78-79.

162 Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.Cit. S. 264.

163Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op. Cit. S. 265.

164Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.Cit. S. 265.

165Se vedlegg: Instrux for den blant de døve virkende prest (1893) S. 1.

166 Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Departements-Tidende (1893) S. 190

167Vedlegget: Instrux for den blant de døve virkende prest (1893) S. 3

168Vedlegget: Op.Cit. Ss. 3-4.

169Red. Ziener, Ragnar: Journal for Døve No. 6-7 1893. S. 30.

170Brev til Kirkedepartementet datert (årsrapport), desember 1893. S. 2 Arkivboks nr.223

171Brev til Kirkedepartementet. op.cit. Ss. 1-2

172Brev til Kirkedepartementet. Op.cit. S. 2

173Brev til Kirkedepartementet. Op.cit. S. 2

174Brev til Kirkedepartementet fra Døvepresten i Norge. Datert December 1893. Arkivboks 223. S. 2.

175Brev til Kirkedepartementet. Op.cit. S. 2.

176Brev til Kirkedepartementet fra Presten for de døve. Datert: 9nde oktober 1894. Arkivboks 223. S. 1.

177Brev til Kirkedepartementet. Op.cit. S. 1

178Brev til Kirkedepartementet. Op.cit. S. 1.

179Brev til Kirkedepartementet. Op.cit. Ss. 1-2.

- 180Brev til Kirke departementet. Op.cit. Ss. 2-3.
- 181Brev til Kirke departementet fra Presten for de døde. Datert 14. november 1894. Arkivboks 223. S. 1.
- 182Brev til Kirke departementet. Op.cit. S. 1.
- 183Brev til Kirke departementet. Op.cit. S. 3.
- 184Brev til Kirke departementet. Op.cit. S. 3.
- 185Jeg er klar over at det er en grammatisk feil i sitatet, men jeg har allikevel valgt å la sitatet stå ukorrigert.
- 186Brev til Kirke departementet fra C. Svendsen Datert 14. nov. 1894. Arkivboks 223. S. 3
- 187Brev til Kirke departementet Op.cit. S. 3.
- 188Brev til Kirke departementet Op.cit. S. 4.
- 189Brev til Kirke departementet Op.cit. S. 4.
- 190Brev til Kirke departementet Op.cit. S. 4. Påtegnet brevet til Svendsen.
- 191Brev til Kirke departementet fra biskop Fredrik Bugge. Datert 17. nov. 1894. Arkivboks 223 S. 1.
- 192Brev til Kirke departementet: Op.cit. Ss. 1-2.
- 193Brev til Kirke departementet fra Kristiania Biskop Fredrik Bugge. Datert 24. november 1894. Arkivboks 223. S. 1.
- 194Brev til Kirke departementet. Op.cit. S. 2.
- 195Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert: 23. november 1894. Arkivboks 223. S. 1.
- 196Fra bestyrelsen for De døves forening til det kongelige kirke-departement Ved Lars Havstad. Datert 20. november 1894. Arkivboks 223. S. 1.
- 197Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert 23. november 1894 Arkivboks 223. S. 2.
- 198Brev til biskop Fredrik Bugge fra Kirke- og Undervisnings-departementet. Datert 23. nov. 1894. Arkivboks 223. S. 2.
- 199Brev til det kgl. Kirke departementet Døveforeningen ved Lars Havstad. Datert 27. nov. 1894. Arkivboks 223. S.1.
- 200Brev til det kgl. Kirke departementet Op.cit. S. 1.
- 201Brev til Hr. Pastor Svendsen fra Johannes Mønrad. Datert 12.11.94. Arkivboks 223. S. 1.
- 202Brev til Hr. Pastor Svendsen. Op.cit. S. 2.
- 203Sth. Prp. No 2 - 1895 O. V. Fonds Særbudget afdeling A. S. 2.
- 204Sth. Prp. No. 2. 1895. Op.cit. S. 7.
- 205Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Departementets-Tidende, No. 36, 1895. S. 563.
- 206Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 563
- 207Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S.564.
- 208Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 7
- 209Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 7.
- 210Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Departements-Tiedende, 65. Aargang 1893 S.263.
- 211Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 263
- 212Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Departements-Tiedende, No.36. 1895. S.564.

- 213Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 564.
- 214Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S.564.
- 215Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 564.
- 216Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 564
- 217Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 564.
- 218Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 564.
- 219Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 564.
- 220Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S.565.
- 221Hauge, Hans Nilsen, født på Vigmostad prestegård i nordre Undal 3.november 1853, sønn av Andreas Hauge (sønn av lekpredikanten Hans Nilsen Hauge). Cand. theol. i 1877 og vikarierende sogneprest i Brevik 1879, kapellan i Skien 1879-81. Feltprest på Gråtenmoen og sjømannsprest på North schilds 1881-86. Flere prestekall i Brevik, Eidanger og Skien.
Statsråd og sjef for Kirkedepartementet fra 22.oktober 1903 til 11.mars 1905.
Stortingsrepresentant fra 1895 til 1897 og valgt til representant fra Brevik for ny periode fra 1898 til 1900.
Se Lindstøl, Tallak: Stortinget og Statsraadet 1814-1914. 1ste Bind, (1914) S. 352-353.
- 222Storthingstidende indeholdende fire og firtiende ordentlige Storthings Forhandlinger.1895. Syvende del 29de Marts S. 225.
- 223Storthingstidende: Op.cit. S .225.
- 224Storthingstidende: Op.cit. S. 225.
- 225Stortingstidende: Op.cit. S. 226.
- 226Stortingstidende: Op.cit. S. 226.
- 227Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Departements-Tidende, 1895. S. 566.
- 228Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 566.
- 229Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 566.
- 230Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 566.
- 231Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. Ss. 566-567.
- 232Red. Collett, Carl Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 567.
- 233Red. Collett, Carl og Engelsen, Bertr.: Op.cit. S. 567.
- 234Se vedlegget: Instrux for den blant de døve virkende prest". (1893).
- 235Se vedlegget:Instruks for Pastor Conrad Svendsen som prest for de døve. (1895).
- 236Vedlegget (1895): Op.cit. S. 3.
- 237Forhandlings-protokol for De Norske Døvstummes Forening. 1878-1900. Protokollført den: 4 Juli 1895.
- 238Protokoll for Den raadgivende Komités Forhandlinger: Op.cit. 4. Juli 1895.
- 239Schrøder, Odd-Inge: "Den gamle døvekirken i Oslo". Nye Journal for døve Nr. 2 1995. S. 4.
- 240Lindstøl, Tallak; Stortinget og statraadet 1814-1914. 1ste bind. (1914) 1. Del. S.112-113.
- 241Lindstøl, Tallak: Stortinget og statsraadet 1814-1914. 1ste bind. (1914) A. Del S.732-733.
- 242Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening. 1878-1900. Protokollført den 28 August 1894. Bestyrelsemøde.
- 243Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening.1878-1900.

Protokollført den: 5 September 1894. Bestyrelsemøde.
244Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening: Op.cit. 5. September 1894.
245Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening. 1878-1900. Protokollført møte den: 4 December 1894. Bestyrelsemøde.
246Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening.1878-1900. Protokollført den: 5 Juni. Generalforsamling 1894.
247Styret besto av C. Svendsen, Lars A. Havstad som formann, viseformann Hedevig Rosing, C. Bjune, P. Simonsen som revisor og A. Andersen som kasserer, frk. R. Berg som vara, Boyesen som vara, Ragnar Ziener også som vara. Se "Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening. 1878-1900. Protokollført den: 19 Februar Generalforsamling og 21 Februar Bestyrelsemøde 1893."
248Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening. 1878-1900. Protokollført den: 19 December 1893. Bestyrelsesmøde
249Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening. !878-1900. Protokollført den: 7de Oktober 1893.
250Dahl, Henning: De Døves Menighet i Oslo. (1946). Ss. 20-21.
251Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening. Bestyrelsemøde avholdt den 10 April 1894.
252Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening. Bestyrelsemøde avholdt den 30 Januar 1894.
253Red. Svendsen, Conrad: Journal for døve No. 12 1894. S. 57.
254Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening. 1878-1900. Protokollført den: 30 Maj 1893 Bestyrelsesmøde
255Brev til Kristiania biskop den 31.desember 1895 fra C. Svendsen. S. 1. Christiania Bispearkiv
256Består av biskopen og stiftsamtmannen som hadde som oppgave å føre tilsynet med kirkebygninger, -gårder og veldedige organisasjoner. Se Aschehoug og Gyldendals Store Norske forhåndsleksikon. (1994) S. 1135.
257Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening. 1878-1900.Protokollført den: 5 December 1893. Bestyrelsemøde. Se også 16 November 1893. Bestyrelsemøde.
258Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen: Datert 20januar-1903. Ss.3-4. Kristiania Bispearkiv.
259Forfatter er klar over at det ikke ble etablert noen menighetsråd før "Lov om menighetsråd" kom i 1920. Men reformprosessen som bølget over statskirken i 1860 - åra førte til diskusjoner om eget menighetsråd i døvekirken i begynnelsen av 1900.
Se De Døves Blad perioden 1907-1913.
260Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert 31/12- 1896. Christiania Bispearkiv S. 1.
261Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert 15januar-1904. S.2.
262Forhandlings-protokoll for De Norske Døvstummes Forening. Bestyrelsemøde avholdt 7 Maj 1895.
263Forhandlings-protokoll Op.cit. 7. Mai 1895.
264Forhandlings-protokoll: Op.cit. 7. Mai 1895.

- 265Forhandlings-protokoll: Op.cit. 7. Mai 1895.
- 266Forhandlings - protokoll for De Norske Døvstummes Forening. Bestyrelsemøde afholdt 18. Februar 1896.
- 267Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert: 31. desember 1895. S. 2. Kristiania Bispearkiv.
- 268Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen. Datert 31 desember-1896. S. 2. Kristiania Bispearkiv.
- 269Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen: Op.cit. S.2.
- 270Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen: Op.cit. S. 3.
- 271Astås, Reidar: Kirke i vekst og virke (1984) S. 388
- 272Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen. Datert 31. Des. 1896. S. 2. Kristiania Bispearkiv.
- 273Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen: Op.cit. S.4.
- 274Brav til Kristiania biskop fra C. Svendsen. Datert: 15. Januar-1901. S. 2. Kristiania Bispearkiv.
- 275Se Vedlegg: Instruks for pastor Svendsen som prest for de døve.(1895). S. 3. ("4).
- 276Smaablade for dövstumme nr.29, 1895. S. 462.
- 277Forhandlings-protokol for De Norske Døvstummes Forening. Generalforsamling 28. april 1895.
- 278Smaablade for Døvstumme nr. 31, 1895. Ss. 490-491.
- 279Foreningen beholdt den gamle termen for dövhet etter en lengre diskusjon i bl.a. De døves blad/Journal for døve om hvilken term som var den korrekte å bruke på døve og tunghørte.
Se "De døves blad" no. 15 og 16, oktober 1896. Ss. 62-63. eller "De Døves blad" no.11 og 12 ,august 1896. Ss.45-46.
- 280Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert:27 januar-1898. S. 2. Kristiania Bispearkiv.
- 281Den første døveforeningen i Trondheim ble opprettet første gang 22. mai 1892. Den ble etter en kort tid lagt ned og ble først startet opp igjen den 30. oktober 1898.
Se "De døves bladA no. 13 og 14. Oktober 1898. Ss. 63-64. Se også ANye journal for døve" nr. 1 juni 1992 S. 3.
- 282Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen. Datert: 14 januar-1899. S. 2. Kristiania Bispearkiv.
- 283Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen: Op.cit. Foreningen besto av velstående damer i Kristiana som hadde som mål å bedre den sosiale tilstanden blant de fattige døve kvinnene i hovedstaden. Den ga ut lån til klær, mat, medisiner etc.
- 284Red. Jansen, Jonas m.fl.: Norsk biografisk Leksikon, bind XV (1966). S. 347.
- 285Svendsen, C. m.fl.: De døves blad. No. 13 og 14. 1897. Ss. 55-56. No. 19 og 20 1896. S. 79.
- 286Det kirkelige døvearbeidet i Norge 1893-1976. Vedlegg til det X. Kirkemøte i døvekirken. S. 2.
- 287Svendsen, C. m.fl.: De døves blad. No.20 1901. S. 92.
- 288Red. Svendsen, C.: De døves blad. oktober 1901. S. 122.
- 289Svendsen, C.: De døves blad No. 23. 1901. S. 114.

- 290Svendsen, C.: De døves blad. No. 5 og 6. 1903. S. 46.
- 291Svendsen, C.: De døves blad. No. 2. 1907. S. 16.
- 292Svendsen, C.: De døves blad. No. 3. 1909. Ss. 14-15.
- 293Gelmouden: Bergens Adressecontoir Efterretninger. 16. Oktober 1850. No. 83. S. 7. Se også Sander, Thorbjørn: Med Landets døve gjennom hundre år. (1980) S. 13.
- 294Sander, Thorbjørn: Med landets døve gjennom hundre år. (1980) Ss. 26-27.
- 295Brev til Kristiana biskop fra C. Svendsen. Datert:31 des. 1896. S. 3. Kristiana Bisparkiv.
- 296Brev til Kristiana biskop: Op.cit. S. 3.
- 297Se "Protokol for raagivende komite" 1895 til 1926.
- 298Brev til Kristiana biskop fra C. Svendsen. Datert: 15. Jan. 1901. S. 2. Kristiana bisparkiv.
- 299Brev til Kristiana biskop fra C. Svendsen. Datert:14. Jan. 1899. S. 2. Kristiana bisparkiv.
- 300Brev til Kristiana biskop: Op.cit. Ss. 2-3.
- 301Sander, Thorbjørn: Med landets døve gjennom hundre år. (1980). Ss. 50-51.
- 302Red. Svendsen, C.: De døves blad. No. 6-7. Juni-juli. 1902. Ss. 47-48.
- 303Red. Svendsen, C.: De døves blad No. 2 1907. S. 16.
- 304Red. Svendsen, C.: De døves blad. No. 11-12. 1908. S. 84.
- 305Red. Svendsen, C.: De døves blad. No. 2 1907. S. 16.
- 306Red. Svendsen, C.: De døves blad. No. 5 1907. S. 39.
- 307Greftegreff, Halvor: Harstad kristlige døveforening gjennom 45 år. S. 7.
- 308Red. Svendsen, C.: De døves blad. No. 7-8 1905. S. 39.
- 309Anderson, Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) S. 68.
- 310Landsorganisasjonen for døveskolene skulle være en landsomsluttende organisering av døveundervisningen her i Norge. Den sprang ut av "abnormskoleloven" av 8. juni 1881. Den skulle ivareta rettighetene til døve, blinde og åndsvake barn samtidig som den innførte skoleplikt for disse gruppene. Loven trådte i kraft 1. juli 1883 for de dövstumme.
Se Anderson, Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) Ss. 70-71.
- 311Olaf Thormodsæter ble ordinert til "hjælpeprest" hos Conrad Svendsen 30. juni 1905. Han var fra før ansatt som "husfader" på "Hjemmet for døve". Gustav Jensen forrettet ved ordinasjonen hans i "Vor Frelsers Kirke". Se Svendsen, C.: "De døves blad" .No. 7-8 1905. S. 39.
- 312Brev til Vilhelm Schjelderup fra Krisiansand biskop. Hr. presten for de døve. Datert: 16. november 1908. S. 1. Christiania bisparkiv.
- 313Svendsen, C.: Svar fra presten for de døve. Datert: 20 nov. 1908. S. 1.
- 314Brev til Kristiana biskop fra C. Svendsen. Datert: 27 jan. 1898. S. 2.
- 315Schröder, Odd-Inge: Døveforeningen 1878-1978. (1978) S. 20.
- 316Protokol for raadgivende komite for geislig betjening av døve. Datert: 9. December 1896.
- 317Protokoll for raadgivendekomite: Op.cit. 9/12-1896.
- 318Gundersen, A: Fra Norges Kirke i 1914, vidnesbyrd og rundskue. Med bidrag fra norske geistlige og lægmænd. (1914) S. 302.

319 Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert :27. jan. 1898. S. 3. Kristiania bispearkiv.

320 Brev til Kristiania Biskop: Op.cit. 27/01-1898.

321 Brev til Kristiania biskop: Op.cit. 27/01-1898.

322 Protokol for Raadgivende komite for geistlig betjening av døve. Datert: 2. mai 1898.

323 Svendsen, C.: De døves blad. No. 1 og 2. 1898. Ss. 2-5.

324 1ste Aarsberetning for Hjemmet for Døve. Okt. 1898-Okt.1899. S. 1.

325 1ste Aarsberetning for Hjemmet for Døve. Okt. 1898-1899. Ss. 23-31.

326 E. H. Ziesler f. 1833 i Bergen. Cand. theol. 1858. Ble ansatt som lærer ved Balchen taleskole i 1853. Var i perioden 1863-1893 bestyrer ved Kristiansand døvstummeskole. Tok over som bestyrer ved Bergen døvstummeskole i 1893, men måtte slutte fordi skolen ble lagt ned i 1895. 1. august 1895 ble Ziesler utnevnt til instituttbestyrer ved fru Rosing taleskole etter at hun gikk av med pensjon samme år. Skolen flyttet i 1899 til Holmestrand og Ziesler fulgte etter. Se Anderson, P.: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) S. 74. Hadde en rekke verv innen døveforeningen i Bergen og Kristiania. Også aktiv i døvekirken, satt i "Raadgivende komite for geistlig betjening av døve". D. 1904 i Kristiania.

Se Svendsen, C.: De døves blad. No. 11 og 12. 1896. Ss. 42-43.

327 Svendsen, C.: De døves blad. No. 7 og 8 1896. S. 30.

328 Brev til hr.direktøren for abnormskolevæsenet fra Hans Bjørset. Datert: 21/10-1899. Arkivboks 223.

329 Direktøren for abnormskole-væsenet Fredrik Oskar Guldberg. Datert: 4. november 1899. Arkivboks 223.

330 Direktør for Abnormskolevæsenet: Fredrik Oskar Guldberg, f. 1848. Cand. theol. 1874 konstituret 1/1-1897.

Se :Bull, N. R.: Norges Statskalender for Aaret 1899. S. 158.

331 Protokol for den Raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 12 desember 1899.

332 Protokol for den raadgivende komite: Op.cit. 12/12-1899.

333 Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen. 31/12-1896. S. 2. Kristiania bispearkiv.

334 Svendsen, C.: De døves blad. No. 4. 1904. S. 11.

335 Protokol for Raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 18. mai 1900.

336 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 16. januar 1901.

337 Protokol for Raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 16. mai 1904.

338 Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 16/5-1904.

339 Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 16/5-1904

340 Født i Kristiania 6. november 1869 av foreldrene Arne Thormodsæter (f. 13. april 1834, d. 16. nov. 1907) og Karen Olsen (f. 9. juli 1834, d. 3. mars 1905). Tok "andeneksamen" i 1890 og fullførte embetseksamen i 1896. Ble ansatt i deltidsstilling ved "Kristiania indremission" i 1897 til han sluttet i 1899. Hadde i samme tidsrom kortere vikariat for Sognepresten i Våler (i Smålenene).

Se: Studenterne fra 1889 biografiske Meddelelser samlet til 25 Aars-Jubilæet 1914 (1914). Ss. 218-219.

341 Svendsen, C.: De døves blad. Novbr. og Des. No. 15-18. 1899. S. 71.

342 Raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 29. nov. 1904.

343 Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen. Datert: 15/1-1904. S. 3. Christiania bispearkiv.

344 Raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 16. mai 1904.

345 Raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 27. januar 1905.

346 Protokol for Raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 27. januar 1905.

347 Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 7-8 1905. S. 39.

348 De døves blad: Op.cit. S. 39.

349 Protokol for den raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 26/3-1907.

350 Studenterne fra 1889 Biografiske Meddelelser samlet til 25 Aars-Jubilæet 1914. Ss. 218-219.

351 Red. Holst, Olaf: Geistlig stat og kalender for kongeriget Norge. (1897) S. 123.

352 Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 5. 1907. S. 39.

353 Ashehoug og Gyldendal store norske leksikon. (1979) Bind 2. S. 257.

354 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 6/11-1907.

355 Protokol for den raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 6/11-1907.

356 Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 6/11-1907.

357 Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 6/11-1907.

358 Protokol for den raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 6/11-1907.

359 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 28/11-1907.

360 Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 28/11-1907.

361 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 13/12-1907.

362 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 16/1-1908.

363 Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 16/1-1908.

364 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 16/1-1908.

365 Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 16. januar 1908. pkt.4.

366 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 16. mai. 1908.

367 Protokol for raadgivende komitet Op. Cit. 16. mai. 1908.

368 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 3/6-1908.

369 Protokol for den raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 3/6-1908.

370 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 3/8-1908.

371 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 12/8-1908.

372Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 2/12-1908.

373Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 2/12-1908.

374Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 2/12-1908.

375Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 2/12-1908.

376Stortingets Forhandlinger. Indst. S.I A - 1908. S. 2.

377Red. Jansen, Einar: Norsk Biografisk Leksikon. (1966) S. 354.

378Stortings tiedende. Stortingets forhandlinger 1908. 22. februar - Oplysningsvæsenets fond - geistlighed og kirker. S. 496.

379L. K. Abrahamsen: Det kongelige Kirke- og undervisningsdepartement. J. no. 4564 a1908. 27.mars 1909. S.1.

380N. R. Bull: Norges statskalender for Aaret 1909. S. 3.

381J. no. 4564 a 1908. A Det kongelige kirke- og undervisnings-departementet. 27. mars 1909. " Ss. 1-3. Arkivboks 223.

382 Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 19/5-1909.

383Studerterne fra 1883. Biograafiske meddeleser samlede i anledning af Deres 25-aars studenterjubilæum. (1908) Ss. 228-229.

384Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 19/5-1909.

385Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 15/11-1909.

386 Protokol for raadgivende komite: Op.cit. Datert: 19/5-1909.

387Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 16/6-1909.

388 Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 19/5-1909.

389Studerterne fra 1886. Biografiske meddelelser Samlede i anledning af Deres 25-aars studenterjubilæum. (1911) S. 314.

390Svendsen, C.:De døves blad. No. 6. 1909. S. 40.

391De døves blad: Op.cit. S. 40.

392Studerterne fra 1883. Biografiske meddelelser Samlede i anledning af Deres 25-aars jubilæum. (1908) Ss.228-229

393Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 19/5-1909.

394Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 15/11-1909.

395Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 15/11-1909.

396Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 15/11.1909.

397Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 13/1-1910.

398Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 15/3-1910.

399Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 30/8-1910.

400Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 11/10-1910.

401Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 24/10-1910.

402Protokol for raadgivende komite: Op.cit. decbr. 1911.

403Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 17/4-1912

404Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 28/11-1912.

405Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 28/11-1912.

- 406Protokol for raadgivende komite: Op.cit. 28/11-1912.
- 407Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 9/6-1913.
- 408Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 15/10-1913.
- 409Geistlig betjening for døve. Saken ang. Døveemisærren C.O.Olsen. Erklæring 1907. S. 1. Arkivboks 224.
- 410Geistlig betjening for de døve. Saken ang. C.O.Olsen. "Det kongelige kirke-og undervisningsdepartementet J. No. 5233 A 1906, 22 januar 1907. Hr.Rigsadvokat...". Arkivboks 224.
- 411Red. Svendsen, C.: De døves blad. No 7-8. 1905. S. 39.
- 412Geistlig betjening for døve. Saken ang. Døveemissæren C. O. Olsen 1903-08. Erklæring. Datert: Harstad, 24.03.07. Ss. 1-2. Arkivboks 224.
- 413Geistlig betjening for døve. Saken ang. døveemissæren C. O. Olsen 1903-08. Erklæring. Datert: Harstad, 24.03.07. S. 1. Arkivboks 224.
- 414Geistlig betjening for døve. Saken ang. Døveemissæren C. O. Olsen. Erklæring. S. 6. Arkivboks 224.
- 415Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 14/2-1908.
- 416Svendsen, C.: Geitslig betjening for døve. Saken ang. døveemisær C. O. Olsen 1903-08. Til Det kgl. Kirkdepartementet. 4/2-1908. Ss. 1-2. Arkivboks 224.
- 417Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 14/2-1908.
- 418Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 14/2-1908.
- 419Geistlig betjening for de døve, saken ang. Døveemisæren C. O. Olsen 1903-08. 89/1907 H.L.A. J. No. 89/1907. Efterforskning. Ss. 1-3. Arkivboks 224.
- 420Svendsen, C.: Døves Blad Nr. 7-8 1905 S. 39.
- 421De døves blad. S. 39.
- 422Geistlig betjening for de døve, saken ang. døveemissæren C. O. Olsen 1903-1908. Stemplet: kirke-dep. A. J. no 1,727-1-Jun. 1910. Arkivboks 224.
- 423Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 15/3-1910.
- 424Geistlig betjening for døve. AFra presten for de døve Til Det kgl. kirke-departement. 3/3-1910. S. 1. Arkivboks 224.
- 425Jubileumsskrifts-forfatteren(erne)s egen uthevelse.
- 426Greftegreff, Halvor: Harstad kristlige døveforening gjennom 45 år. (1952). S. 5.
- 427Geitslig betjening for døve, saken ang. døveemissæren C. O. Olsen 1903-08. "Uddrag af skrivelse fra O. R. Sagsfører Atle Øgaard i Harstad". Datert: 29. Oktober 1906. S. 1. Arkivboks 224.
- 428Greftegreff, Halvor: Harstad kristlige døveforening gjennom 45 år. (1952) S. 5.
- 429Red. Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 10. 1910. S. 76.
- 430Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen. 27/1-1898. S. 3. Christiania bispearkiv.
- 431Werner, Carl & Bjørnstad, Christian: Journal for døve. Prøvenummer. December. 1890.
- 432Red. Werner, Carl & Fleischer, Axel: Journal for døve. No. 3. april 1891. S. 9.
- 433Døves tidsskrift 50-51. 1990. S. 13.

- 434Red.: Schrøder, Odd-Inge: Nye Journal for døve. Nr. 1 1992. S. 8.
- 435Døves tidsskrift 50-51, 1990. S. 13.
- 436Red. Ziener, Ragnar & Werner, Carl: Journal for døve. No. 3 1891. S. 9.
- 437Red. Ziener, Ragnar & Werner, Carl: Op.cit. S. 12.
- 438Red. Fleischer, Axel og Werner, Carl og Svendsen, Conrad: Journal for døve. No. 12. Desember 1893. S. 60.
- 439Red.: Svendsen, Conrad: Journal for døve, de døves blad. No. 1. 1894. S. 1.
- 440Odd Lillehaug, tidligere døveprest på Hjemmet for døve, bosted Bærum Verk den 26/3-1996 (kl. 09.30 til 11.00). Også Odd-Inge Schrøder: Notat 27.9.96.
- 441Red.: Svendsen, Conrad: Journal for døve, de døves blad. No. 1 1894. S. 5.
- 442Svendsen: Op.cit. S. 5.
- 443Red.: Svendsen, Conrad: Journal for døve, de døves blad. No. 2-3 1894. S. 10.
- 444Red.: Svendsen, Conrad: Journal for døve, de døves blad. No. 8-9 1894. S. 48.
- 445Red.: Svendsen, Conrad: Journal for døve, de døves blad. No. 1-2 1896. S. 2.
- 446Red.: Svendsen, Conrad: op.cit. S. 2.
- 447Red.: Svendsen, Conrad: Op.cit. S. 2.
- 448Brev til Kristiania biskop fra C. Svendsen. Datert: 31/12-1896. S. 6. Christiania bispearkiv.
- 449Se f.eks. De døves blad No. 5 og 6 1897. Ss. 21-22.
- 450Se f.eks. De døves blad no. 17 og 18 1897. S. 71. Eller De døves blad. No. 20 1901. S. 91.
- 451Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert: 16/1-1905. S. 2. Kristiania bispearkiv.
- 452Se f.eks. De døves blad, No. 8 1900. S. 32.
- 453Svendsen, Conrad: Dokument nr. 25. (1906/1907). Fra kirkekomiteen. Datert: 1, 3 og 5. desember 1906. Ss. 1-2. Arkivboks 223.
- 454Red.: dr. Eriksen, Alfred: Norges geistlighet, Norges kirke og presteskap ved 900-årsjubileet. (1930) S. 372.
- 455Norsk biografisk leksikon, bind XV S. 345.
- 456Svendsen, Conrad: Om dövstummes undervisning. (1889). S. 3.
- 457Norsk biografisk leksikon, bind XV. S. 345.
- 458Anderson, Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) S. 44.
- 459Anderson, Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) Ss. 155-156.
- 460Anderson, Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) S. 102.
- 461Werner, Carl/Ziener, Ragnar/Fleischer, Axel: Journal for døve. No.4 1891. S. 14.
- 462Anderson, Per:Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) S. 103.
- 463Skriftmetoden: Læreren skrev ting som han ville si til elvene på tavlen. (red.anm.)
- 464Anderson, Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) S. 105.
- 465Dahl, Henning: De døves kirke (1969) S. 13.
- 466Jor, Finn: En nøkkel til nytt liv. (1958) S. 9.
- 467Red.: Ziener, Ragnar m.fl.: Journal for døve. No. 6-7 1893. S. 30. Og Anderson,

- Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling (1960). S. 124.
- 468Red.: Svendsen, Conrad: De døves blad. Mai-juni 1903. S. 43.
- 469Norsk biografisk leksikon, bind XV. S. 346.
- 470Dahl, Henning: De døves kirke (1969) S. 13.
- 471Norsk biografisk leksikon, bind XV. S.345.
- 472Dahl, Henning: De døves kirke. (1969) S. 345.
- 473Se f.eks. Journal for døde. No.4 1893. S. 20-23.
- 474Anderson, Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) Ss. 138-139.
- 475Red.: Fleischer, Axel/Svendsen, Conrad: Journal for døde. No. 4 1893. S. 22
- 476Anderson, Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) S. 76.
- 477Red.: Schrøder, Odd-Inge: Nye journal for døde. Nr. 1 1993. S. 2.
- 478Skjølberg, Trygve: Trondheim offentlige skole for døde. (1992) S. 124.
- 479Skjølberg, Trygve: Op.cit. S. 131.
- 480Svendsen, Conrad: Om døvstummes undervisning. (1889) S. 25.
- 481Dahl, Henning: De døves menighet i Oslo. (1954) S. IV.
- 482Svendsen, Conrad: Bil 200, Kristiania 24 april 1893. S.2. Arkivboks 223.
- 483Dahl, Henning: De døves menighet i Oslo. (1954)
- 484Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert: 31/12-1896. S. 2. Christiania bispearkiv.
- 485 Erik Olsen Strangestad var født den 5. februar 1837 i Gudbrandsdalen. Han var sønn til en tømmermann. I 1851 begynte Strangestad på Balchen skole. Etter konfirmasjonen begynte han som hjelpelærer på skolen. Han hadde assistert som lærer på skomakerverkstedet og var derfor ikke ukjent med å undervise elevene. Balchen hadde observert Strangestads evne til å få kontakt med elevene og spurte om han kunne tenke seg å undervise ved skolen. I 1861 begynte han som fast lærer ved skolen. Han underviste i regning, skriving, religion og Aanskuelse". Han var også medlem av "A De døves forening" fra 1878 frem til han sa fra seg vervet i foreningen i 1889. Etter et lengre sykeleie døde han 6. april 1893. Se i Red. Fleischer, Axel/Svendsen, Conrad: Journal for døde. No. 4. 1893. S. 18.
- 486Red. Svendsen, Conrad: De døves blad. Mai-juni 1903. S. 43.
- 487Svendsen, Conrad: Bilag 200, Datert: 24 april 1893. S. 2. Arkivboks 223.
- 488Red. Svendsen, Conrad: De døves blad. Mai-juni 1903. S. 43.
- 489Svendsen, Conrad: Bilag 200. Datert: 24 april 1893. S. 2.
- 490Han d.v.s. Erik Olsen Strangestad (forfatters anmerkning).
- 491Red. Svendsen, Conrad: De døves blad. Mai-juni 1903. S. 43.
- 492Se f.eks. Journal for døde. No. 4 1892. Ss. 18-19 eller Ss. 30-31. Se også Journal for døde No. 7 1892. Ss. 35-36 og Ss. 37-38 eller Journal for døde No. 9 1892. Ss. 47-48.
- 493Red. Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 1 og 2 1899. S. 3.
- 494De døves blad: Op.cit. S. 3
- 495De døves blad: Op.cit. S. 3
- 496De døves blad: Op.cit. S. 3
- 497De døves blad: Op.cit. S. 3
- 498De døves blad: Op.cit. S. 4
- 499De døves blad: Op.cit. S. 4.

- 500Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert 23/1-1902. S. 1. Christiania Bispearkiv.
- 501Brev til Kristiania Biskop. Op.cit. 23/1-1902. S. 1.
- 502Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert 31/12-1896. S.2. Christiania Bispearkiv.
- 503Brev til Kristiania Biskop: Op.cit. S. 5.
- 504Brev til Kristiania Biskop: Op.cit. S. 4.
- 505Brev til Kristiania Biskop: Op.cit. 14/1-1899 .Ss. 3-4.
- 506Brev til Kristiania Biskop: Op.cit. 31/12-1896. S. 6.
- 507Brev til Kristiania Biskop: Op.cit. 27/1-1898. S. 2.
- 508Red.: Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 15 og 16 1897. S. 59.
- 509Brev til Kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert 31/12-1896. S. 3. Christiania bispearkiv.
- 510Molland, Einar: Norges kirkehistorie i det 19. århundre. (1979) Bind II. S. 69.
- 511 Startet som Den norske Lutherstiftelsen i 1868, omdannet i 1891 til Det norske Lutherske Indremissionselskab.
- Se Molland, Einar: Norges kirkehistorie i det 19.århundre. (1979) Bind I. Ss. 250-251.
- 512Styret besto av : dr. Johannes Heimbeck, 1848-1910 (formann), professor Sigurd Odland (1857-1937), prest Ole C. Iversen (1864-1933), skipsekspeditor Emanuel Whittington (1842-1909), klokker H. G. Heggveit (1850-1924), stasjonsmester O. Jensen (1828-1914), klokker og lærer B. T. Rusdal (1853-1915), gårdbruker Iver Mustorp (1829-1901), res. kap. Axel Sinding (1849-1908), res. kap. Sigvald Blaker (1848-1922), lærer og klokker Søren Nilssen (1836-1910), sogneprest Julius Gjør (1839-1916) og bokhandler Nils Lund (1835-1918).
- Se Red. Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 1 og 2 1898. S. 5.
- Se også Rudvin, Ola: Indremisjonselskapets historie, Bind II (1970). Ss. 522-532. Og Bonnevie-Svendsen, Conrad: Hjemmet for døve, trekk fra misjonsvirksomhet og kristlig socialt arbeide gjennom 40 år. S. 10.
- 513Jor, Finn: En nøkkel til nytt liv. (1958) S. 30.
- 514Rudvin, Ola: Indremisjonselskapets historie. Bind II. (1970) S .40.
- 5151ste Aarsberetning for Hjemmet for døve, Okt. 1898-okt. 1899. S. 7. Arkivboks 223.
- 5161ste Aarsberetning for Hjemmet for døve, okt. 1898-okt. 1899. S. 1. Arkivboks 223.
- 5171ste Aarsberetning for Hjemmet for døve, okt. 1898-okt. 1899. S. 1. Arkivboks 223.
- 518Jor, Finn: En nøkkel til nytt liv. (1958) S. 30.
- 519Red.: Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 1 og 2. januar 1898. S. 2.
- 520De døves blad: Op.cit. S. 2.
- 521De døves blad: Op.cit. S. 2.
- 522Se De døves blad. No. 15 og 16. 1897. Ss. 59-60 og samme blad No. 17 og 18. 1897 S. 70 og samme blad No. 1 og 2. 1898. Ss. 5-7.
- 523Anderson, Per: Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling. (1960) S. 122.
- 524Anderson, Per: op.cit. S. 118.
- 525Red.: Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 3 og 4. 1898. Ss. 19-21.

- 526Red.: Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 9 og 10 1898. S. 48.
5271ste Aarsberetning for Hjemmet for døve. Okt. 1898-okt. 1899. S. 16. Arkivboks 223.
- 528Red. :Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 5 og 6 1898. S. 31.
5291ste Aarsberetning for Hjemmet for døve. Okt. 1898-okt. 1899. S. 8. Arkivboks 223.
- 530Brev til kristiania Biskop fra C. Svendsen. Datert: 27/1-1898. S. 3. Christiania bisparkiv.
- 531Jor, Finn: En nøkkel til nytt liv. (1958) S. 32.
- 532Protokol for raadgivende komite for geistlig betjening af døve. Datert: 2. mai 1898.
- 533Red.: Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 11 og 12. 1898. S. 55.
- 534Red.: Svendsen, Conrad: De døves blad. No. 13 og 14. 1898. S. 63.
- 535Jor, Finn: En nøkkel til nytt liv. (1958) Ss. 34-35.
- 536Jor, Finn: Op.cit. S. 38.
- 537Jor, Finn: Op.cit. S. 36.
- 538Jor, Finn: Op.cit. Ss. 47-48.
- 539Jor, Finn: Op.cit. S. 47.
- 540Sander, Thorbjørn: De døves kirke 100 år. (1994) S. 37.
- 541Sander, Thorbjørn: Op.cit. S. 36.
- 542Rev til det kgl. Kirkedepartement fra Conrad-Bonnevie Svendsen. Datert: 8/2-1921. Arkivboks 223.
- 543Sander, Thorbjørn: De døves kirke 100 år. S. 32.
- 544Norsk biografisk leksikon. Bind XV(1966). S. 347.

[Tilbake](#)